ОБЛАСТНА СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ
ОБЛАСТ МОНТАНА
2014-2020 Г.

Приета на заседание на Областен съвет за развитие на 25.06.2013г.

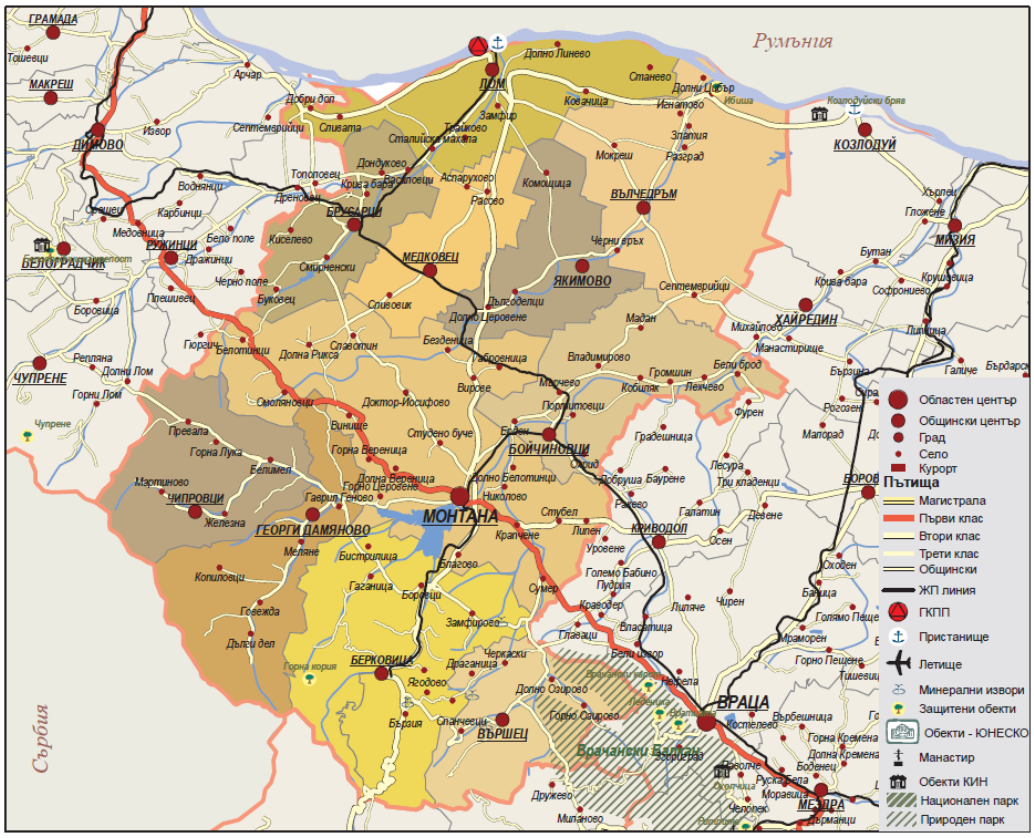

Юни 2013 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение **5**

1. Анализ на икономическото и социалното състояние на областта **6**

1.1. Обща характеристика/профил на областта **6**

1.2. Икономика и конкурентоспособност **13**

1.3. Социален капитал, социална интеграция и включване **30**

1.4. Културно наследство и туризъм **65**

1.5. Инфраструктурно развитие, свързаност и достъпност **68**

1.6. Екологично състояние и рискове; състоянието на околната среда в областта **84**

1.7. Териториално развитие и структура **99**

1.8. Административен капацитет **106**

1.9. Анализ на силните и слабите страни, възможностите и заплахит **108**

2. Контекст за планиране на развитието на област Монтана за периода 2014-2020 г. 110

3. Визия, цели и приоритети за развитие на област Монтана за периода 2014-2020 г. **115**

4. Обща оценка на необходимите ресурси за постигане целите на стратегията 141

5. Териториален обхват на районите за целенасочена подкрепа **145**

6. Критерии за мониторинг и оценка на изпълнението на стратегията **147**

7. Стратегически насоки за разработване на целите и приоритетите на общинските планове за развитие **152**

8. Описание на необходимите действия за прилагане принципа на партньорство и осигуряване на информация и публичност. **157**

Използвани източници: **160**

Приложение 1 Обща оценка на необходимите ресурси за постигане целите и приоритетите на ОСР Монтана, 2014-2020 г., млн.лв. **161**

Приложение 2 Списък на ключови проекти в област Монтана с надобщинско и регионално значение за периода 2014-2020 г. **163**

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

АМ	Автомагистрала
БВП	Брутен вътрешен продукт
БДУВ	Басейнова дирекция за управление на водите
ВЕЦ	Водноелектрически централи
ВЕИ	Възобновяеми енергийни източници
ВИК	Водоснабдяване и канализация
ГКПП	Граничен контролно-пропускателен пункт
ГПСОВ	Градска пречиствателна станция за отпадни води
ДМА	Дълготрайни материални активи
ЕС	Европейски съюз
ЕСИФ	Европейски структурни и инвестиционни фондове
ЕТК	Европейски транспортен коридор
ЗЗ	Защитена зона
ЗМ	Защитена местност
ЗЧАВ	Закон за чистота на атмосферния въздух
ИЗП	Използвана земеделска площ
ИКТ	Информационно-комуникационни технологии
ИТ	Информационни технологии
КАВ	Качеството на атмосферния въздух
МОСВ	Министерство на околната среда и водите
МСП	Малки и средни предприятия
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройството
НЕМ	Национална екологична мрежа
НИРД	Научно-изследователска и развойна дейност
НКПР	Национална концепция за пространствено развитие
НПО	Неправителствена организация
НСИ	Национален статистически институт
НСРР	Национална стратегия за регионално развитие
ОП	Оперативна програма
ОПР	Общински план за развитие
ОСР	Областна стратегия за развитие
ПДК	Пределно допустими концентрации

ПРСР	Програма за развитие на селските райони
ПСПВ	Пречиствателна станция за питейни води
ПСОВ	Пречиствателна станция за отпадни води
ПЧИ	Преки чуждестранни инвестиции
ПЧП	Публично частно партньорство
РПМ	Републиканска пътна мрежа
РИОСВ	Регионална инспекция по околна среда и води
РОУКАВ	Район за управление на качеството на атмосферния въздух
СЗР	Северозападен район
СН	Средно напрежение
ТЦ	Тематична цел
ЦДГ	Целодневна детска градина
ФЕЦ	Фотоволтаични електроцентрали
ФПЧ	Фини прахови частици

ВЪВЕДЕНИЕ

Стратегията за развитие на област Монтана е основен стратегически документ, който определя целите и приоритетите на областната политика за развитие през периода 2014-2020 г. и съгласува целите и приоритетите на плановите документи от по-високите нива - Националната стратегия за регионално развитие и Плана за развитие на Северозападен район, с политиките и ресурсите на общинското ниво. Тя е документ, който отразява принципите и подходите на европейската политика за регионално развитие, ориентирана към икономическото и социалното сближаване и формира общата рамка за развитие на областта. Областната стратегия има интегрален характер, като обхваща създаването на условия за балансирано и устойчиво развитие на областта и общините в нея.

Хоризонтът на стратегическия документ обхваща периода 2014-2020 г. като той съдържа само основните мерки и няма инвестиционен характер.

Настоящата Областна стратегия за развитие е изцяло нова разработка, но следва да се разглежда и като продължение на Областната стратегия за развитие на област Монтана за периода 2005-2015 г. и Актуализирания документ за прилагане на областната стратегия за развитие на област Монтана до 2013 г.

Стратегията се определя като обща рамка, в която се вписват и регионалните приоритети в средносрочен и дългосрочен хоризонт, и която цели постигането на необходимата устойчивост в развитие на областта. По своята същност тя е основен ориентир за общинските планове за развитие, източник на идеи и стратегически документ за разработване на конкретни мерки в тях.

Целта на настоящия проект е да се извърши системен и комплексен анализ на състоянието на основните икономически и социални процеси в областта и на основата на цялостна оценка на силните и слабите страни и да се изведат основните дългосрочни цели и приоритети за развитие на област Монтана и на районите за целенасочено въздействие. В рамките на този документ се посочват инструментите и механизмите за изпълнение на стратегията и действията по наблюдението, оценката и нейната актуализация.

При съставянето на областната стратегия за развитие са отчетени следните принципни изисквания, които реално отразяват протичащите процеси в областта:

- Първо – Реалното активизиращо или задържащо въздействие на съставните общини в областта върху демографското, социално-икономическото и инфраструктурното развитие на територията;
- Второ – Желанието за реалистичност и прагматичност при създаването на областната стратегия и на съставните компоненти – цели, приоритети и мерки. Това изискване е отчетено при анализа и оценката на ресурсите, процесите и потенциалите на развитие на областта;
- Трето – Областната стратегия за развитие е разработена с активното участие на всички заинтересовани страни, като са проведени фокус групи и обсъждания с

представители на неправителствени организации, бизнеса, администрацията и широката общественост в областта.

– Четвърто – Независимо от факта, че областната стратегия за развитие е продукт на съвместните усилия на областния управител, експерти, областната администрация и активното съдействие на Областния съвет за развитие, отговорността и задължението за изпълнение на Областната стратегия за развитие на област Монтана е на областния управител и неговата администрация. Това поражда високи изисквания към ръководния екип на областта от една страна, а от друга изисква прилагането на различни механизми за партньорство с всички местни участници и заинтересовани страни. В това отношение областното ръководство има потребност и задължение от многостранни контакти при нейното изпълнение при широко прилагане на принципите на прозрачност, публичност и партньорство.

Областната стратегия ще подпомогне областната администрация при провеждането на политика за създаване на условия за ефективно справяне с предизвикателствата на икономическата криза, като приоритетни за областта са дейностите за намаляване на безработицата и повишаване на трудовата заетост, повишаване конкурентността на местната икономика, овладяване на негативните демографски проблеми и движението на населението.

Разработената стратегия има характер на отворен документ, който може да се развива, усъвършенства и актуализира в съответствие с динамично променящите се условия и фактори, мотивиращи нейното разработване. Това по същество е една перманентна дейност на областта и предполага създаването на гъвкава и прагматична организация.

1. АНАЛИЗ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО И СОЦИАЛНОТО СЪСТОЯНИЕ НА ОБЛАСТТА

1.1. Обща характеристика/профил на областта

Област Монтана е с обща площ от 3635 кв. км, което е 3,3 % от територията на Република България. Северна граница на областта е река Дунав, която е и държавна граница с Румъния. На югозапад областта граничи със Сърбия, на юг е ограничена от северните склонове на Стара планина. Съседна област в западна посока е Видин, в източна - област Враца и в южна посока - област София.

Областта е една от петте области на Северозападен район. От всичките 11 общини в областта 6 са с периферно, гранично положение и са с потенциал за осъществяване на трансгранично сътрудничество с общини от съседни страни – Сърбия и Румъния.

Важно предимство на областта е свързано с местоположението й. През територията на областта минават два от европейските транспортни коридори - коридор № 4 (път Е 79) Видин-Монтана-Враца-София-Кулата (РП I-1) и коридор № 7 (по крайбрежието на река Дунав). Пристанище Лом е второто по големина дунавско пристанище в България, като изградената инфраструктура до него осигурява най-късата директна сухоземна връзка

(чрез второкласен път II-81 през Старопланинския проход Петрохан), свързващ пристанище Лом с пристанище Солун.

Област Монтана е на трето място по брой на населението сред другите области в Северозападния район, който обхваща общо 5 области: Видин, Враца, Плевен, Ловеч и Монтана. Населението на областта наброява 148 098 души[1] (2011 г.), което съставлява 17.8% от населението на Северозападния район и 2.0% от това на страната. По площ областта е на трето място в рамките на района.

Делът на градското население 93 267 (63.9%) е близко, но над средното ниво за СЗР (62.5%) и по-ниско от средното за страната (71.6%). В областния център - град Монтана, е съсредоточено 29.1% от общото население и 46.0% от градското население на област Монтана.

Таблица 1. **Основни показатели, характеризиращи област Монтана**

Показател	2007 г.			2011 г.		
	Област	Дял от:		Област	Дял от:	
	Монтана	СЗР (%)	България (%)	Монтана	СЗР (%)	България (%)
Брой населени места	130	20.1	2.5	130	20.1	2.5
Брой градове	8	17.8	3.2	8	17.8	3.1
Население (бр.), в т.ч.	161161	17.3	2.1	148098	17.5	2.0
Градско население (брой - %)	100758 - 62.5%	17.6	1.9	94325 - 63.7%	17.6	1.8
Селско население (брой - %)	60403 - 37.5%	16.9	2.7	53753 - 36.3%	17.3	2.7
Коефициент на възрастова зависимост	55.3	52.2	44.3	58.1	56.6	47.5
Отн. дял на населението в подтрудостопособна възраст (%)	14.2	14.3	14.5	13.8	13.9	14.3
Отн. дял на населението в трудостопособна възраст (%)	57.3	58.6	63.0	56.4	56.9	61.7
Отн. дял на населението в надтрудостопособна възраст (%)	28.6	27.1	22.5	29.8	29.2	24.0
Обработваема земя на човек (дка/човек)	13.1	11.7	6.5	14.2	12.9	6.8
Заети лица (бр.)	58000	16.8	1.8	50700	16.9	1.7
Отн. дял на произведената продукция в селското, горското и рибното стопанство (%)	5.00%	4.50%	2.40%	13.40%	8.30%	1.50%
Отн. дял на произведената продукция в индустрията (%)	78.00%	50.30%	61.20%	68.30%	48.20%	40.90%
Отн. дял на произведената продукция в услугите (%)	17.00%	45.20%	36.40%	18.30%	43.50%	57.50%

[1] Данни на НСИ

Показател	2007 г.			2011 г.		
	Област	Дял от:		Област	Дял от:	
	Монтана	СЗР (%)	България (%)	Монтана	СЗР (%)	България (%)
Произведена продукция на човек от населението (лв)	8072	9780	26156	11021	14300	28965
Равнище на безработица (%)	14.71	11.73	7.75	20.47	18.27	11.03
Коефициент на икономическа активност (%)	45.8	46.4	52.6	45.5	45.7	52.5
Гъстота на населението (души/кв.км)	44.3	48.8	68.8	40.2	43.9	66.0

Източници: *НСИ, Агенция по заетостта*

Природни потенциали

Релефът на областта е разнообразен – низинно-равнинен, хълмисто-планински и котловинен. От север на юг в обхвата на област Монтана попадат части от Орсойската крайдунавска низина, от Дунавската равнина, Предбалкана и Стара планина. В старопланинската част е и най-високата точка от територията на областта – връх Ком (2 016 м.). В старопланинската част са оформени и някои от котловинните полета и долинни понижения, в които са разположени част от населените места на областта. Такива са Берковската котловина, Вършецкото долинно понижение.

Полезни изкопаеми. Като цяло територията на областта не е богата на минерални суровинни източници. Разкритите при геоложките проучвания в миналото находища на полезни изкопаеми днес до голяма степен са загубили своето стопанско значение. Някои от находищата, които все още се експлоатират, са с регионално и местно значение. Те играят ролята основно на суровини за строителната индустрия. Това са кариери за добив на варовик, индустриални минерални суровини, гранит, диабази. Находищата на черни и цветни метали на територията на община Чипровци на този етап са без промишлено значение. Като потенциал на територията, при наличието на нови технологии за дълбочинна преработка, те отново могат да бъдат използвани.

Подобни са и проблемите на находището на лигнитни въглища в Ломския въглищен басейн между реките Цибрица и Лом, на площ около 300 кв. км, които не се експлоатират, тъй като имат ниска калорична стойност и са разположени под водоносния хоризонт.

С определена икономическа значимост са залежите на качествени глини и на мергели. Находища на огнеупорни глини има при с. Клисурица и при с. Долна Рикса (община Монтана). На територията на областта функционират кариери за открит добив на строителни материали - варовик, пясък, глина, баластра.

Климатът е разнообразен и е повлиян от релефните форми, което обуславя микроклиматичните особености. Като цяло областта попада в умерено-континенталната климатична област, като в планинските части климатът е с черти на планински. Ветровият режим (с малки изключение по старопланинското било) не е

подходящ за добив на енергия чрез ветрогенератори. Слънчевото греене е с показатели около средните за страната, по южните склонове на Предбалкана и в равнинните части има подходящи условия за производство на соларна енергия.

Води. *Речната мрежа* включва реките Огоста, Цибрица и Лом и редица техните притоци. От минералните извори в областта с национално значение са тези в балнеоложкия курорт Вършец.

Най-голяма по водосборна площ и дължина, както и по водни количества е р. Огоста. В горното си течение тя е позната като Чипровска река. Изцяло през територията на област Монтана протичат р. Лом и р. Цибрица. Хидроенергийният потенциал на реките в областта е предпоставка за добив на електроенергия – в съществуващите средни и малки ВЕЦ. Освен за електроенергия речните води се използват още за водоснабдяване на населени места и за напояване в селското стопанство. На р. Лом са изградени три напоителни системи – "Дреновец", "Лом-запад" и "Смирненски". От водите на р. Цибрица се захранва напоителна система "Клисурица", а от водите от р. Огоста се захранва напоителна система "Монтана".

Повърхностно течащите речни води в планинските и хълмистите части на областта се характеризират с достатъчни водни количества и необходимите наклони, осигуряващи естествен пад – условия за изграждане на малки ВЕЦ.

От водните ресурси с важно стопанско значение са *термоминералните води*. Те са локализирани основно в община Вършец (гр. Вършец и с. Спанчевци) и са с национално значение. В община Берковица също има минерални води (селата Боровци и Замфирово), които са без практическо стопанско значение. Чрез сондаж е открито и находище на минерална вода край с. Дългоделци в община Якимово, но не се експлоатира. Сравнително високата температура на водата и дебитът й са с потенциал за използване на геотермалната енергия на този сондажен термоминерален източник.

Почвите имат ясно изразено зониране в посока север-юг. Преобладаващ почвен тип в Дунавската равнина са типичните черноземи с техните разновидности, а сивите горски почви са най-често срещани в Предбалкана. На юг - в Старопланинската част, почвената покривка е представена от кафявите горски и планинско-ливадните почви.

Естествената горска растителност е по-добре развита в южните части на областта – в Предбалкана и в Старопланинската част. Тя е представена от широколистни видове – габър, дъб, бук и др. В района на Берковица има естествени насаждения от кестенови гори. В Старопланинската част се срещат изкуствени насаждения от иглолистни гори.

Земеползване

Използването на поземления ресурс до голяма степен се определя от неговата структура по фондове (земеделски, горски, урбанизирани територии и т.н.). Разпределението на поземлените ресурси **по видове територии според предназначението им** е представено на *фиг. 1.*

Фиг. 1. **Разпределението на поземлените ресурси по видове**

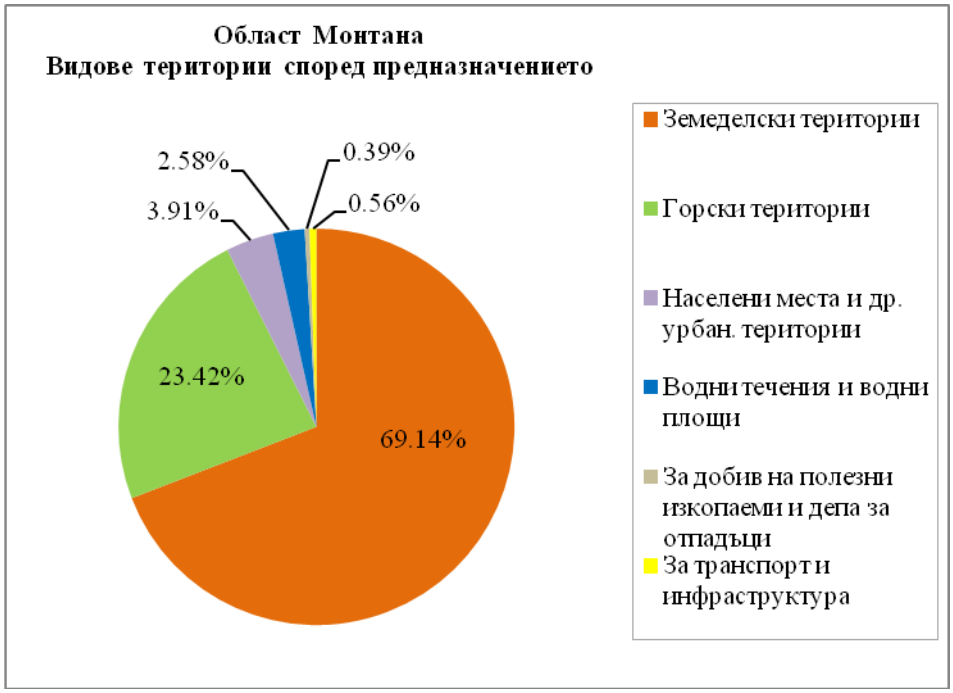

Според баланса на земята (територията) в СЗР преобладават земите в *земеделския фонд*, който заема 69% от територията на областта. Земеделските земи са с висок относителен дял в северните, равнинни части на областта. С над 80% дял на земеделските земи от общия размер на територията са общини Медковец (94,1%), Якимово (93,1%), Вълчедръм (91,4%), Бойчиновци (84,5%), Брусарци (82,2%) и Лом (81,5%). Този ресурс в последните години се използва интензивно, при тенденция за окрупняване на обработваемите масиви. В общините в планинските части се развива земеделие, насочено в отглеждане на трайни насаждения с добър пазарен прием.

Обработваемата земя в земеделските територии е с обща площ 2 104 292 дка.

На човек от населението обработваемата земя е 13.8 дка, което е близко, но над стойностите на показателя за СЗР (12.3 дка/човек) и 2 пъти над средното за страната (6.6 дка/човек).

Горските територии заемат 851 553 дка от територията на областта, или 23.4%, като са представени предимно от *широколистни гори*. **Горските територии** преобладават в общините, разположени в южните, планински части на областта. С горски територии над 50% от общия размер на територията са общини Чипровци (53,2%), Вършец (51,6%) и Георги Дамяново (51,7%). С висок дял на горски територии е и община Берковица (46,2%). Този ресурс, освен икономически потенциал (добив на дървесина и ловна дейност) е предпоставка за развитие на различни форми на туризъм – маршрутно познавателен, екологичен, зимен и др.

Останалите поземлени фондове (“Населени места и урбанизирани територии”, “Водни течения и водни площи”, “За полезни изкопаеми”, “За транспортна инфраструктура”) заемат по-малък относителен дял – 7.5% от територията. ***Населените места и другите урбанизирани територии*** са с обща площ 142 008 дка (3.9% от общата площ на

областта). ***Територията на водните течения и водните площи*** заема 93 823 дка (2.53%). Площта на ***териториите за добив на полезни изкопаеми и депа за отпадъци*** е най-малка – 14 231 дка. Останалата част от територията на областта се заема от ***територии за транспорт и инфраструктура*** с обща площ 20 205 дка.

Вследствие на възстановяването на собствеността върху земеделските земи в изпълнение на Закона за собствеността и ползването на земеделските земи (ЗСПЗЗ), и на възстановяване на собствеността по Закона за възстановяване на собствеността върху горите и земите от горския фонд (ЗВСГЗГФ) на територията на областта са установени следните видове собственост (*фиг. 2*):

Фиг. 2. **Структура на собствеността**

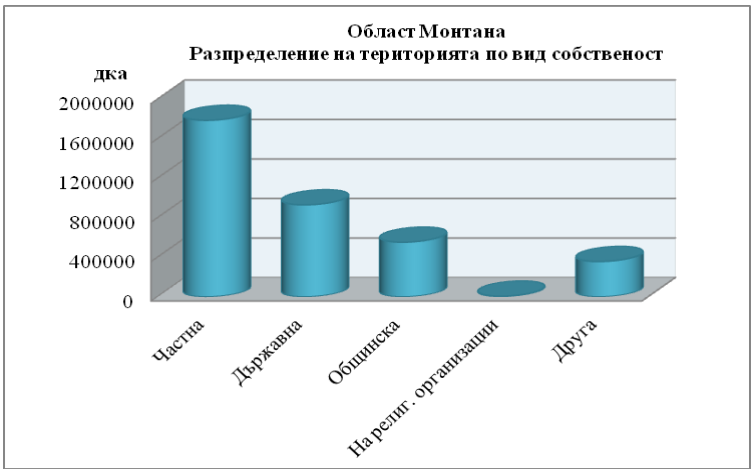

Близо половината (49.2%) от собствеността на земята е частна, което е обусловено от високия дял на земеделските територии. Държавната собственост е 25.6%, а общинската собственост - 15.2%. Най-малък е делът на територията на религиозните организации – 0.2%[2].

Частната собственост върху земеделските земи преобладава в общините, разположени в северните, равнинни части на област Монтана с висок дял на земеделските територии, а държавната собственост е с по-висок дял в южните планински общини.

В зависимост от характера и предназначението им, към отделните видове територии се прилагат различни правила и нормативи, които определят техния режим на устройство. Същевременно те имат за цел да осигурят ефективното използване на териториите и поддържането на природното равновесие.

От възобновяемите енергийни източници, област Монтана е с по-добри възможности за използване на енергията на водата, слънцето и по-слабо на ветровата и геотермалната енергия.

Хидроенергиен и хидромелиоративен потенциал на реките. Силата на водния отток на част от реките в областта се използва за добив на електроенергия – в съществуващите средни и малки ВЕЦ (ВЕЦ "Петрохан", ВЕЦ "Бързия", ВЕЦ "Клисура", МВЕЦ "Чипровци", МВЕЦ "Мартиново", МВЕЦ "Пилатовец", МВЕЦ

[2] НСИ, Баланс на територията на Република България към 31.12.2000 г. по вид територии

“Кошарник”, МВЕЦ “Смирненски”, МВЕЦ “Мактиди”, МВЕЦ “Милина”, МВЕЦ “Трещена 1”, МВЕЦ “Орион” и др.). Освен за производство на електроенергия, речните води се използват за водоснабдяване на населени места и за напояване в селското стопанство. На р. Лом са изградени три напоителни системи – “Дреновец”, “Лом-запад” и “Смирненски”. Общата площ на годната хидромелиоративна структура на трите напоителни системи е около 81 хил. дка. С водите на р. Цибрица се захранва напоителна система “Клисурица” с площ 4,9 хил. дка. С водите от р. Огоста се захранва напоителна система “Монтана” с площ около 52 хил. дка и др.

Потенциални територии за соларна енергия. Средногодишното количество на слънчево греене за България е около 2150 часа, а средногодишният ресурс слънчева радиация е 1517 kWh m^2. Климатичните характеристики на територията на област Монтана, от гледна точка на средната сумарна годишна продължителност на слънчевото греене, е в рамките на средното за страната. По южните склонове на Предбалкана и в Дунавската равнина слънчевото греене е над средното за страната (2150 часа) и достига до около 3000-3400 часа. Свързаната със сумарното средно годишно слънчево греене слънчева радиация (измервана с kWh/m^2 годишно) е малко под средната за страната (1517 kWh/m^2), като в южните планински части на областта (териториите около гр. Монтана) тя е в рамките на 1294-1489 kWh/m^2, а в северните равнинни части е по-висока (в района около гр. Лом - 1363-1587 kWh/m^2). Инвестиционният интерес, свързан с изграждане на соларни инсталации, е насочен към общини Вълчедръм и Лом. С подобен потенциал са и съседните общини – Брусарци, Медковец, Якимово.

Територии с потенциален риск. Съществува реална заплаха от наводнения в значителна част от общините в областта – Берковица, Лом, Якимово, Вълчедръм, Бойчиновци, Брусарци и Монтана.. Рискът по отношение на засегнато население, може да се определи като нисък.

Територии с риск от свлачищни процеси са основно по Дунавското крайбрежие. По данни на Геозащита – Плевен, идентифицираните потенциални свлачища на територията на област Монтана са около 52. Териториално те са разпределени основно в крайдунавската крайбрежна част на областта (около 80%), а останалите 20% в другите й части. Броят на потенциалните свлачища в община Лом е около 30, в община Вълчедръм – около 13, потенциалните свлачища в община Якимово са 6. В землищата на някои населени места броят на потенциалните свлачища е твърде голям - Сливата – 15 бр., Орсоя – 8 бр., Горни Цибър – 7 бр., Лом – 5 бр. и Якимово – 6 бр.

За областта е характерна привлекателна и разнообразна природна среда, с дял на Националната екологична мрежа над средния за страната, даваща възможност за развитие на познавателен, рекреативен туризъм, еко туризъм, селски, балнеоложки, ловен и спортен туризъм Общата площ на обектите под защита, обхванати от Националната екологична мрежа (НЕМ), е 1434,97 кв.км. Това представлява 39,52% от областната територия. Високият дял на обектите от НЕМ е формиран от много големия дял на защитените зони по НАТУРА 2000.

Значителни вътрешнообластни дисбаланси в областта има по отношение на наличието на запазена природна среда. Същата е сравнително добре запазена предимно в

планинската част на областта, докато в полските части поради земеделското усвояване е в значителна част унищожена.

Сравнително добри са качествата на атмосферния въздух, което е предпоставка за добри екологични условия за обитаване и запазване на околната среда.

Значителни усилия са насочени към изграждане на ВИК мрежата, което е условие за подобряване на качеството на природните води. Отчетена е тенденция за преустановяване влошаването на повърхностните води, стабилизиране на състоянието и слабо подобряване в отделни речни участъци. Въпреки това областта изостава значително в изграждането на канализационната мрежа и необходимите пречиствателни станции.

Проблемът с отпадъците не е напълно разрешен, като не е реализирано разделно събиране на отпадъците.

В областта липсват значителни регионални обекти - източници на замърсяване на околната среда.

Според изчисления индекс на уязвимост от климатичните промени област Монтана попада в регион от шеста група с най-висока уязвимост в целия ЕС.

Селищната мрежа е неравномерно разпределена по територията на областта. Средната й гъстота е 3,4 населени места на 100 км^2 територия. По общини, този показател варира в диапазона от 4,1-4,6 селища на 100 км^2 (общини Берковица и Брусарци) до 1,8-2,3 селища на 100 км^2 (общини Якимово и Вълчедръм). Всички урбанизирани територии задоволяват нуждите на основните функционални системи – „труд", „обитаване" и „отдих". От особена важност за развитието на опорните населени места в областта е подкрепата за разработване на Интегрирани планове за градско възстановяване и развитие на Монтана и Лом. За периода 2014-2020 г. за такава подкрепа в НКПР е заложен и гр. Берковица.

Населените места в областта са 130, от които 8 са градове - Монтана, Лом, Берковица, Чипровци, Вършец, Вълчедръм, Бойчиновци и Брусарци. Те заедно с три села (Якимово, Медковец и Георги Дамяново) изпълняват функции на общински центрове. Град Монтана освен общински център е и център на област Монтана.

1.2. Икономика и конкурентоспособност

1.2.1. Основни тенденции в икономиката на областта

Произведеният Брутен вътрешен продукт от област Монтана през 2010 г. е 749 млн.лв. или 1,06% от общия продукт на страната. Оценено с показателя БВП на човек от населението област Монтана е на трето предпоследно място сред областите в страната с размер от 4894 лв.

Фиг. 3. **Брутен вътрешен продукт на човек от населението по области, 2010 г. (лв.)**

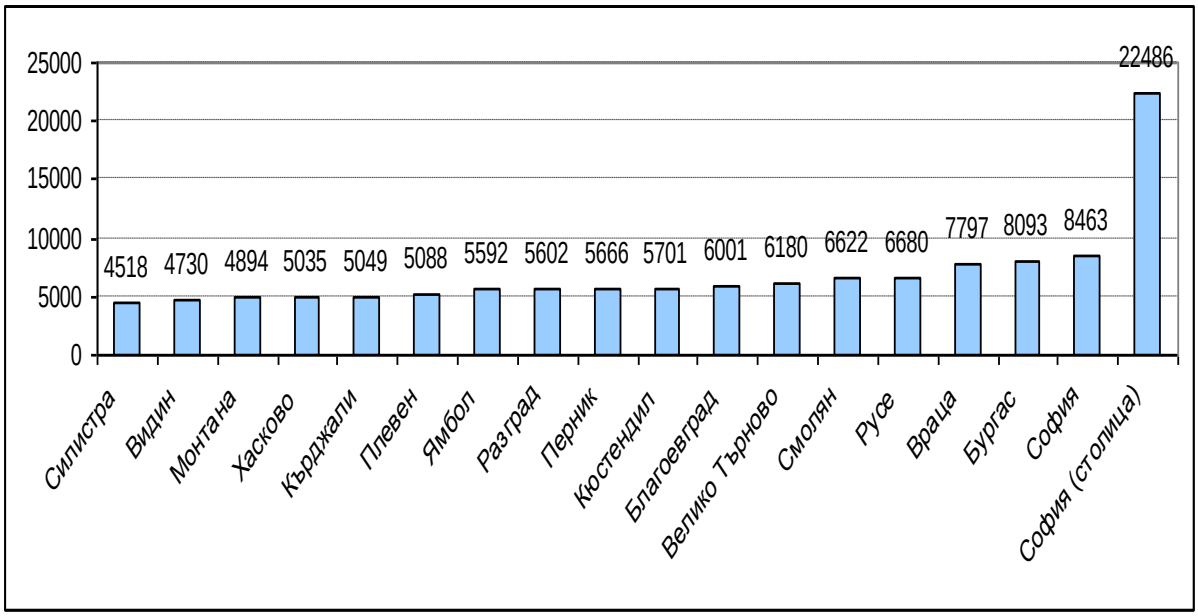

Източник: НСИ

Икономическата криза се отрази неблагоприятно на развитието на областната икономика, която не само не успя да преодолее изоставането си, но показа влошена динамика на фона на свиващата си икономика на страната. Данните от таблица 2, които са в текущи цени, показват застой в областните икономически резултати за периода 2008-2010 г. и процес на известно възстановяване през 2011 г.

Таблица 2. **Динамика на основните икономически показатели на развитие на област Монтана, 2007-2011 г.**

Област Монтана		**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**
Произведена продукция	хил.лв.	802 532	923 836	832 549	960 657	1 129 839
Приходи от дейността	хил.лв.	1 187 900	1 461 732	1 368 891	1 528 232	1 850 803
Нетни приходи от продажби	хил.лв.	1 153 508	1 331 893	1 219 286	1 331 097	1 631 192
ДМА	хил.лв.	420 109	508 651	519 169	527 397	593 069
Предприятия	брой	3 967	4 366	4 645	4 484	4 517

Източник: ТСБ Монтана

Динамиката на развитието на основните икономически сектори в обалстта е показана в Таблица 3. Кризисните явления в индустрията са силно изявени през периода 2009-2010 г. През 2011 г. произведената продукция от индустрията по текущи цени е 771 882 хил.лв., като формира 68.3% от тази на областта. През анализирания период селското стопанство успява да увеличи своя обем над 3 пъти и увеличава своя дял в икономическата структура на областта от 5% през 2007г. на 13.4% през 2011 г. Секторът на услугите показва по-висок растеж през 2011 г., но като цяло отбелязва по-

малки промени като участие в структурата на произведената продукция от областната икономика – 17-20% (Таблица 3).

***Таблица 3.* Произведената продукция, 2007-2011 г.**

Произведена продукция – хил.лв	2007	2008	2009	2010	2011
Област Монтана	**802 532**	**923 836**	**832 549**	**960 657**	**1 129 839**
Селско, горско и рибно стопанство	39 939	68 945	101 004	127 754	151 385
Индустрия	625 779	678 205	559 018	656 044	771 882
Услуги	136 814	176 686	172 527	176 859	206 572
Област Монтана	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
Селско, горско и рибно стопанство	5.0%	7.5%	12.1%	13.3%	13.4%
Индустрия	78.0%	73.4%	67.1%	68.3%	68.3%
Услуги	17.0%	19.1%	20.7%	18.4%	18.3%

Източник: ТСБ Монтана

Тенденциите в икономиката определят структурните промени, които се характеризират с нарастване дела на селското стопанство – от 5% през 2007 г. на 13% през 2011 г. Индустрията силно се свива от 78% през 2007 г. на 68% през 2010 г. Услугите запазват участието си от 17-18% в икономическата структура на област Монтана.

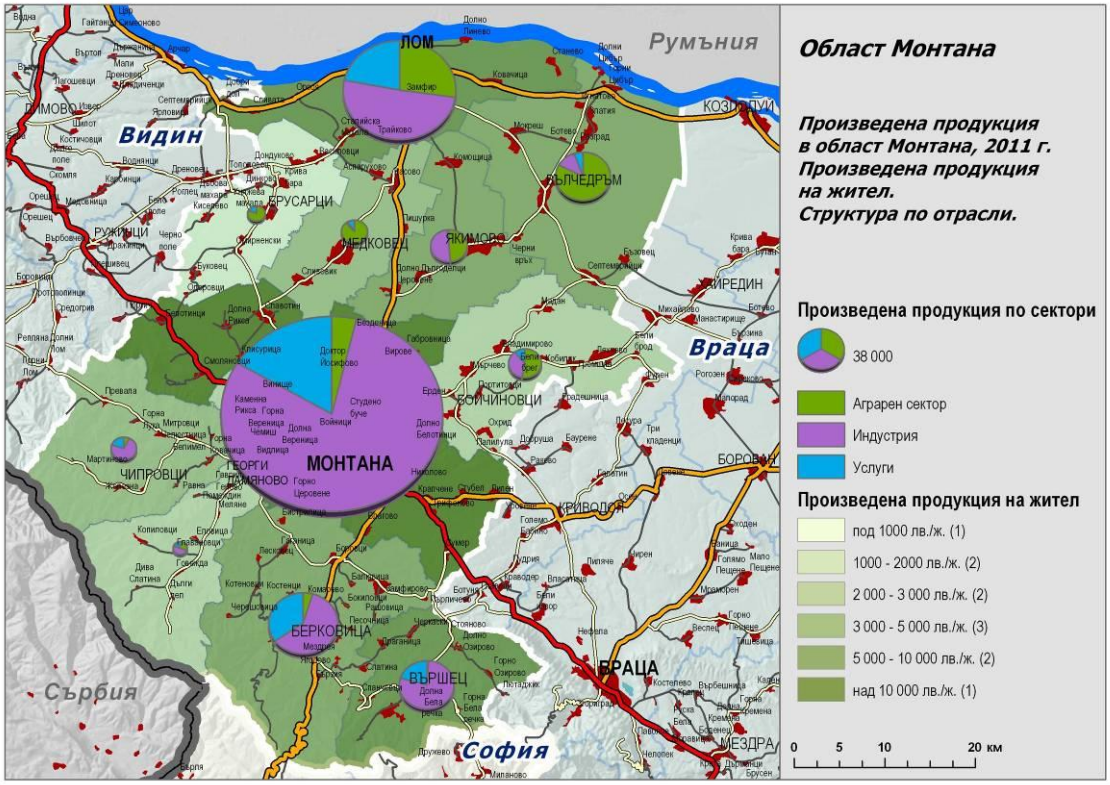

1.2.2. Икономическа активност

Област Монтана се характеризира с ниска икономическа и инвестиционна активност и липса на активен инвеститорски интерес. Кризата и рецесията допълнително влошиха предприемаческата активност в областта, както и в страната. Равнището на предприемачество в областта (30 фирми на 1000 чов.) е значително по-ниско от средното за страната (51).

За 2011 г. спрямо 2007 г. броят на фирмите в областта нараства с 550, но това са основно микропредприятия. В отраслов план през анализирания период най-силно е увеличен броят на фирмите в селското стопанство и търговията – съответно с 200 и 150, докато в преработващата промишленост се наблюдава неблагоприятна тенденция на намаление с 32. (Таблица 4).

Таблица 4. **Брой фирми в област Монтана, 2007-2011 г.**

	2007	2008	2009	2010	2011	2007	2008	2009	2010	2011
общо за област монтана	**3 967**	**4 366**	**4 645**	**4 484**	**4 517**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**
a Селско, горско и рибно стопанство	147	212	255	282	355	3.7	4.9	5.5	6.3	7.9
b Добивна промишленост	2	4	5	6	5	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
c Преработваща промишленост	545	538	562	513	501	13.7	12.3	12.1	11.4	11.1
d Производство и разпределение на ел. и топлоенергия и газообразни горива	8	5	13	16	17	0.2	0.1	0.3	0.4	0.4
e Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци		5	6	7	6	0.0	0.1	0.1	0.2	0.1
f Строителство	189	217	212	180	162	4.8	5.0	4.6	4.0	3.6
g Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	1 915	2 058	2 130	2 071	2 064	48.3	47.1	45.9	46.2	45.7
h Транспорт, складиране и пощи	171	185	179	177	170	4.3	4.2	3.9	3.9	3.8
i Хотелиерство и ресторантьорство	372	360	400	356	365	9.4	8.2	8.6	7.9	8.1
j Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения		32	42	35	39	0.0	0.7	0.9	0.8	0.9
l Операции с недвижими имоти	251	109	132	144	148	6.3	2.5	2.8	3.2	3.3
m Професионални дейности и научни изследвания		181	203	199	192	0.0	4.1	4.4	4.4	4.3
n Административни и спомагателни дейности		63	75	72	80	0.0	1.4	1.6	1.6	1.8
p Образование	29	29	31	32	29	0.7	0.7	0.7	0.7	0.6
q Хуманно здравеопазване и социална работа	251	226	244	238	230	6.3	5.2	5.3	5.3	5.1
r Култура, спорт и развлечения		38	41	39	35	0.0	0.9	0.9	0.9	0.8
s Други дейности	87	104	115	117	119	2.2	2.4	2.5	2.6	2.6

Източник: ТСБ Монтана

Преобладава делът и броят на микрофирмите, като при тях се наблюдава увеличение на техния брой с 517. Всички останали категории фирми намаляват своя брой. Това е неблагоприятна тенденция, тъй като микрофирмите не са носители на технологичен

прогрес, иновации и конкурентоспособност, и са с по-малък принос към увеличаване на заетостта. (виж таблица 5).

Таблица 5. **Структура на фирмите по размера на заетостта, НСИ**

Фирми според размера на заетостта	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**
Област Монтана	**3967**	**4366**	**4645**	**4 484**	**4 517**	**100.0%**	**100.0%**	**100.0%**	**100.0%**	**100.0%**
Микро до 9 заети	3543	3927	4244	4 136	4 168	89.3%	89.9%	91.4%	92.2%	92.3%
Малки от 10 до 49	341	359	331	284	279	8.6%	8.2%	7.1%	6.3%	6.2%
Средни от 50 до 249	71	68	60	56	62	1.8%	1.6%	1.3%	1.2%	1.4%
Големи над 250	12	12	10	8	8	0.3%	0.3%	0.2%	0.2%	0.2%

Източник: ТСБ Монтана

Стойността на фондовете в областта е ниска. Най-висок е делът на дълготрайните материални активи (ДМА) в индустрията - 294 594. Фондовете в селското и горското стопанство (165 хил.лв.) нараснаха през анализирания период близо три пъти, но при една изключително ниска база през 2007 г. Като обща тенденция размерът на ДМА намалява в индустрията и услугите в резултат на спиране на действието на определени дейности през периода 2007-2011 г. Декапитализацията в индустрията и услугите на областта е силно неблагоприятна тенденция през анализирания период.

Общият извод е, че в областта през анализирания период липсва инвестиционен интерес както от вътрешни, така и от външни предприемачи. Преките чуждестранни инвестиции през 2009 г. са 25 628.0 хил.евро, а през 2010 г. те намаляват до 24 652.6. В преработващата промишленост са 85% от преките чуждестранни инвестиции.

Таблица 6. **Дълготрайни материални активи в икономиката на област Монтана, 2007-2011 г., НСИ**

ДМА	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**
Област Монтана	**420 109**	**508 651**	**519 169**	**527 397**	**593 069**
Селско, горско и рибно стопанство	58 804	86 356	90 666	109 277	164 859
Индустрия	265 322	303 060	294 279	300 992	294 594
Услуги	95 983	119 235	134 224	117 128	133 616

Източник: НСИ

1.2.3. НИРД и иновации

Разходите за НИРД и делът им в БВП на страната (0,6% през 2010 г.) и всички райони и области са незадоволителни. В Северозападен район инвестициите в НИРД са изключително ниски – 0,13 % през 2010 г. (фиг. 4). В област Монтана от 2008 г. няма данни за заетост с НИРД.

Фиг. 4. **Разходи за НИРД по области в СЗР, хил. лв. (НСИ)**

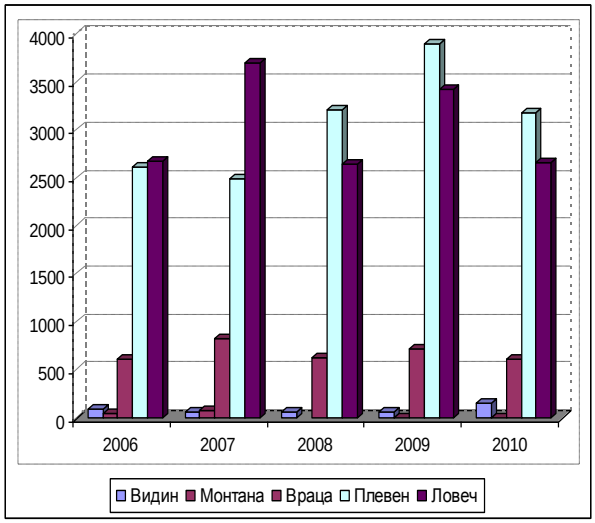

Фиг. 5. **Персонал, зает с НИРД в СЗР (НСИ)**

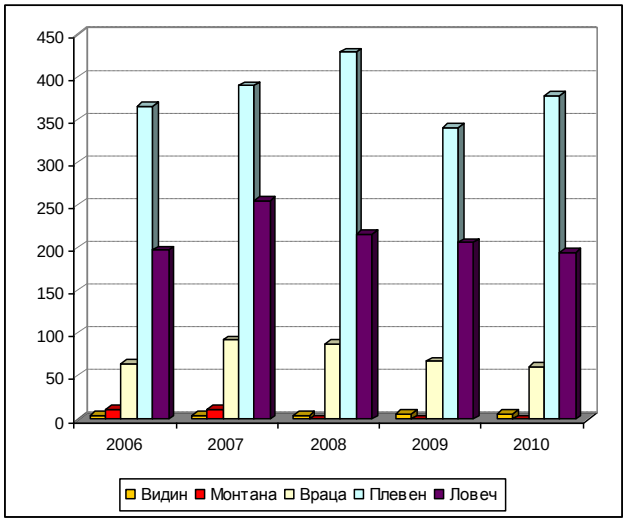

Посочените конкретни данни показват **незадоволителното развитие на научните и развойни дейности в целия СЗР и особено в област Монтана**. В областта практически липсва представителство на изследователски центрове, както и центрове и офиси за технологичен трансфер.

Отрасловата структура на областната икономика е представена от нискотехнологични сегменти.

1.2.4. Отраслова структура на икономиката

- ***Промишленост***

Промишлеността е основен структуроопределящ отрасъл в област Монтана.

Таблица 7. **Основни показатели за развитие на индустрията в област Монтана**

	Мярка	2007	2008	2009	2010	2011
Произведена продукция	хил.лв.	625 779	678 205	559 018	656 044	771 882
Приходи от дейността	хил.лв.	638 620	746 400	619 000	756 082	890 404
Нетни приходи от продажби	хил.лв.	620 021	669 372	558 619	653 250	764 738
ДМА	хил.лв.	265 322	303 060	300 992	294 594	294 594
Предприятия	брой	744	769	798	722	691

Източник: ТСБ Монтана

След тежкото възстановяване през периода 2006-2008 г., отрасълът е отново в криза, като практически една значителна част от дейността на преработвателната промишленост е прекратена (таблица 7 и фиг. 6).

Фиг. 6. **Динамика на основните показатели за развитие на индустрията в област Монтана, 2007-2010 г.**

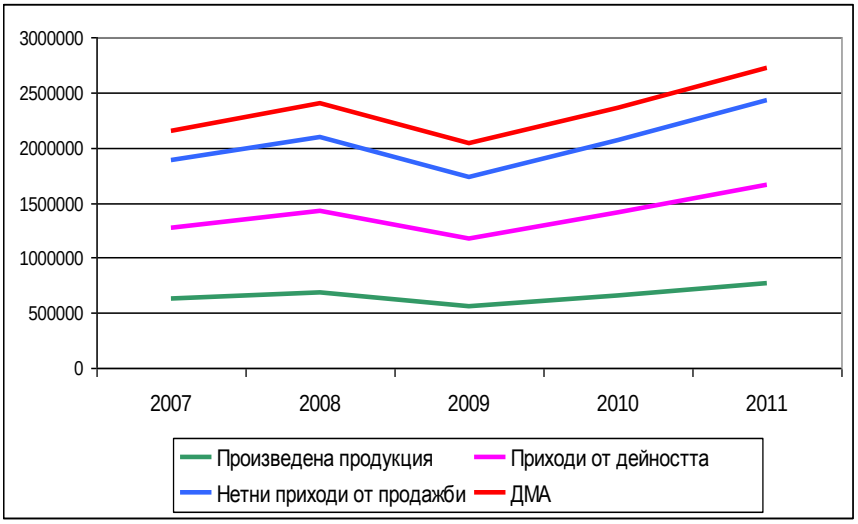

Източник: ТСБ Монтана

В структурата на преработващата промишленост през 2011 г. с най-висок дял на произведената продукция е производството на електрически съоръжения (35.6%), следвана от производството на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия (20.7%), производство на метали и метални изделия (12.6%) и производството на превозни средства (9.4%).

Таблица 8. **Структура и динамика на произведената продукция от преработващата промишленост в област Монтана**

ИКОНОМИЧЕСКИ ДЕЙНОСТИ	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	2011/2007
Промишленост - област Монтана	566917	461978	604093	703382	24.1%
Преработваща промишленост	546736	443184	540812	660342	20.8%
Производство на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия	87211	101684	111866	123160	41.2%
Производство на текстил, облекло, обувки и други изделия от обработени кожи без косъм	40953	36404	39355	40658	-0.7%
Производство на дървен материал, хартия, картон и изделия от тях (без мебели); печатна дейност	12382	10548	9957	10778	-13.0%
Производство на химични продукти	1777	421	450	..	
cg производство на изделия от каучук, пластмаси и други неметални минерални суровини	39462	21056	19786	20673	-47.6%
Производство на основни метали и метални изделия, без машини и оборудване	79250	57408	68388	151160	90.7%
Производство на компютърна и комуникационна техника, електронни и оптични продукти	93	120	280	300	222.6%
Производство на електрически съоръжения	194226	135101	192625	184338	-5.1%

Производство на машини и оборудване , с общо и специално предназначение	23096	15504	16230	13999	-39.4%
Производство на превозни средства	35455	34861	50805	94074	165.3%
Производство, некласифицирано другаде; ремонт и инсталиране на машини и оборудване	32831	30077	31070	20777	-36.7%
Преработваща промишленост	**100.0%**	**100.0%**	**100.0%**	100.0%	
Производство на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия	16.0%	22.9%	20.7%	93.9%	
Производство на текстил, облекло, обувки и други изделия от обработени кожи без косъм; обработка на кожи	7.5%	8.2%	7.3%	17.5%	
Ппроизводство на дървен материал, хартия, картон и изделия от тях (без мебели); печатна дейност	2.3%	2.4%	1.8%	5.8%	
Производство на химични продукти	0.3%	0.1%	0.1%	1.5%	
Производство на изделия от каучук, пластмаси и други неметални минерални суровини	7.2%	4.8%	3.7%		
Производство на основни метали и метални изделия, без машини и оборудване	14.5%	13.0%	12.6%	2.9%	
Производство на компютърна и комуникационна техника, електронни и оптични продукти	0.0%	0.0%	0.1%	21.5%	
Производство на електрически съоръжения	35.5%	30.5%	35.6%		
Производство на машини и оборудване , с общо и специално предназначение	4.2%	3.5%	3.0%	26.2%	
Производство на превозни средства	6.5%	7.9%	9.4%	2.0%	
Производство, некласифицирано другаде; ремонт и инсталиране на машини и оборудване	6.0%	6.8%	5.7%	13.4%	

Източник: НСИ

Статистическите данни показват, че само три отрасъла, които формират специализацията на областната промишленост, не са реализирали спад:

- производството на превозни средства, където прирастът за периода 2008-2010 г. по текущи цени е 165%;
- производството на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия с прираст от 41%;
- производство на компютърна и комуникационна техника, електронни и оптични продукти, където се отбелязва растеж на произведената продукция около 3 пъти в текущи цени, но това е статистически ефект, поради много ниски начални обеми на производството.

- **Селско стопанство**

Макроикономическите показатели за 2011 г. показват, че земеделието преодолява регистрирания в резултат на икономическата криза спад. По данни на Националния статистически институт (НСИ) през 2011 г. произведената продукция в първичния сектор е 151 млн. лева и представлява 13,4% от общата.

От данните по-долу е видно, че територията на област Монтана е предимно земеделска, особено в северните части на областта. Горските територии преобладават в южните планински части.

***Таблица №* 9. Сравнителни показатели на земеделските земи в областите на СЗР**

Район / област	Обща площ	Обработваема земя (общо дка)	Обработваема земя (дка/човек)		Поливни площи - (общо)	в т.ч. годни за напояване
	дка	2011 г.	2007 г.	2011 г.	дка	дка
Монтана	**3 635 575**	**2 104 292**	**13.1**	**14.2**	**227 500**	**197 240**
Видин	3 032 876	1 704 401	15.1	16.9	207 366	124 582
Враца	3 619 769	2 279 441	11.2	12.2	245 515	172 291
Ловеч	4 128 764	1 557 437	10.0	11.0	83 571	48 833
Плевен	4 653 324	3 253 224	10.9	12.1	692 698	461 403
Северозападен	**19 070 308**	**10 898 795**	**11.7**	**12.9**	**1 456 650**	**1 004 349**
Р България	**111 001 902**	**49 769 279**	**6.5**	**6.8**	**7 453 548**	**5 063 338**

Източник: *НСИ*

Използваната земеделска площ (ИЗП) се формира от обработваемата земя, трайните насаждения, постоянно затревените площи, семейните градини и оранжерийните площи. През 2011 г. в област Монтана тя е 2 513 755 дка или 69.1% от територията на областта. Преобладаващи са частните земеделски стопанства с относително малки парцели земя.

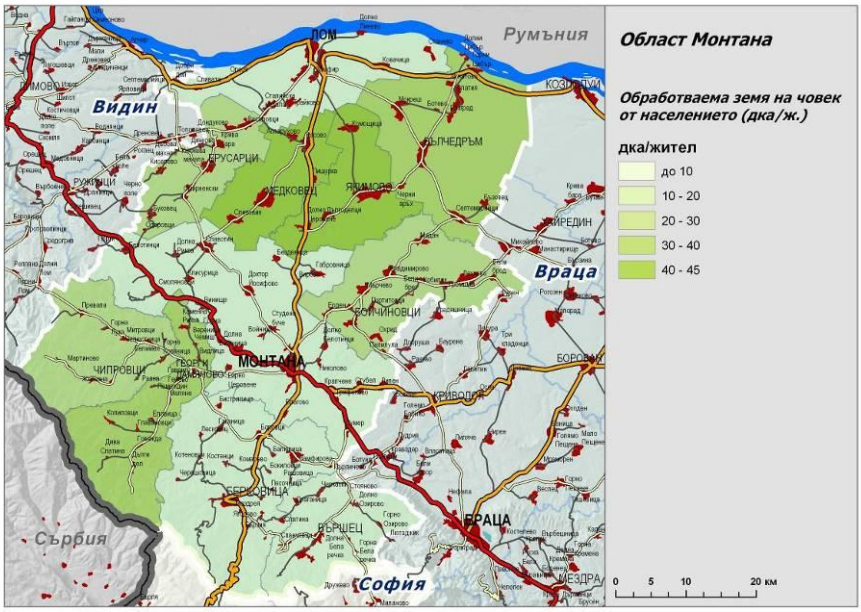

Броят на *земеделските стопанства* в област Монтана е 9500 (*таблица 10*). Средната използваната земеделска площ (ИЗП) на земеделските стопанства е 150 дка.

Таблица 10. **Област Монтана - Разпределение на земеделските стопанства според размера на използваната земеделска площ (ИЗП), 2011 г. (дка)**

Общини		< 0.1	0.1-4.9	5.0-9.9	10.0-19.9	20.0-49.9	50.0-99.9	100.0-499.9	>=500.0	Общо за областта
Берковица	**Брой стопанства**	92	511	218	93	57	23	17	9	**1020**
	ИЗП (дка)		1200	1470	1281	1680	1513	3000	20756	**30900**
Бойчиновци	**Брой стопанства**	25	590	100	55	51	31	61	39	**952**
	ИЗП (дка)		913	654	749	1606	2116	12340	171323	**189700**
Брусарци	**Брой стопанства**	12	297	69	48	56	27	35	19	**563**
	ИЗП (дка)		596	440	644	1810	1900	7110	80100	**92600**
Вълчедръм	**Брой стопанства**	3	460	23	25	42	45	70	52	**720**
	ИЗП (дка)		383	144	388	1555	3140	17400	266190	**289200**
Вършец	**Брой стопанства**	80	409	179	103	55	20	24	8	**878**
	ИЗП (дка)		702	1100	1200	1300	1120	4240	6690	**16352**
Георги Дамяново	**Брой стопанства**	8	247	136	54	25	9	7	6	**492**
	ИЗП (дка)		665	903	706	742	665.6	1002	6536	**11220**
Лом	**Брой стопанства**	80	886	152	50	51	20	23	28	**1290**
	ИЗП (дка)		1568	1055	687	1540	1550	5410	242870	**254680**
Медковец	**Брой стопанства**	3	191	17	34	54	37	59	45	**440**
	ИЗП (дка)		115.3	109.6	457.3	1702	2588	12974	127704	**145650**
Монтана	**Брой стопанства**	140	952	286	198	137	55	56	76	**1900**
	ИЗП (дка)		1470	1950	2701	4080	3700	11600	213499	**239000**
Чипровци	**Брой стопанства**	2	301	181	149	62	9	20	1	**725**
	ИЗП (дка)		794.2	1211	1960	1784	572.5	5319	850	**12490**
Якимово	**Брой стопанства**	15	314	47	30	35	17	32	30	**520**
	ИЗП (дка)		550.5	301	380	1118	1103	6938	121934	**132325**
Общо за областта	**Брой стопанства**	460	5158	1408	839	625	293	404	313	**9500**
	ИЗП (дка)		8957	9338	11153	18917	19968	87332	1258452	**1414117**

Източник: *ОД "Земеделие", Монтана*

В южните полупланински и планински територии на областта средният размер на ИЗП в земеделските стопанства е 20-30 дка, докато в северните хълмисти и равнинни части на областта ИЗП е в границите от 130 до 400 дка. Повече от половината от

земеделските стопанства (5158 бр.) са с размер на ИЗП[3] от 0.1 до 5 дка. Голям е и броят (15%) на земеделските стопанства с ИЗП от 5 до 10 дка. Общо земеделските стопанства с ИЗП от 0.1 до 10 дка съставляват 2/3 от всички земеделски стопанства, но те разполагат само с 1.3% от ИЗП. Най-големите по площ (около 500 дка) земеделските стопанства са 313 бр. като в тях е съсредоточена 89% от ИЗП.

За периода 2007-2010 г. в област Монтана се наблюдава тенденция за нарастване на използваната земеделска площ и за намаление на площта за трайни насаждения (таблица 11).

***Таблица 11.* Използвана земеделска площ в област Монтана по видове (ха)**

Години	ИЗП Общо	Обработваема земя	Трайни насаждения	Постоянно затревени площи и ливади-овощни градини	Други категории земя
2007	**195 740**	118 737	5 781	69 851	1 371
2008	**197 698**	120 206	5 388	70 928	1 176
2010	**197 601**	119 360	4 604	64 364	

Източник: ТСИ

Селското стопанство като икономическа дейност е застъпено във всички населени места в областта като то е основен отрасъл в селата.

Растениевъдство

След период на намаление през последните години се наблюдава леко нарастване на площите на някои овощни насаждения (ябълки, вишни), както и на пшеница, силажна царевица, маслодайна рапица. Най-голямо намаление бележат площите на лозята, ечемика и овеса.

***Таблица 12.* Област Монтана - Засети площи със земеделски култури по стопански години**

Вид култура, засети площи (дка)	2007 - 2008 г.	2008 - 2009 г.	2009 - 2010 г.	2010 - 2011 г.	2011 - 2012 г.
Пшеница	384 054	459 285	400 486	384 348	395 987
Ечемик	81 670	97 373	90 204	44 093	45 565
Тритикале	3 700	5 744	7 425	2 540	2 800
Маслодайна рапица	16 740	42 233	71 861	75 160	67 576
Пролетен ечемик	15 986	2 430	40		
Царевица за зърно	125 223	131 178	161 248	228 905	184 987
Силажна царевица	1 462	2 050	5 300	1 800	2 190
Маслодаен слънчоглед	356 477	267 889	295 874	317 643	291 890
Шарен слънчоглед	2 700	7 790	240	1 600	1 600

[3] Използваната земеделска площ на стопанствата включва обработваемата им земя, трайните насаждения, постоянно затревените площи и семейните градини. В ИЗП на стопанствата не се включват колективно ползваните от няколко стопанства общи площи за паша на животните.

Овес	19 366	21 259	13 776	5 630	600
Картофи	955	620	550	585	639
Домати	100	151	70	120	130
Тютюн	450	690	358	300	300
Лозя винени	24 626	24 030	24 030	24 030	7 118
Лозя десертни	10 067	10 067	10 067	10 067	153
Малини	1 461	1 306	1 282	1 230	895
Ягоди	969	597	1 012	611	330
Вишни	719	306	456	562	774
Череши	342	342	30	303	303
Праскови					28
Сливи	1884	1828	1708	1741	298
Ябълки	205	159	159	211	465
Общо	**1 049 156**	**1077 327**	**1 086 176**	**1 101 479**	**1 003 028**

Източник: *ОД "Земеделие", Монтана*

Основните аспекти в развитието на растениевъдството в областта са следните:

- Природните условия (релеф, климат, почви, водни ресурси) имат важно значение за специализацията на селскостопанските култури.
- В областта са налице благоприятни предпоставки за развитие на зърнопроизводство, лозарство, овощарство, малини, ягоди, зеленчукопроизводство. Област Монтана възстановява традициите в отглеждането на ягодоплодни култури – ягоди и малини, къпини и боровинки. Изградени са бази за тяхното замразяване и съхранение. Наблюдава се тенденция на увеличаване на площите с ягоди и малини главно в полупланинския район – общините Берковица, Вършец и Георги Дамяново.
- Някои от културите са разпространени във всички общини (маслодайни, зърнени), а други – в групи общини (малини, ягоди, овощия, фуражни култури – в общините от южните полупланински територии на областта – Берковица, Вършец, Георги Дамяново; зърнени култури – в общините, разположени в Дунавската равнина – Лом, Бойчиновци, Брусарци, Медковец, Якимово, Вълчедръм; зеленчукопроизводство – по поречието на р. Дунав; лозя – също по поречието на р. Дунав и в хълмистите територии на общини Монтана, Георги Дамяново, Вършец, Берковица). В цялата област е разпространен слънчогледът. В отделни части от общините Георги Дамяново, Лом, Монтана и Берковица се отглеждат лозови насаждения с винени сортове. Овощарство е развито в общините Георги Дамяново, Берковица, Монтана и Вършец, където има доказани добри биогенни ресурси за основните и традиционни овощни култури – ябълки, праскови, круши, сливи, вишни, ягоди, малини.
- Според засетите площи с най-висок дял са зърнените и маслодайните култури.
- Трайните насаждения имат неголям дял с възможности за възстановяване на овощарството.

Таблица 13. **Баланс на основните култури (2011-2012 г.) за областта и по общини**

Вид култура, засети площи (дка)	Берковица	Бойчиновци	Брусарци	Вълчедръм	Вършец	Георги Дамяново	Лом	Медковец	Монтана	Чипровци	Якимово	**Общо**
Пшеница	4 000	70 950	20 400	45 000	1 760	2 097	51 600	51 990	79 100	500	68 590	**395 987**
Ечемик	500	5 975	1 900	14 500		160	5400	3 950	6 500		6 680	**45 565**
Тритикале						80		350	2 120		250	**2 800**
Маслодайна рапица		12 400		21 370			13 216		5 800		14 790	**67 576**
Царевица за зърно	4 500	33 700	49 637	32 000		500	28 600	15 880	11 200		8 970	**184 987**
Силажна царевица							300		800		1 090	**2 190**
Маслодаен слънчоглед	7 360	44 100	17 750	32 500	1 560	860	37 600	51 910	63 450		34 800	**291 890**
Овес		400					200					**600**
Картофи	30	60			55	170	25	6	120	150	23	**639**
Домати										130		**130**
Тютюн				300								**300**
Лозя винени		745	439			205	4 947	70	500		212	**7 118**
Лозя десертни						30		23	100			**153**
Малини	275		276		344							**895**
Ягоди	267				60			3				**330**
Вишни	148			38	68		200	320				**774**
Череши				303								**303**
Праскови						10	5	13				**28**
Сливи	36	13			90		25	34	100			**298**
Ябълки	178					26	5	50	200	6		**465**
Общо	**17 294**	**168 343**	**90 402**	**146 011**	**3 937**	**4 138**	**142 123**	**124 599**	**169 990**	**786**	**135 405**	**1 003 028**

Източник: ОДЗ Монтана

Таблица 14. **Производство на основните култури за областта и по общини**

Стпанска година, култура	Берковица	Бойчиновци	Брусарци	Вълчедръм	Вършец	Георги Дамяново	Лом	Медковец	Монтана	Чипровци	Якимово	общо за областта	страна
2008-2009													
пшеница	226	307	275	359	241	304	407	359	297	275	369	340	
ечемик	200	249	269	313	300	249	400	319	300		310	311	
тритикале	230		111					340	290			292	
рапица		340	133	209			355				299	256	
м.слъноглед	176	172	178	220	146	140	246	219	213		175	208	
царевица за зърно	400	368	637	530	361	483	518	443	502	400	453	526	
2009-2010													
пшеница	205	313	279	392	224	249	360	281	259	256	385	328	
ечемик	130	275	192	300		213	320	271	225		306	279	
тритикале	150							396	360		364	348	
рапица		250	171	282			266		300		315	280	
м.слъноглед	140	188	158	237	120	100	220	177	139		176	189	
царевица за зърно	400	453	451	433	350	316	720	424	304	253	413	452	
2010-2011													
пшеница	280	358	362	359	244	200	401	345	293	139	354	347	
ечемик	190	362	345	3968		205	540	375	298		386	391	
тритикале						308		327	305		366	322	
рапица		235		225			213	125			223	224	
м.слъноглед	175	160	168	172	140		257	195	134	140	220	179	
царевица за зърно	320	413	397	445		350	358	475	350	249	373	424	
2011-2012													
пшеница	217	395	398	402	322	289	395	382	306	216	398	374	392
ечемик	232	416	320	320		300	460	348	249		367	347	395
тритикале						313		429	302		320	320	308.7
рапица		191		217			207		202		227	211	224.8
м.слъноглед	110	141	187	145	120	109	180	175	135		147	154	192.7
царевица за зърно	100	253	217	270		150	377	220	230		256	257	553.1

Източник: ОДЗ Монтана

- Съществуват предпоставки за създаване на нови и за възстановяване на стари лозови насаждения, но създаването на един декар лозе е скъпа инвестиция, която има възвращаемост средно след около 13 години.
- Налице са обективни условия за развитие на основните и традиционни овощни култури, основани на принципите на биологично производство.

Важна роля за развитието на растениевъдството имат хидромелиорациите. На територията на област Монтана се намират 166 939 дка годни поливни площи. От тях напоявани през 2011 г. по договори са 2140,65 дка (1.3 % от годната за напояване площ), което е повече в сравнение с 2010 г.- напоявани площи 737, 224 дка.

Напояваните площи в областта по видове култури са представени в *таблица 15*.

Таблица 15. **Област Монтана - Напоявани площи (дка)**

Стопанска година, култура	**2008 - 2009 г.**	**2009 - 2010 г.**	**2010 - 2011 г.**	**2011 - 2012 г.**
Пшеница	340	328	347	374
Ечемик	311	279	391	347
Тритикале	292	348	322	320
Рапица	256	280	224	211
Маслодаен слънчоглед	208	189	179	154
Царевица за зърно	526	452	424	257

Източник: *ОД "Земеделие", Монтана*

За отделните периоди напояваните площи не се изменят съществено с изкл. на слънчогледа и царевицата за зърно, където е регистрирано намаление на напояваните площи, по-значително през последните 2 години. Като цяло делът на напояваните площи е малък. Основен проблем е лошото техническо състояние на изградените напоителни полета.

<u>Животновъдство</u>

Богатата фуражна база, традицията в поддържане на племенни стада са предпоставка за развитието на животновъдството. На територията на област Монтана основно отглежданите животни са: говеда, овце, кози, биволи, птици, зайци и пчели.

Таблица 16. **Брой животни по видове и стопански години**

Видове животни	**2011 г.**	**2010 г.**	**2009 г.**	**2008 г.**	**2007 г.**
Говеда	15 762	15 950	16 346	16 683	15 135
Крави	10 422	10 868	11 127	11 539	11 451
Биволи	334	287	356	351	340
Биволици	217	189	255	228	249
Овце	47 127	48 743	47 868	46 954	51 156
Овце майки	32 599	35 407	38 998	38 179	41 474
Кози	22 229	24 592	25 940	25 837	28 785
Кози майки	16 404	18 414	20 553	22 127	24 204

Свине	8 676	10 416	8 792	8 616	13 285
Свине майки	893	858	702	820	1 232
Птици	867	1 336	1 831	1 720	1 436
Кокошки носачки	360	426	453	376	350
Бройлери бр.	439	820	1 318	1 235	964
Зайци бр.	13 150	15 144	11 619	15 511	13 960
Зайкини майки	4 366	6 322	4 360	4842	4 367
Пчелни семейства	21 916	21 313	23 310	21 900	18 840

Източник: ОДЗ Монтана

Продължава тенденцията към намаление броя на кравите, леко се е увеличил броят на биволите. Овцете майки и козите трайно намаляват. За разлика от 2009 и 2010 г. се наблюдава рязък спад и в броя на птиците. Наличните бройлери са намалели двойно. При свинете и зайците отново се наблюдава намаление в броя на отглежданите животни.

В северните равнинни части на областта е развито предимно говедовъдството, а в южните полупланински и планински части – овцевъдството и козевъдството. Свиневъдството е застъпено главно в личните стопанства в цялата област. Птицевъдството е добре развито, а през последните години се развиват добре също зайцевъдство, бубарство, пчеларство.

Средната продуктивност на отделните видове животни за последните 5 години е посочена в таблицата по-долу.

Таблица 17. **Средна продуктивност на отделните видове животни в област Монтана**

Година	млеконадой от крави л.	млеконадой от овце л.	млеконадой от биволици л.	млеконадой от кози л.	настриг на вълна г.	носливост от кокошка бр.
2007	3 580	90	1 708	232	2 369	144
2008	3 816	91	1 982	231	2 369	153
2009	4 205	104	1 941	222	2 187	162
2010	4 142	90	1 454	211	2 658	131
2011	4 660	91	2 028	214	2 507	138

Източник: ОДЗ Монтана

- ***Горско стопанство***

Площта на ***горските територии на областта е 851 553 дка,*** или 23.4% от общата територия (НСИ). Горските територии изпълняват функции по отношение на: поддържане на биологичното разнообразие на горските екосистеми; производство на дървесни и недървесни горски продукти; защита на почвите, водните ресурси и чистотата на въздуха; осигуряване на социални, образователни, научни, ландшафтни и рекреационни ползи; защита на природното и културното наследство; регулиране на климата.

Преобладават широколистните гори (84.4% от горската площ).

Таблица 18. **Ресурси и използване на необработен дървен материал в област Монтана (плътни кубически метри)**

Години	Ресурс				Използване			
	запаси в началото на годината	производ-ство	загуби	общо налични ресурси	преработено от производители	продажби		запаси в края на годината
						вътрешен пазар	износ	
2007	1 400	72 055	-	73 455	-	72 466	-	989
2008	989	72 180	-	73 169	-	71 785	-	1 384
2010	659	75 156	14	75 801	-	75 358	-	443

В горско-стопанската дейност са заети 147 души, като в този брой не влизат временно наетите по различни програми по заетостта.

Площта на горите, които се стопанисват с основно дървопроизводствени и средообразуващи функции, е 69%, защитните и рекреационните гори заемат 31%.

Фиг. 7. **Горски територии по общини в област Монтана**

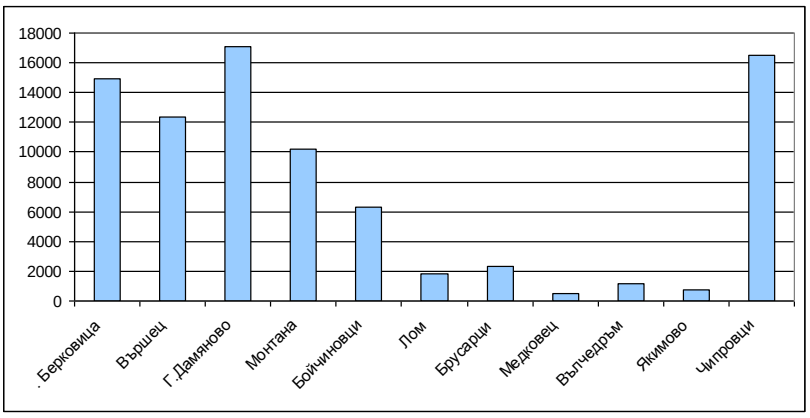

На територията на област Монтана в град Берковица е седалището на *Регионална дирекция по горите (РДГ) – Берковица*, която обхваща областите Монтана, Враца и Видин от Северозападния район. Изградени са 5 горски стопанства: ДГС „Берковица" (включва общини Берковица и Вършец); ДГС „Говежда" (община Георги Дамяново); ДГС „Лом" (общини Лом, Брусарци, Вълчедръм, Медковец, Якимово); ДГС „Монтана" (общини Монтана и Бойчиновци); ДГС Чипровци (община Чипровци).

Таблица 19. **Площ и собственост на горските територии на ГС (ха)**

Държавно горско стопанство	Обща площ на ГТ	Собственост на горските територии						
		Държавни	Частни физически	Частни юридически	Религиоз-ни	общински	МОСВ	ССФ
Берковица	27 477	19 644	6 445	588	258	84	161	297
Говежда	17 084	13 409	3 036	157	31	199	-	252
Монтана	15 982	7 442	7 984	182	106	268	-	-
Лом	6 558	2 110	3 848	91	52	423	34	-

Чипровци	16 539	11 070	3 131	572	82	1 684	-	-
Общо за обл.	**83 640**	**53 675**	**24 444**	**1 590**	**529**	**2 658**	**195**	**549**

Общата площ на горските територии (ГТ) към 31.12.2011 г. за област Монтана е 83 640 ха. Разпределението на горските територии (площ – ха) по видове собственост е показано в таблица 19.

Насоките за развитие на горското стопанство са свързани с приоритетно възстановяване на горските територии, засегнати и унищожени от пожари, съхнене, паша и незаконна сеч, съобразяване на залесяването с търсенето на дървесина в дългосрочен план.

Макар и с по-бавни темпове ежегодно в горските територии върви процес на залесяване, съгласно утвърдените лесоустройствени планове.

***Таблица 20*. Залесени площи от ДГС (дка)**

Държавно горско стопанство	Залесени площи от ДГС, дка				
	2007	2008	2009	2010	2011
Берковица	15	27	75	17	28
Говежда	3	27	8	10	_
Монтана	13	412	352	40	142
Лом	616	595	221	143	300
Чипровци	30	11	-	30	_
Общо за обл. Монтана	**677**	**1072**	**656**	**240**	**470**

1.3. Социален капитал, социална интеграция и включване

1.3.1. Демографски потенциал

Населението на област Монтана към 1.02.2011 г. по данни от проведеното от НСИ преброяване е 148 098 души, което съставлява 2.0% от общото население на страната (7 364 570 души). При средно население за една област в страната 263 020 души, 8 от 28-те области са над средното за страната, а останалите 20, в т.ч. и Монтана са под средното за страната. От общото население на областта 75 257 (50.8%) са жени и 72 841 души (49.2%) са мъже, или на 100 мъже се падат 107 жени.

***Таблица 21.* Област Монтана – Брой на населението 2007-2011 г. (към 31.12)**

Териториални нива	**2007 г.**	**2008 г.**	**2009 г.**	**2010 г.**	**2011 г.**	**Намаление 2007-11 г.**	**Намаление 2007-11 г. %**
Област Монтана	**161161**	**158291**	**155899**	**153066**	**145984**	-15 177	-9.42%
Общини							
Берковица	20277	19936	19642	19256	18489	-1 788	-8.82%
Бойчиновци	10466	10148	9915	9746	9140	-1 326	-12.67%

Териториални нива	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	Намаление 2007-11 г.	Намаление 2007-11 г. %
Брусарци	5769	5599	5469	5394	4961	-808	-14.01%
Вълчедръм	10986	10641	10398	10116	9745	-1 241	-11.30%
Вършец	8860	8692	8605	8433	8061	-799	-9.02%
Георги Дамяново	3216	3109	3022	2962	2702	-514	-15.98%
Лом	31170	30663	30198	29618	27839	-3331	-10.69%
Медковец	4571	4447	4310	4194	3935	-636	-13.91%
Монтана	57098	56608	56086	55246	53236	-3 862	-6.76%
Чипровци	3955	3828	3719	3648	3624	-331	-8.37%
Якимово	4793	4620	4535	4453	4252	-541	-11.29%
Северозападен район	**929872**	**916054**	**902537**	**886911**	**836601**	-93 271	-10.03%
Р България	**7640238**	**7606551**	**7563710**	**7504868**	**7327224**	-313 014	-4.10%

Източник: *НСИ*

За периода 2007-2011 г. се запазва тенденцията[4] на намаление на населението на областта. Общото намаление е с 15 177 души. Темповете на намаление на населението на област Монтана за периода 2007-2011 г. (-9.42%) са по-ниски до тези на Северозападния район (-10.03%) и над два пъти по-високи от средното ниво за страната (--4.10%).

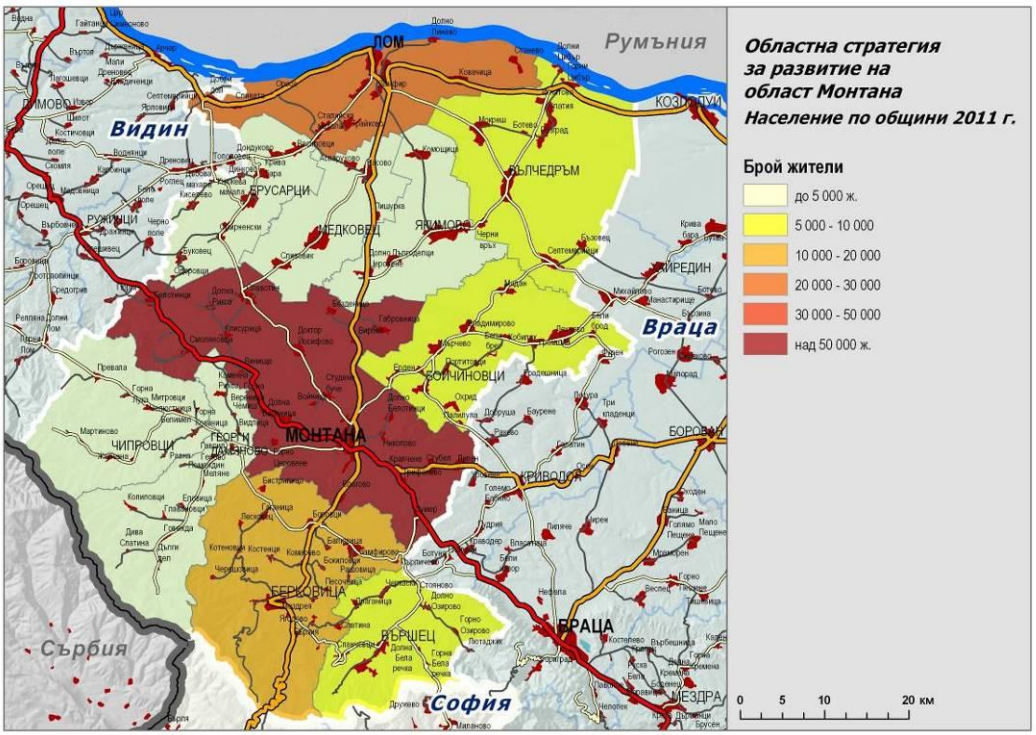

[4] Тенденция на намаление на населението на областта се наблюдава от втората половина на 20 в.

Населението на всички 11 общини в областта намалява с различен средногодишен абсолютен и относителен темп и размер. Неравномерността в развитието на отделните общини е в диапазона от -16% (2007-2011 г.) за община Брусарци до -6.76% за община Монтана.

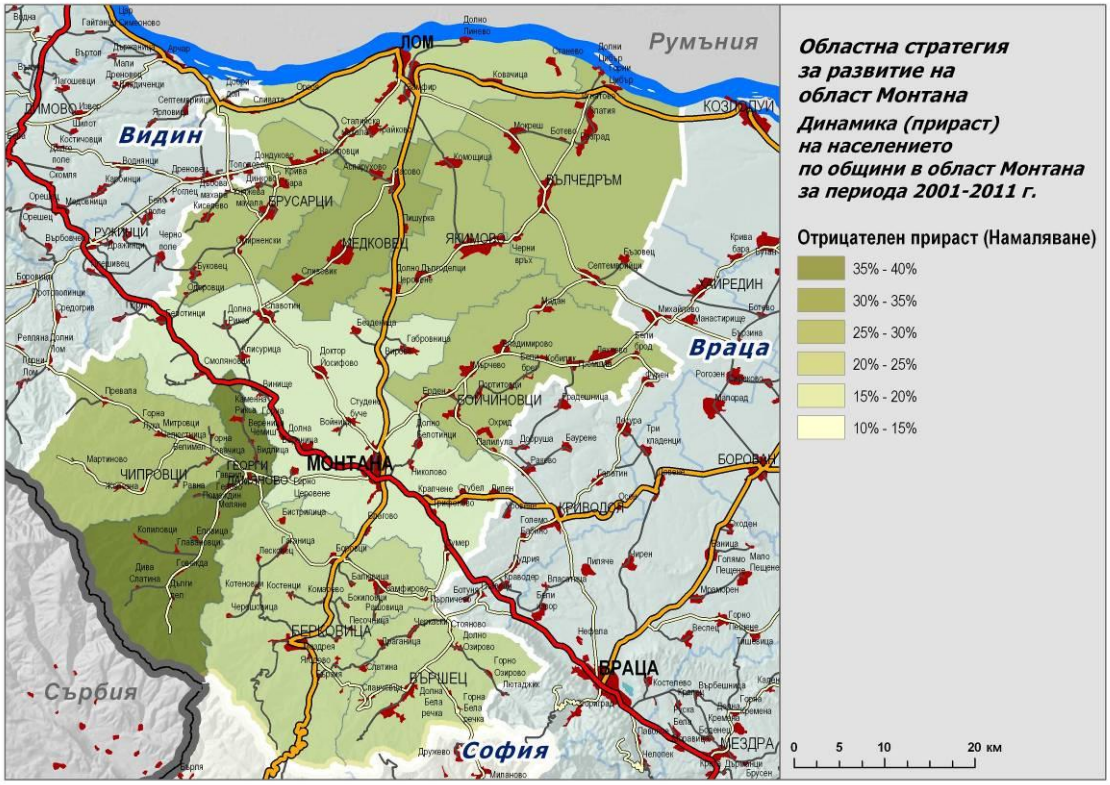

- **Естествено движение на населението**

Формираната трайна тенденция на отрицателен естествен прираст продължава и през *периода 2007-2011 г.* (*виж таблица 22*).

Таблица 22. **Област Монтана - Естествено движение на населението 2007-2011 г.**

	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2007-2011г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2007-2011г.
	Брой						На 1000 д. от населението - ‰					
Средногод. население	162609	159726	157095	154482	147133	154880						
Раждаемост	1363	1372	1485	1278	1264	6762	8.4	8.6	9.5	8.3	8.6	8.7
Смъртност	3259	3106	3126	3166	3075	15732	20.0	19.4	19.9	20.5	20.9	20.3
Детска смъртност	24	17	14	11	10	76	17.6	12.4	9.4	8.6	7.9	11.2
Естествен прираст	-1896	-1734	-1641	-1888	-1811	-8970	-11.7	-10.9	-10.4	-12.2	-12.3	-11.6

Източник: *НСИ*

Раждаемостта за изследвания период е в границите 1300-1500 родени деца средногодишно, като през 2010 г. техният брой е най нисък - 1278. Коефициентът на раждаемост (брой живородени деца на 1000 души от средногодишния брой на населението) от 8.4‰ през 2007 г. достига най-високата си стойност през 2009 г. – 9.5‰, след което намалява на 8.3‰ през 2010 г. (средно за периода 8.7‰)). В териториален аспект раждаемостта на населението на област Монтана е сходна с тази на област Враца и средното равнище за Северозападния район, но по-ниска от средната за страната. Решаващо влияние върху равнището на раждаемостта и характера на възпроизводство на населението оказват размерът на родилните контингенти и тяхната фертилност. Делът на родилните контингенти е 20.5% с тенденция на намаление, което е в основата на отрицателния естествен прираст. Фертилността на населението на област Монтана е 1.52, сходна със средното равнище за Северозападния район (1.53) и страната (1.49). Ниската фертилност[5] в съчетание с ниският и намаляващ дял на родилните контингенти допринасят за намаление на населението на областта. Ясно е, че не би могло понастоящем да се очаква, че раждаемостта ще се върне на високите нива от миналото. Но е необходима адекватна и активна национална демографска политика за задържането й на нива, осигуряващи по-добро възпроизводство на населението. Съществено значение за равнището на раждаемостта има заетостта на жените. Според данните от преброяването на населението на страната през 2011 г. с по-голям среден брой деца са икономически неактивните (1.6), отколкото икономически активните жени (1.3 при заетите и 1.4 при безработните). Съществени различия във фертилността на жените се наблюдават и в зависимост от източниците на средства за съществуване. Силно влияние върху фертилността на жените оказва и миграцията.

В ***общата смъртност*** на населението на областта се наблюдава стабилизиране около едно сравнително високо ниво 19-20‰. През 2011 г. броят на умрелите е 3075, а коефициентът на обща смъртност (брой на умрели лица на 1000 души от средногодишния брой на населението) е 20.5‰ - сходен с този през предходните години. Стойностите на показателя за областта не се различават съществено от тези за Северозападния район.

Средната стойност на коефициента на детска смъртност (брой умрели деца на възраст под 1 година на 1000 живородени) за последните 5 години е 11.2‰.

Естественият прираст на населението на областта е отрицателна величина през изследвания период, в резултат на което населението непрекъснато намалява. Коефициентът на естествен прираст като разлика между броя на живорайданията и умиранията на 1000 души от средногодишното население за периода е -11.6‰ (два пъти по-голям от средното равнище за страната).

Характерно е, че всички общини в областта, в т.ч. и техните центрове, както и областният център град Монтана, са с отрицателно естествено възпроизводство на населението. За периода 2007-2011 г. населението на областта е намаляло с около 7000 души от отрицателен естествен прираст.

[5] Теоретично необходимият минимум за осигуряване на просто възпроизводство на поколенията е 2.1 живородени деца от една жена.

Намалението на населението на област Монтана се дължи както на отрицателния естествен прираст (повече починали от родени лица), така също и на миграция (повече изселени отколкото заселени).

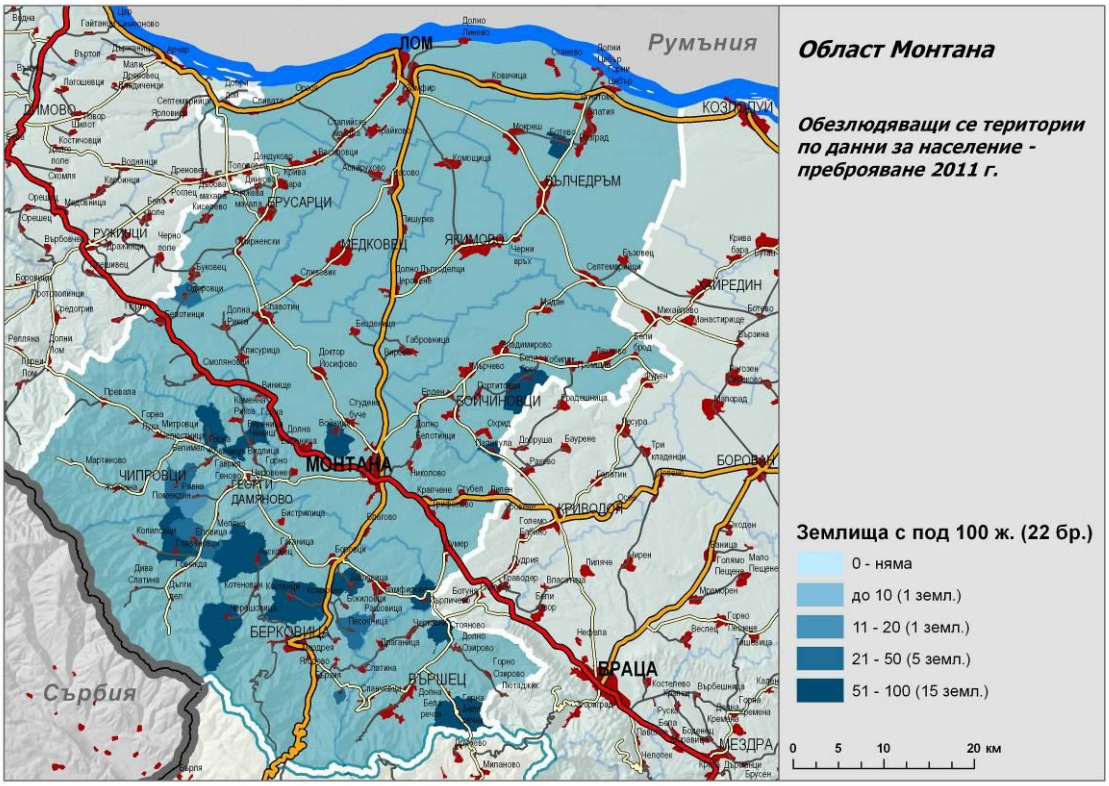

- **Възрастова структура**

Промените във ***възрастовата структура*** на населението се изразяват в намаляване на броя на контингентите в трите основни възрастови групи (0-14 г.; 15-64 г.; на 65 и повече години). На фона на общото намаление относителните дялове на населението от отделните възрастови групи се запазва спрямо общото население. През 2011 г. те са съответно 12.9% за младите генерации (0-14 г.), 63.3% за трудоспособните контингенти (15-64 г.) и 23.8% за възрастното население (на 65 и повече години) (*виж таблица 23*). Във всички общини е налице процес на остаряване на населението, по-задълбочен при селското население. Тенденция на остаряване на населението се наблюдава в населените места на цялата област, Северозападния район и страната. Стойностите на показателя за област Монтана са близки до тези на района, но по-неблагоприятни от средните за страната.

Коефициентът на възрастова зависимост показва броя на лицата от населението в "зависимите" възрасти (населението под 15 и на 65 и повече години) на 100 лица от населението в "независимите" възрасти (от 15 до 64 години). За периода 2007-2011 г. стойностите на показателя постепенно нарастват от 55.3% през 2007 г. на 58.1% през 2011 г. (*виж таблица 23*), дължащо се предимно на по-високия дял на населението на областта във възрастовата група над 65 години.

Таблица 23. **Област Монтана – Възрастова структура на населението, 2007-2011 г.**

Териториални нива	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.
	Брой					Структура - %				
Област Монтана										
Общо	161161	158291	155899	153066	145984	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
0-14 г.	20920	20427	20207	20001	18856	13.0	12.9	13.0	13.1	12.9
15-64 г.	103801	101933	100279	98199	92353	64.4	64.4	64.3	64.2	63.3
65+	36440	35931	35413	34866	34775	22.6	22.7	22.7	22.7	23.8
Северозападен район										
Общо	929872	916054	902537	886911	836601	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
0-14 г.	122360	119915	118450	117230	108462	13.2	13.1	13.1	13.2	13.0
15-64 г.	610783	601642	590914	578196	534223	65.6	65.7	65.5	65.2	63.9
65+	196729	194497	193173	191485	193916	21.2	21.2	21.4	21.6	23.1
Р България										
Общо	7640238	7606551	7563710	7504868	7327224	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
0-14 г.	1023409	1021594	1026200	1032440	979956	13.4	13.4	13.6	13.8	13.4
15-64 г.	5293641	5261118	5211619	5141057	4966189	69.3	69.2	68.9	68.5	67.8
65+	1323188	1323839	1325891	1331371	1381079	17.3	17.4	17.5	17.7	18.8

Източник: *НСИ*

Възпроизводството на трудоспособното население се характеризира най-добре чрез ***коефициентът на демографско заместване***, който показва съотношението между броя на влизащите в трудоспособна възраст (15–19 г.) и излизащите от трудоспособна възраст (60–64 г.). За област Монтана този коефициент намалява от 89.6 през 2007 г. на 60.6 през 2011 г. Всеки 100 лица, излизащи от трудоспособна възраст, се заместват от 60 млади хора. За сравнение в Северозападния район всеки 100 лица, излизащи от трудоспособна възраст, се заместват също от 59 млади хора, а общо за страната от 70.

Таблица 24. **Област Монтана - Коефициенти на възрастова зависимост и демографско заместване, 2007-2011 г.**

Териториални нива	Коефициент на възрастова зависимост					Коефициент на демографско заместване				
	2007	2008	2009	2010	2011	2007.	2008	2009	2010	2011
Област Монтана	55.3	55.3	55.5	55.9	58.1	89.6	82.0	74.6	66.8	60.6
Северозападен район	52.2	52.3	52.7	53.4	56.6	87.3	80.8	73.9	67.0	59.1
Р България	44.3	44.6	45.1	46.0	47.5	98.8	90.6	81.7	73.6	69.8

Източник: *НСИ*

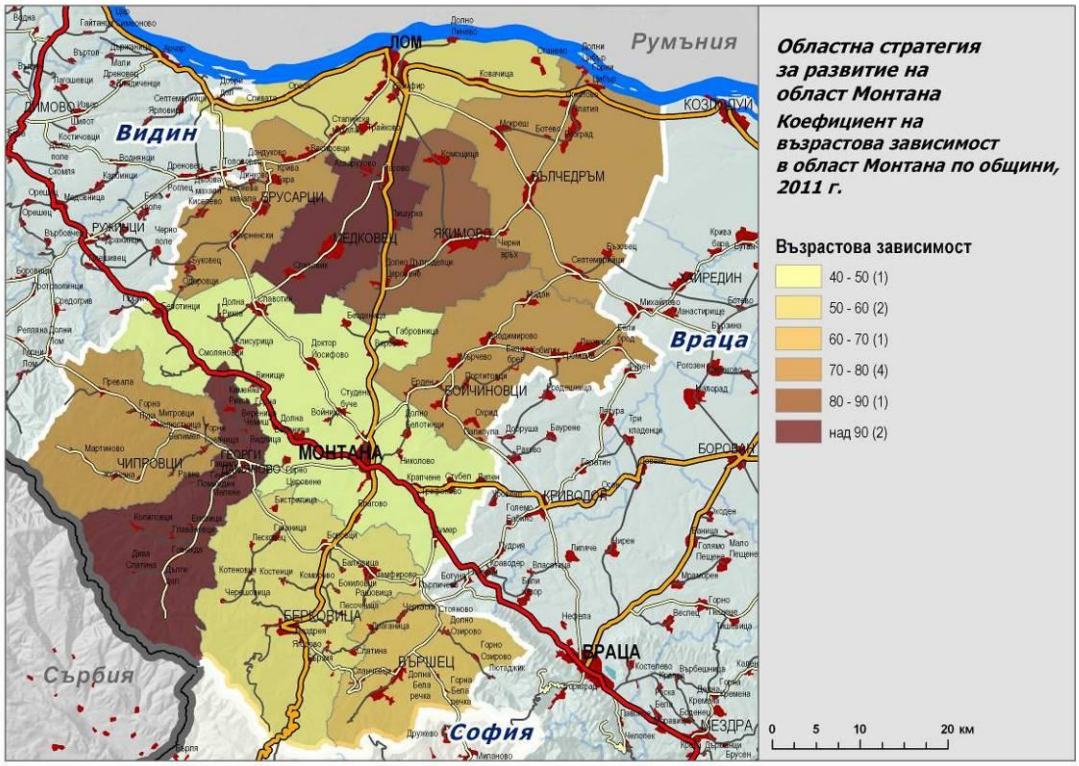

- **Механично движение на населението**

През 2011 г. интензитетът на механичното движение намалява, като заселените са 2082, изселените – 2550, а механичният прираст е -468 души. За формиране на потоците на изселените и съответно на заселените лица основно влияние оказват множество социално-икономически фактори, както и условията на живот в отделните населени места.

Таблица 25. **Област Монтана - Механично движение на населението, НСИ**

Териториални нива	**2007 г.**	**2008 г.**	**2009 г.**	**2010 г.**	**2011 г.**	**2007-2011 г.**
	Брой					**Общ брой**
Област Монтана						
Заселени	3221	2415	3283	3519	2082	14520
Изселени	4221	3551	4034	4464	2550	18820
Механичен прираст	-1000	-1136	-751	-945	-468	-4300
Северозападен район						
Заселени	20132	14375	16656	17766	12200	81129
Изселени	23972	19185	21811	23952	14246	103166
Механичен прираст	-3840	-4810	-5155	-6186	-2046	-22037
Р България						
Заселени	152496	121344	139098	155212	95368	663518
Изселени	153893	122220	154827	179402	100163	710505
Механичен прираст	-1397	-876	-15729	-24190	-4795	-46987

- **Етнически състав на населението**

Установилите се демографски тенденции и засилената миграция, респ. емиграция през последните 20 години се отразяват върху броя на всички етнически групи в областта, но не настъпват съществени изменения в етническата структура на населението в годините между последните две преброявания.

Българската етническа група обхваща 123 820, или 86.3% от лицата, доброволно декларирали етническото си самоопределение в област Монтана. Българската етническа общност преобладава във всички общини на област Монтана, като нейният дял варира от 79% за Вълчедръм и Брусарци до 98% за Георги Дамяново и 99% за Чипровци според самоопределението на лицата.

Ромският етнос към 1.02.2011 г. наброява 18 228 души според самоопределението на лицата, с относителен дял 12.7%. В сравнение с другите области най-голям е относителният дял на ромския етнос в област Монтана, следвана от Сливен - 11.8%, Добрич - 8.8%, и Ямбол - 8.5%, при общо за страната - 4.9%. Население от ромската етническа група има във всички общини на област Монтана, като в Чипровци и Георги Дамяново техният брой е минимален. Ромският етнос е с най-голям брой в общините Лом, Берковица, Монтана, следвани от Вълчедръм, Вършец и от Брусарци и Медковец. Относителният дял варира от 0.6% за Чипровци до 20.2% за Вълчедръм от общото население в съответната общината.

Към *други етнически групи* са се самоопределили 600 души, или 0. 4%. Лицата, които *не се самоопределят*, са 828 (0.6%).

- **Образователна структура на населението**

***Фиг. 8.* Структура на населението по образователна степен, НСИ**

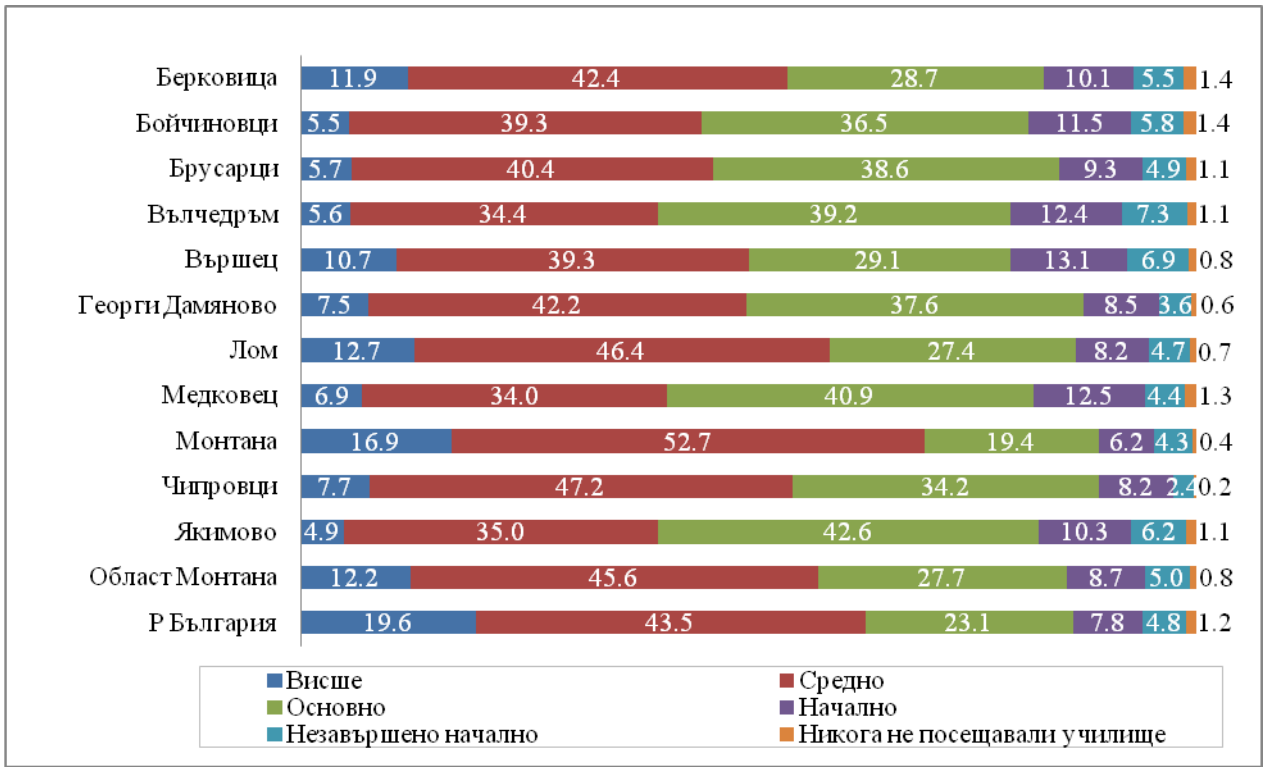

Структурата на населението по образование през 2011 г. показва, че областта изостава в темповете на образователното равнище на населението: дори община Монтана има с 3 процентни пункта по-нисък дял население с висше образование в сравнение със средното за страната, като стойността за областта е с около 7 процентни пункта по-ниска от средното за страната.

Най-висок дял малограмотни и неграмотни има в общините Вършец (20%), Вълчедръм (19,7%), Бойчиновци (17,3%), Медковец (16,7%) и Якимово (16,5%), Берковица (15.6%). Обезпокоителна е тенденцията за ускорено нарастване на броя на неграмотните и незавършилите основно образование.

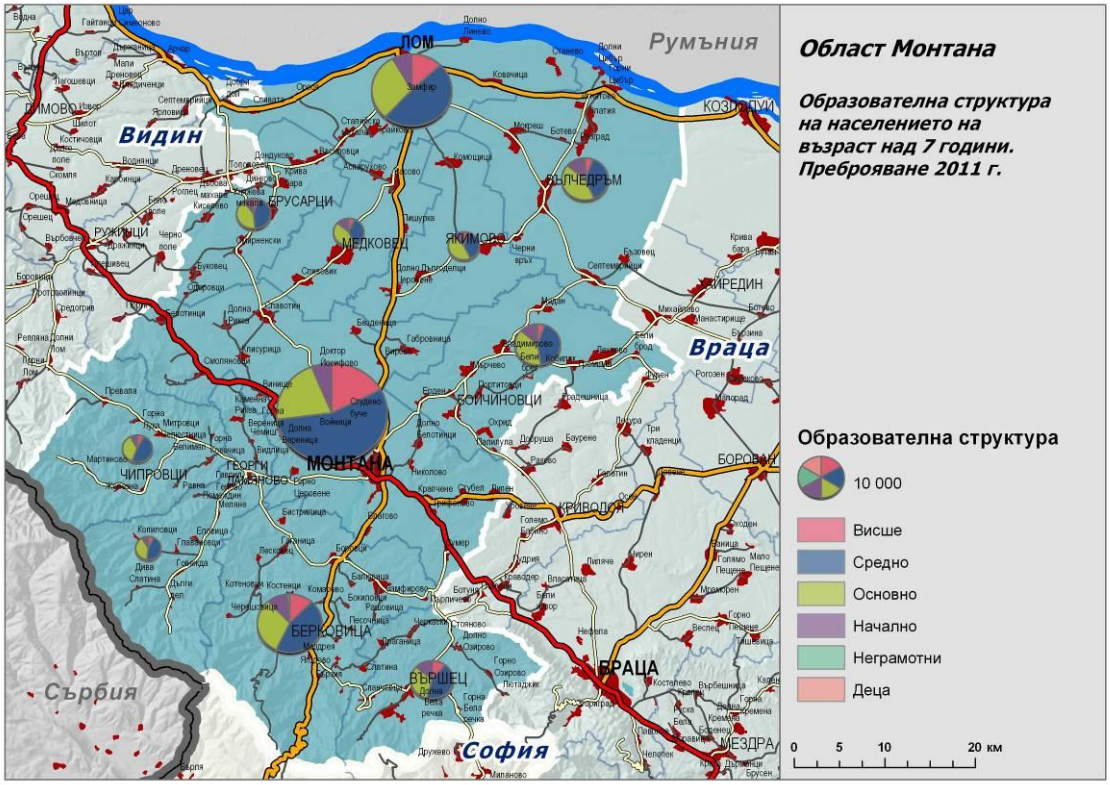

1.3.2. Работна сила и коефициент на икономическа активност на ниво област

Икономически активното население по същество определя параметрите на работната сила, включваща заетите и безработните. В тази категория от населението попадат лицата във възрастовата група от 15 до 64 годишна възраст. Данните за 2011 г. показват, че от общия брой на населението над 15 години, икономически активното население в област Монтана е 60 803 д. В сравнение с 2001 г., неговият брой е намалял значително. Причините за това са в общото намаление на населението. Териториалното разпределение на икономически активното население по общини е представено в таблица 26.

Абсолютният брой на икономически активните лица не дава възможност да се разкрият териториалните различия в икономическата активност на ниво общини. За целта се

използва коефициентът на икономическа активност, който представя съотношението между икономически активните лица и броя на населението на същата възраст. Към 2011 г. този коефициент за област Монтана е 47,1%.

Таблица 26. **Изменения в работната сила и коефициента на икономическа активност в общините от област Монтана за периода 2001 – 2011 г.**

Област/Общини	Икономически активни лица - брой		Коефициент на икономическа активност - %	
	2001	2011	2001	2011
Област Монтана	***93874***	***60803***	***60,4***	***47,1***
Берковица	10926	7475	57,2	45,6
Бойчиновци	6163	2743	58,1	34,0
Брусарци	3975	1868	66,4	41,4
Вълчедръм	5744	3052	51,0	36,1
Вършец	5234	2939	63,8	42,3
Георги Дамяново	2330	736	58,0	28,3
Лом	16732	12500	56,8	51,1
Медковец	3181	1204	63,8	33,8
Монтана	34368	26144	66,0	55,7
Чипровци	3009	1069	66,3	30,7
Якимово	2212	1073	42,7	28,6

Източник: *НСИ*

Анализът на данните от таблица 26 показва, че в област Монтана и в по-голяма част от общините в областта като икономически активни са по-малко от половината лица на възраст над 15 години. Изключение (с коефициент на икономическа активност над 50%) са само общини Монтана и Лом. С ниска икономическа активност са общини Георги Дамяново (28,3%) и Якимово (28,6%). Това се очертава като проблем със социално-икономически характер и е индикатор за непълното използване на трудовия потенциал на населението в по-малките общини. Причините за това са в последиците от икономическата криза, рефлектиращи върху заетостта на населението.

- **Лица извън работната сила (текущо икономически неактивно население)**

Групата от лица извън работната сила включва тези, които не са трудово заети, лицата, които не влизат в категорията "безработни", както и лицата в отпуск за отглеждане на дете, рано пенсионираните и др.

Данни за категорията на икономически неактивните лица на ниво община се осигуряват при преброяванията на населението и на жилищния фонд. В категорията на икономически неактивните лица в област Монтана към 2011 г. попадат 68 335 д. Този брой е по-нисък от съответния за 2001 г. – 87 623 д. (Виж таблица 27).

Териториалните различия в броя на икономически неактивните лица показват, че за посочения 10 годишен период в почти всички общини (с изключение на община Чипровци) се наблюдава тенденция на намаление на броя им.

Таблица 27. **Динамика в броя на икономически неактивните лица**

№ по ред	Общини	Икономически неактивни към	
		2001 г.	2011 г.
1	**Област Монтана**	**87623**	**68335**
2	Берковица	11641	8914
3	Бойчиновци	6066	5336
4	Брусарци	2828	2640
5	Вълчедръм	7346	5398
6	Вършец	4613	4015
7	Георги-Дамяново	2124	1868
8	Лом	18179	11944
9	Медковец	2453	2357
10	Монтана	26756	20772
11	Чипровци	1963	2418
12	Якимово	3654	2673

Източник: *НСИ*

1.3.3. Пазар на труда

- **Заетост**

Трудовата заетост е фактор, имащ отношение не само към икономическите аспекти на човешкия ресурс, а и към социалните. Тя има пряко отношение и към доходите на населението. Количествените параметри на трудовата заетост са пряко свързани с търсенето на работната сила от работодателите. През изминалия петгодишен период (2007-2011 г.) трудовата заетост е с подчертана негативна тенденция на развитие. Намаляващия брой на заетите лица и свързаният с този брой коефициент на заетост е характерен за област Монтана като цяло и в частност за отделните общини.

За обективни сравнителни оценки се използва коефициентът на заетост, който представя съотношението между броя на заетите и броя на активното население. Към 2011 г. средният за страната коефициент на заетост е 58,4%, при 52,9% за област Монтана. В сравнение с останалите четири области в СЗР област Монтана е с по-благоприятен коефициент на заетост само от област Видин (50,0%) и е по-лоша ситуация от останалите три области - Враца (53,7%), Плевен (54,1%) и Ловеч (55,6%).

Причините за регистрирания спад в броя на заетите за анализирания период са свързани със затрудненията в икономическото развитие, настъпили след 2008 г. като резултат от икономическата и финансова криза. Това принуди работодателите постепенно да свиват разходите си и за труд. Като резултат от това заетостта започна да намалява. Същевременно нарасна броят на стопанските субекти (фирмите), които обявяват фалит, което също рефлектира върху заетостта.

Данни за броя на заетите лица и за коефициента на заетост по общини са осигурени с данни от преброяването на населението. Те не кореспондират в пълна сметка с данните на текущата статистика, но дават определена представа за вътрешнорегионалните различия в границите на област Монтана. Тези данни са представени в таблица 28.

Анализите на същите показват, че в периода между двете преброявания на населението в преобладаващата част от общините е налице спад в заетостта и съответно в коефициента на заетост. Единственото изключение от тази общи неблагоприятна тенденция е община Лом. При нея е налице леко нарастване на броя на заетите с 498 д.

По отношение на коефициента на заетост в отделните общини е налице твърде съществен вариационен размах – от 19,1% (община Якимово) до 47,2% (община Монтана). Общините с по-висок икономически потенциал (Лом, Берковица, Вършец) са и с по-висок коефициент на икономическа заетост.

Таблица 28. **Промени в броя на заетите лица и коефициента на заетост в общините от област Монтана за периода 2001-2011 г.**

Област/Общини	Заети лица - брой		Коефициент на заетост - %	
	2001	2011	2001	2011
Област Монтана	**60015**	**47485**	**38,6**	**39,1**
Берковица	6577	5613	34,4	34,2
Бойчиновци	4215	1825	39,7	22,6
Брусарци	2922	1155	48,8	25,6
Вълчедръм	3254	2053	28,9	24,3
Вършец	3173	2192	38,7	31,5
Георги-Дамяново	1823	605	45,4	23,2
Лом	8878	9376	30,1	38,4
Медковец	2556	904	51,2	25,4
Монтана	23517	22121	45,2	47,2
Чипровци	2168	927	47,8	26,6
Якимово	932	714	18,0	19,1

Източник: *НСИ*

Образователната структура на заетите лица (15-64 години) в област Монтана показва, че най-висок е делът на заетите със средно образование (70.5%), а най-нисък на лицата с основно и по-ниско образование (10.6%). Заетите с висше образование съставляват 18.9% от общо заетите във възрастовата група 15-64 г. Над ¾ (76.7%) от лицата със средно образование са с придобита професионална квалификация. Характерно за Северозападния район е, че в образователната структура на заетите лица (15-64 г.) е по-висок делът на заетите с висше образование (20.7%). Лицата със средно образование са 69.2% от които с придобита професионална квалификация - 71.6%. Най-нисък е делът на заетите лица с основно и по-ниско образование – 10.1%.

На ниво страна се очертават известни различия в образователната структура на заетите лица за изследваната възрастова група. Делът на заетите с висше образование е ¼ (26.2%), на лицата със средно образование – 60.0% (от които 2/3 са с придобита професионална квалификация), а с основно и по-ниско образование – 14.8%[6]. За

[6] Данни на НСИ, 2010 г.

периода 2007-2010 г. не се очертават съществени изменения в образователната структура на заетите лица.

Образователното равнище на заетите лица по икономически сектори е различно и е обусловено от характера на дейностите в отделните сектори.

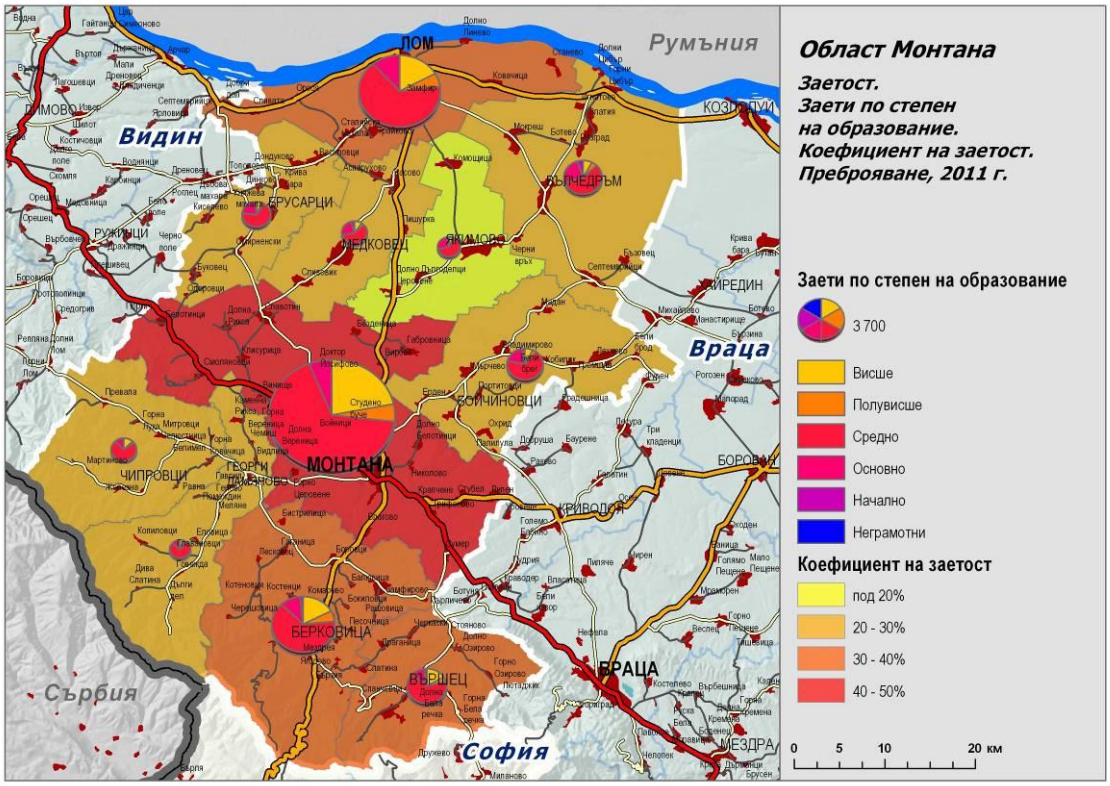

Професията на заетите се отнася до съвкупността от функции и задължения, които лицата извършват и срещу които получават работна заплата или друг доход. При разпределението на заетите лица в област Монтана по професии[7] към 1.02.2011 г. най-многобройна е групата „Персонал, зает с услуги за населението, търговия и охрана" (*виж таблица 29*). Тя се състои от 9675 лица, или 20.7% от всички заети лица от 15 до 64 години. Втора по големина е групата „Машинни оператори и монтажници" – 6671 лица, или 14.3%. С висок дял са и групите „Професии, неизискващи специална квалификация" (6458 лица – 13.8%), „Квалифицирани работници и сродни на тях занаятчии" (6079 лица – 13.0%) „Специалисти" (5693 лица – 12.2%). Най-малък е броят на заетите лица в групата „Въоръжени сили" - 357 лица (0.8%).

Мъжете преобладават в групите „Въоръжени сили", „Машинни оператори и монтажници", „Квалифицирани работници и сродни на тях занаятчии" и др. Най-висок е делът на жените в групите „Помощен административен персонал", „Специалисти" и „Персонал, зает с услуги за населението, търговия".

[7] Национална класификация на професиите и длъжностите, 2011 г.

Таблица 29. **Заети лица на 15 - 64 навършени години по класове професии, местоживеене и пол - 2011 г., брой**

Класове професии	Общо			В градовете			В селата		
	общо	мъже	жени	общо	мъже	жени	общо	мъже	жени
Област Монтана	**46760**	**24550**	**22210**	**36313**	**18558**	**17755**	**10447**	**5992**	**4455**
Ръководители	2939	1821	1118	2572	1586	986	367	235	132
Специалисти	5693	1548	4145	5114	1395	3719	579	153	426
Техници и приложни специалисти	2720	1519	1201	2366	1314	1052	354	205	149
Помощен административен персонал	3237	778	2459	2708	665	2043	529	113	416
Персонал, зает с услуги за населението, търговия и охрана	9675	4134	5541	7691	3336	4355	1984	798	1186
Квалифицирани работници в селското, горското и рибното стопанство	1976	1382	594	734	514	220	1242	868	374
Квалифицирани работници и сродни на тях занаятчии	6079	4063	2016	4801	3117	1684	1278	946	332
Машинни оператори и монтажници	6671	4871	1800	5150	3726	1424	1521	1145	376
Професии, неизискващи специална квалификация	6458	3562	2896	4125	2200	1925	2333	1362	971
Професии във въоръжените сили	357	336	21	317	298	19	40	..	..
Непосочена	955	536	419	735	407	328	220	..	..
Структура - %									
Област Монтана	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**97.2**	**97.9**
Ръководители	6.3	7.4	5.0	7.1	8.5	5.6	3.5	3.9	3.0
Специалисти	12.2	6.3	18.7	14.1	7.5	20.9	5.5	2.6	9.6
Техници и приложни специалисти	5.8	6.2	5.4	6.5	7.1	5.9	3.4	3.4	3.3
Помощен административен персонал	6.9	3.2	11.1	7.5	3.6	11.5	5.1	1.9	9.3
Персонал, зает с услуги за населението, търговия и охрана	20.7	16.8	24.9	21.2	18.0	24.5	19.0	13.3	26.6
Квалифицирани работници в селското, горското и рибното стопанство	4.2	5.6	2.7	2.0	2.8	1.2	11.9	14.5	8.4
Квалифицирани работници и сродни на тях занаятчии	13.0	16.5	9.1	13.2	16.8	9.5	12.2	15.8	7.5
Машинни оператори и монтажници	14.3	19.8	8.1	14.2	20.1	8.0	14.6	19.1	8.4
Професии, неизискващи специална квалификация	13.8	14.5	13.0	11.4	11.9	10.8	22.3	22.7	21.8
Професии във въоръжените сили	0.8	1.4	0.1	0.9	1.6	0.1	0.4	..	..
Непосочена	2.0	2.2	1.9	2.0	2.2	1.8	2.1	..	..

Източник: *НСИ*

В градовете най-висок е броят на заетите в групата „Персонал, зает с услуги за населението, търговия и охрана” – 7691 лица, или 21.2%. Висок е и делът на групите „Машинни оператори и монтажници” (14.2%), „Специалисти” (14.1%) и „Квалифицирани работници и сродни на тях занаятчии” (13.2%), а най-нисък е делът на групата „Професии във въоръжените сили” (0.9%). В селата най-висок е делът на заетите в групите „Професии, неизискващи специална квалификация” (22.3%) и „Персонал, зает с услуги за населението, търговия и охрана” (19.0%).

- **Безработица**

Един от факторите, оказващи влияние за социалното изключване, е безработицата. Освен че има пряко отношение пазара на труда, тя влияе и върху доходите на населението, стандарта на живота. Продължително безработните лица обикновено се причисляват към броя на обезкуражените лица. Промените в броя на безработните лица се влияят от жизнеността на икономиката.

Като резултат от намаляване на броя на заетите лица и на коефициента на заетост в област Монтана като цяло и в частност – в отделните общини се наблюдава тенденция на нарастване както на броя на регистрираните безработни лица, така и на коефициента на безработица. За периода 2007-2012 г. броят на безработните в областта бележи тенденция на нарастване. По отделните години в разглеждания период обаче се наблюдава определено вариране в броя на безработните лица, като той е най-нисък през 2008 г. – 9155 д., след което нараства до 11 718 д. през 2010 г., като през 2012 г. достига 12 474 д.

Равнището на безработица в област Монтана е едно от най-високите в Северозападния район. За 2012 г. то е 20,8%, при 11,4% средно за района. С изключение на област Видин (22,0%), останалите три области в СЗР, са с по-нисък коефициент (равнище) на безработица. Този позиция на област Монтана (с едно от най-високите равнища на безработица в СЗ район) се запазва през всичките години на периода 2007-2012 г.

***Фиг. 9.* Равнище на безработица**

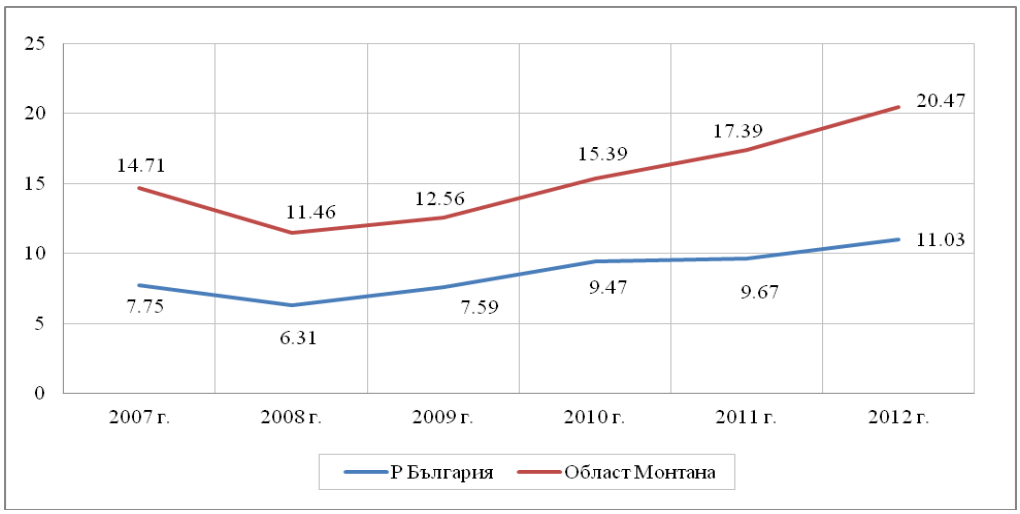

Източник: *Агенция по заетостта*

Безработните младежи до 29 г. представляват 21.4% от всички безработни, като броят и относителният им дял нараства спрямо 2008 г. Лицата до 29 г. са една от неравнопоставените групи, тъй като повечето работодатели предпочитат да освобождават предимно работници и служители без опит и стаж за съответното работно място. Неблагоприятно е също и обстоятелството, че по-голяма част от регистрираните безработни младежи са с ниски нива на образователно равнище и квалификация.

Продължително безработните с регистрация на пазара на труда над 1 година нарастват значително през 2011-2012 г. след отчетеното намаление през предходните години. Делът им е 39.4% от общия брой на безработните, над средното ниво за Северозападния район (35.4%) и страната (31.7%). Икономическата криза изведе голям брой лица на пазара на труда през последните няколко години, които дълготрайно останаха без работа. Реално ръстът на продължително безработните лица над една година като цяло е следствие от увеличението на групата на продължително безработните лица над две години.

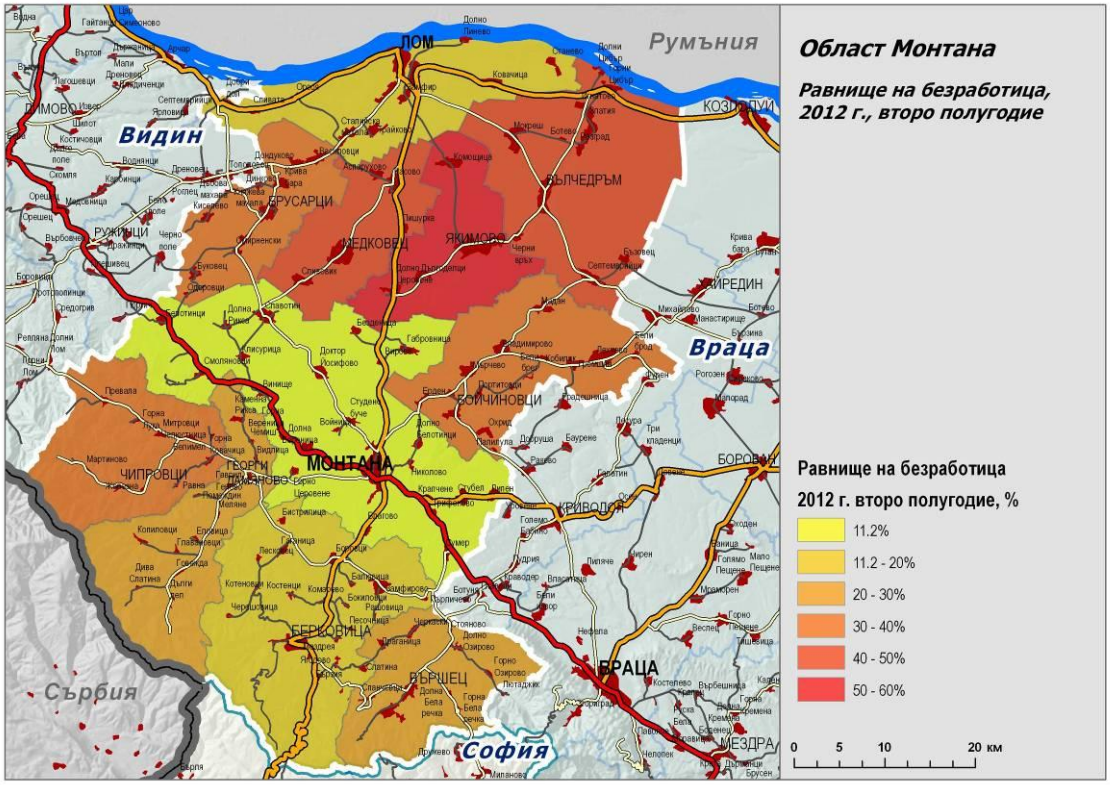

Таблица 30. **Област Монтана - Безработни лица 2007-2012 г. (ср.год.)**

Териториални нива	2007 .	2008 .	2009 .	2010 .	2011 .	2012 г. (II полугодие)
Област Монтана						
Икономически активни лица - брой	79897	79897	79897	79897	66915	60045
Регистрирани безработни - брой	**11749**	**9156**	**10033**	**12297**	**11637**	**12474**

Териториални нива	2007 .	2008 .	2009 .	2010 .	2011 .	2012 г. (II полугодие)
Равнище на безработица - %	**14.71**	**11.46**	**12.56**	**15.39**	**17.39**	**20.8**
Регистрирани безработни до 29 г. вкл. - брой	2432	1656	1822	2177	2324	2626
Регистрирани безработни до 29 г. вкл. - % от безр. лица	20.7	18.1	18.2	17.7	20.0	21.4
Регистрирани безработни с регистрация >1 г. - брой	8271	5400	3274	4801	5268	4840
Регистрирани безработни с регистр. >1 г. - % от безр. лица	70.4	59.0	32.6	39.0	45.3	39.4

Източник: *Агенция по заетостта*

Териториалните проявления на безработицата (брой безработни и равнище на безработица) са показани в фиг. 10.

Фиг. 10. **Динамика на равнището на безработица по общини в област Монтана**

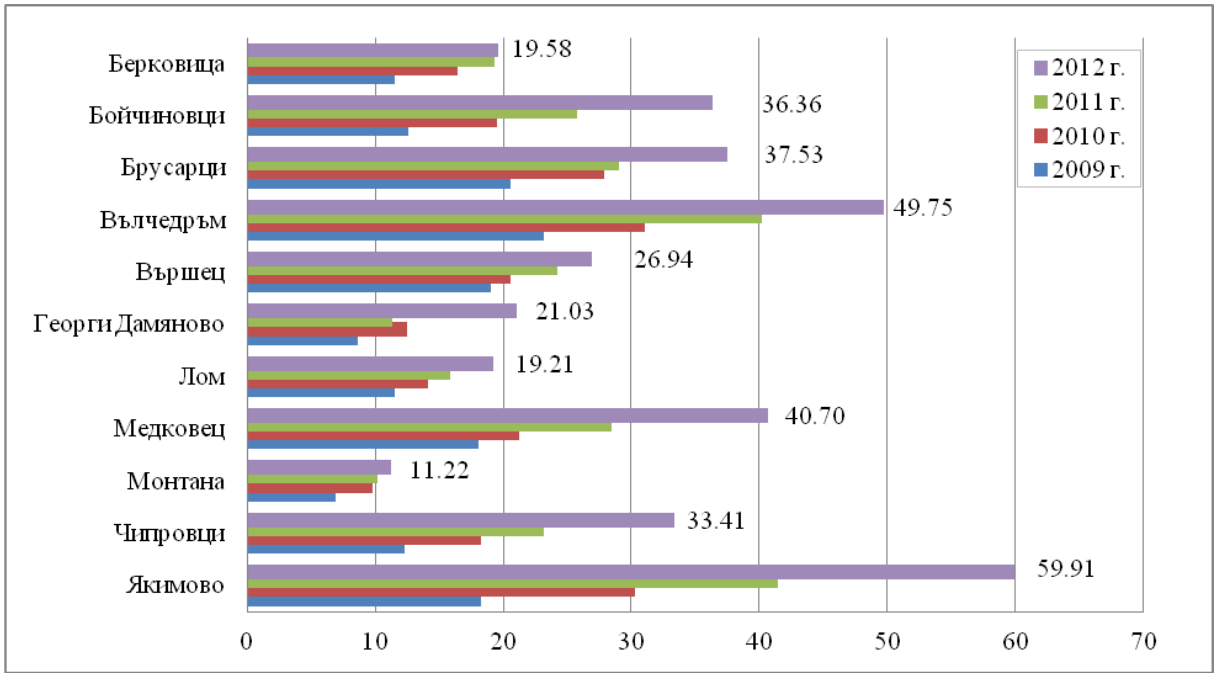

Източник: *Агенция по заетостта*

По отношение на показателите "заетост на населението" и "равнище на безработица" в област Монтана се очертава зона, включваща съседни общини със сходни количествени стойности по посочените два показателя - общините от северната част на областта – Брусарци, Медковец, Якимово, Вълчедръм и Бойчиновци;

Социални аспекти на безработицата. Към 2012 г. продължително безработните (потенциално обезкуражените) лица са 38,2% от общия брой на безработните в областта. За някои от общините те съставляват над 35% от всички безработни – община Якимово (46,5%), община Брусарци (37,1%), община Бойчиновци (36,7%) и др. С висока младежка безработица (над 20% от общия брой на безработните лица са

същите общини, които са с високо равнище на безработица – Вършец (27,0%), Вълчедръм (22,4%), Якимово (22,1%) и др.

Фиг. 11. **Безработни лица по образователна степен**

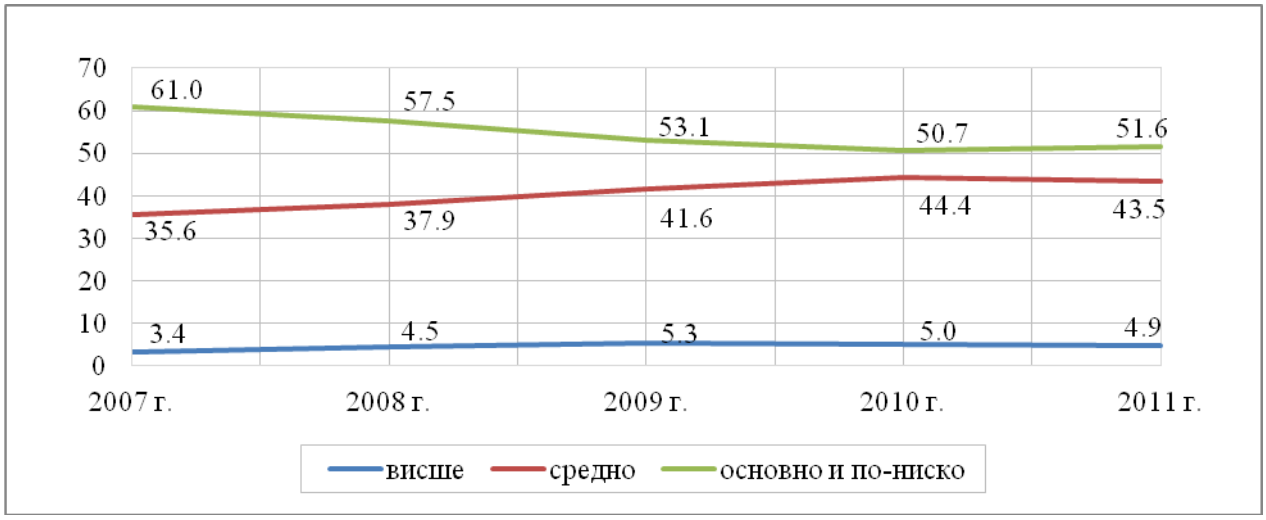

Област Монтана като една от областите в Северозападният район, би следвало да получи специално внимание при регионалното планиране и социално-икономическото развитие. От една страна, Северозападният район е най-слабо развитият от всички райони. От друга страна, в него няма област «център на развитие», която да се отличава със сравнително по-високо развитие спрямо средното за страната. Може да се твърди, че областите, част от Северозападния район, представляват райони за целенасочена подкрепа от страна на държавата.

1.3.4. Доходи на населението

Доходите на населението, както и техните конкретни размери се използват като един от индикаторите за оценка на условията на живот на населението, за определяне на покупателната му способност и др. Те заедно със заетостта на населението са едни от основните инструменти на социалната политика.

В периода 2007-2011 г. се наблюдават определени тенденции в доходите на населението, които са свързани с протичане на икономическите процеси, повлияни през последните години и от икономическата криза. Ръстът в доходите на лице от населението за периода 2007-2011 г. за област Монтана е един от най-високите в СЗР (113,4%) при среден за района 109,1% и 117,5% за страната. Темповете на нарастване на доходите през първите две години на разглеждания период са по-високи от тези през 2009 - 2011 г. Причината за това е в икономическата криза, която освен в заетостта оказа влияние и върху доходите на населението.

Основните източници на доходи на населението са от работна заплата и пенсии. В област Монтана участието на работната заплата в доходите е 33,2%. Динамиката в размера на доходите на населението е представена в два разреза – средно на домакинства и средно на лице. Данните са отразени в таблица 31.

Таблица 31. **Динамика в размера на доходите на населението в област Монтана за периода 2007 -2011 г.**

Години	Общ доход - лева		Паричен доход - лева	
	Средно на домакинство	Средно на лице	Средно на домакинство	Средно на лице
2007	6221	2611	5418	2274
2008	6532	2887	6121	2706
2009	6879	2838	6529	2694
2010	7732	3037	7427	2918
2011	7296	2961	7035	2855

Източник: *НСИ*

Данните за общия доход включват както паричния доход на населението, така и остойностените доходи от натуралното стопанство - предмет на анализ за паричните доходи на населението.

Независимо от неблагоприятната икономическа среда в периода след 2008 г. е налице определен ръст в размера на доходите както на домакинствата, така и средно на лице. Ръстът в размера на паричните доходи на домакинствата през 2011 г. в сравнение с 2007 г. е от 5418 лв. достига до 7035 лв. през 2011 г., или е налице ръст от 129,8%. Ръстът в доходите на лице от населението за посочения период е 117,2%.

Основният извод от анализа на доходите на населението в областите от Северозападния район дава основание област Монтана да бъде класифицирана като относително "богата" от гледна точка на размера на доходите от труд. В сравнение със средните за страната доходи на населението за 2011 г. (8826 лв. средно на домакинство), област Монтана може да се отнесе в категорията "бедни". Това дава отражение върху стандарта на живот на населението и намаляване на привлекателността й като място за труд и живеене, независимо от наличието на други предпоставки, които играят ролята на предимства – запазена природа, изгодно транспортно-географско положение, наличие на природни и културно-исторически дадености, по-ниски цени на имотите и др.

Основно място като източник в структурата на доходите на населението има работната заплата. От общия размер на доходите към 2011 г. (7035 лв.), работната заплата е 6289 лв., или 89,4% от паричните доходи на населението.

Размерът на средната работна заплата в отделните сектори и икономически дейности в област Монтана варира в определени граници. Отраслите от третичния сектор са с по-висок размер на средната годишна заплата. Това се вижда от данните в таблица 32.

Таблица 32. **Динамика в средната годишна заплата по икономически сектори и дейности (отрасли) в област Монтана за периода 2008-2010 г.**

Икономически дейности	Наети лица - среден списъчен брой			Средна годишна заплата - лева		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Общо	**34305**	**31305**	**27547**	**5137**	**5641**	**6028**
Селско, горско и рибно стопанство	1346	1695	1619	4871	5244	5476
Добивна промишленост	134	123	111	6749	7024	6859
Преработваща промишленост	11257	9795	8982	4837	5098	5625
Производство и разпределение на ел. и топло-енергия и на газ	340	..	..	12282	..	..
Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци	662	..	..	5538	..	..
Строителство	1856	1345	958	5298	5190	5192
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	4013	3884	3719	3445	4042	4318
Транспорт, складиране и съобщения	1303	1047	886	4784	4269	4883
Хотелиерство и ресторантьорство	823	939	775	3370	3778	4144
Създаване и разпространение на информация и творчески продукти	182	245	134	6912	5403	4593
Финансови и застрахов. дейности	282	602	282	10019	12214	10733
Операции с недвижими имоти	186	184	181	4547	5196	5552
Професионални дейности и научни изследвания	260	218	174	4198	4869	4685
Административни дейности	2046	2022	1162	2937	3406	3419
Държавно управление	3013	2902	2443	7484	8001	8674
Образование	3268	2985	2920	6169	6811	7232
Здравеопазване и социална работа	2554	2583	2567	6278	7100	7170
Култура, спорт и развлечения	309	342	311	3912	4844	6285
Други дейности	471	394	323	3756	4338	4776

Източник: *НСИ*

Секторни и отраслови различия. Към 2010 г. с най-висок размер на средната работна заплата са отрасли от третичния сектор като “Финансови и застрахователни дейности” (10 733 лв.), “Държавно управление “ (8674 лв.), “Образование” (7332 лв.) и др. С нисък размер на средната работна заплата са други отрасли от третичния сектор като “Хотелиерство и ресторантьорство” (4144 лв.), “Търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети” (4318 лв.) и др. Първичният сектор също е с по-ниска средна работна заплата (5476 лв.) от средната за областта – 6028 лв.

Динамиката в размера на работната заплата в някои отрасли показва, че през 2010 г. той намалява в сравнение с предишните години. Това се наблюдава в отрасъл “Строителство”, и в далекосъобщителния сектор. Като цяло обаче е налице тенденция на нарастване на средния размер на работната заплата.

Териториални различия. Освен разгледаните различия в размера на работната заплата по основни отрасли на социално-икономическия комплекс на област Монтана, се наблюдават и различия по общини. Те са отразени на фиг. 12.

Фиг. 12. **Средна годишна заплата**

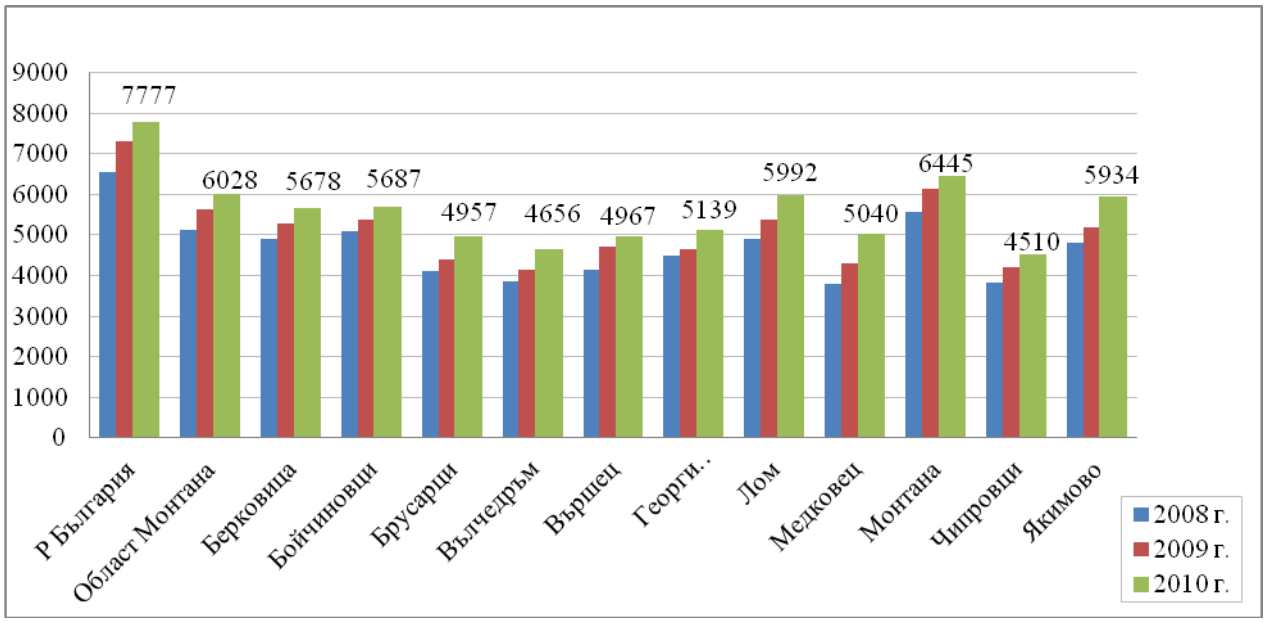

Източник: *НСИ*

Първият основен извод, който може да бъде изведен от анализа на данните е, че за анализирания период – 2007-2010 г., за всичките 11 общини е налице тенденция на нарастване размера на средната работна заплата. За отделните общини това нарастване е с различен темп - общини Бойчиновци и Чипровци то е в рамките на 134 -136%, а за другите – в диапазона 150-159%.

Вторият извод, налагащ се от данните във фигура 12, е че териториалните различия в размера на средната работна заплата варира в определени граници – от 4510 лв. (община Чипровци) до 6445 лв. (община Монтана). В общините с по-висок икономически потенциал (Монтана, Лом, Берковица) средната работна заплата е по-висока от тази в общините, в които е по-добре развит първичния сектор (Брусарци, Вълчедръм и др.).

1.3.5. Образование

Обект на целенасочена държавна и общинска политика е създаване на условия и възможности за развитие на образователната система, осигуряваща различни видове и степени на образование на населението. Наред с другите организационно-методически условия за реализирането на тази политика важна роля е отделена на образователната инфраструктура. Последната включва обекти на предучилищното обучение, общото и профилирано и професионалното образование – детски заведения и различни видове училища.

- ***Предучилищно обучение***

Предучилищното обучение в област Монтана се реализира в широка мрежа от детски заведения – Целодневни детски градини (ЦДГ) и Обединени детски заведения (ОДЗ). В последните, освен "градински" групи има и "яслени". Броят и капацитетът на детските заведения в областта и териториалното им разпределение по общини са функция от броя на децата от 3 до 6 годишна възраст. За анализирания период броят на детските заведения (ЦДГ и ОДЗ) в област Монтана намалява – със 17 обекта. Причината за това е от демографски характер – ниската раждаемост ограничава контингентите от деца в предучилищна възраст. Прилагането на делегирани бюджети също е фактор за закриване на детски заведения с малък брой обхванати деца.

Таблица 33. **Динамика в броя на детските заведения и броя на децата в общините от област Монтана за периода 2007-2012 г.**

Общини	Състояние към			
	2007 г.		2012 г.	
	Брой обекти	Брой деца	Брой обекти	Брой деца
Област Монтана	***71***	***4 301***	**54**	**4379**
Берковица	6	549	6	514
Бойчиновци	7	296	6	294
Брусарци	5	150	3	169
Вълчедръм	7	341	7	322
Вършец	6	250	3	225
Георги-Дамяново	2	23	1	22
Лом	12	760	11	780
Медковец	3	119	3	124
Монтана	19	1 572	12	1752
Чипровци	1	96	1	47
Якимово	3	145	1	130

Източник: *НСИ*

Тенденцията за намаляване броя на детските заведения в периода 2007-2012 г. е характерна за повечето общини в областта. Изключение правят само общините Берковица, Вълчедръм и Медковец, където е запазен броят им. С цел да бъдат създадени възможности за предучилищното обучение на деца, чийто брой е малък в някои от населените места в редица общини са приложени организационни модели. Тяхната същност е детските заведения с малък брой деца да се трансформират във филиали (с по 1 смесена група) на ЦДГ в общинските центрове. Такива организационни трансформации са приложени в общини Чипровци (3 филиала на ЦДГ в общинския център), община Вълчедръм (също с 3 филиала в селата), община Монтана (8 филиала на ЦДГ) и др.

- *Общо и професионално образование*

В образователната система на област Монтана основно място заемат общообразователните, допълнени с профилираните (езикови, природо-математически и др.) училища. Общото образование изпитва същите проблеми, породени от демографското кризисно развитие – намаляващ брой на лицата от 7 до 14 и от 15 до 18 годишна възраст.

За периода 2007 -2012 г. броят на учениците във всички видове училища намалява с 2424 ученици, или със 404 ученици средногодишно. С изключение на община Медковец, във всички останали 10 общини от областта е налице намаляване броя на учениците. Това е и причината за закриване на училища с малък брой ученици, които не могат да функционират в условията на делегираните бюджети. За посочения период са закрити общо 14 общообразователни и 1 специално училище. За анализирания период е запазен броят на общообразователните училища само в общини Бойчиновци, Брусарци, Медковец и Чипровци. В останалите общини мрежата от общообразователни училища е трансформирана – с по две закрити общообразователни училища са общини Вълчедръм, Георги Дамяново, Монтана, Якимово и др. През този период е закрито и 1 специално училище в община Берковица.

Професионалните училища запазват своя брой - 12 професионални гимназии. Професионалните училища са разкрити в 9 общини, като най-голям е броят им в гр. Монтана и гр. Лом.

Таблица 34. **Промени в броя на учениците по видове училища в общините от област Монтана за периода 2007-2012 г.**

Общини	Брой ученици към					
	2007 г.			2012 г.		
	общо	В т.ч. общообр. у-ща	Професио-нални у-ща	общо	В т.ч. общообр. у-ща	Професио-нални у-ща
Област Монтана	**18 386**	**13 912**	**4 037**	**15962**	**12281**	3476
Берковица	2 125	1 547	446	1604	1270	299
Бойчиновци	1 006	754	174	923	655	197
Брусарци	416	416	-	386	386	-
Вълчедръм	967	939	28	859	842	17
Вършец	1 152	853	155	1021	778	185
Георги-Дамяново	267	93	174	206	81	125
Лом	3 849	2 988	778	3494	2652	801
Медковец	359	359	-	377	377	-
Монтана	7 779	5 497	2 282	6729	4877	1852
Чипровци	148	148	-	121	121	-
Якимово	318	318	-	242	242	-

Източник: *НСИ*

По отношение на изискването за осигуряване на условия за реализация законовото изискване за задължително основно образование, в област Монтана са създадени

възможности за осигуряване на достъп до училище на учениците от населените места, в които няма функциониращи училища. Във всички общини чрез училищни автобуси и по линия на други превози учениците от селата без училища се возят до най-близките училища. Такива училища, в които се обучават ученици от други селища, са със статут на "средищни". С подобен статут са 6 училища в община Монтана, 3 училища в община Лом, по 2 училища в общини Вълчедръм и Медковец.

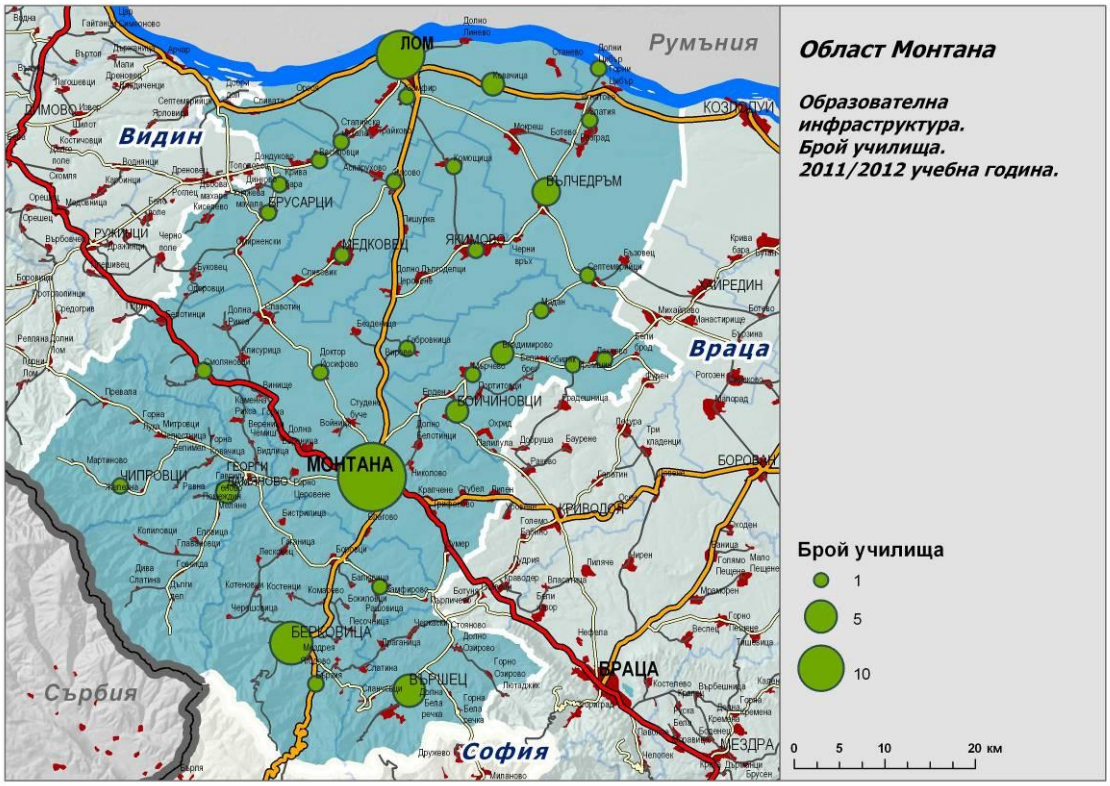

За подобряване на качествата на учебния процес в средищните училища (в които се обучават ученици от селища без функциониращи училища) се създава организация за за въвеждане на целодневен режим на учебния процес. За целта се формират групи за целодневна организация на учебния процес за учениците от I до VIII клас. Освен редовните учебни занятия се включват още самоподготовка, време за спорт и отдих, занимания по интереси и др. В област Монтана тази организация може да бъде приложена в 21 средищни училища. По този начин тези училища ще се утвърдят като важни звена на училищната мрежа в областта.

Проблем на образованието със социални измерение е и високият брой на *рано (преждевременно) отпадналите от училище ученици.* Акцентът при анализа на тези данни е поставен върху рано напусналите основните училища (поради задължителното основно образование). По този показател при среден относителен дял за Северозападния район към 2012 г. - 10,4%, за област Монтана същият е два пъти по-нисък – 5,2%.

С висок относителен дял на рано напусналите училище към 2012 г. са общини Чипровци, Бойчиновци, Вълчедръм, Медковец, Г. Дамяново и др. С тенденция на

намаляване на броя на рано напусналите училище ученици са общини Берковица, Брусарци, Лом.

Проблемът с ранното отпадане на ученици от училище е със сериозни социални измерения – освен че нараства броят на населението с ниско образование, част от тези лица попадат в криминогенна среда.

Общините с най-висок относителен дял на неграмотните лица (над средния за областта-0,8%) са Берковица (1,43%), Бойчиновци (1,42%), Медковец (1,31%) и Вълчедръм (1,14%). В общини Монтана делът на неграмотните е 0,43%, в Чипровци – 0,25%.

Таблица 35. **Динамика в относителния дял на преждевременно напусналите училище (I-VIII клас) ученици в общините от област Монтана, 2007-2011 г.**

Общини	**2007 г. (%)**	**2011 г. (%)**	**Ръст (%)**
Област Монтана	**3,7**	**5,2**	**+1,5**
Берковица	7,1	5,1	-2,0
Бойчиновци	9,9	12,0	+2,1
Брусарци	5,7	3,7	-2,0
Вълчедръм	4,9	12,7	+7,8
Вършец	2,4	5,1	+2,7
Георги-Дамяново	2,4	10,8	+8,4
Лом	2,7	3,1	+0,3
Медковец	2,3	10,7	+8,4
Монтана	1,6	2,8	+1,4
Чипровци	8,5	15,5	+7,0
Якимово	4,8	6,0	+1,2

Източник: *НСИ*

С цел подобряване на кариерното ориентиране в училищното образование за постигане на съответствие между националната и европейска политика в областта на ориентирането през целия живот, с подкрепата на РИО – гр. Монтана, се реализира Проект "*Център за кариерно ориентиране"*. Същността на проекта е изцяло информативна, която ще се осъществява от предвидена за създаване мрежа от такива центрове. Те имат за задача да информират за:

- профилите на обучение, професиите и специалностите в средните и висшите училища и университетите;
- Осъществяват информативна и консултативна дейност с ученици за избор на образование и кариера;
- Осъществяват връзката между училищата и пазара на труда (един от нерешените проблеми на професионалното образование) и др.

Основни проблеми:

– Увеличава се броят на децата с поведенчески проблеми в училище, но в условията на делегираните бюджети все по-малко училища имат педагогически съветници/психолози.

- Трудна издръжка на учениците от техните семейства - голяма част от учениците от VIII - XII клас не могат да си закупят учебници и учебни помагала. При осъществяването на план-приема се засилва тенденцията родителите да записват децата си в училищата, с осигурена социална издръжка (с осигурени общежитие и столова за хранене).
- Част от учениците от гимназиален етап отпадат от училищно образование, за да се издържат, като работят.
- Ниска средна месечна посещаемост в някои детски градини от малки населени места: трудностите идват от слабата мотивация на родители с нисък образователен статус и големия процент на безработица.
- Невъзможност да бъдат обхванати всички деца от ромски произход: причините се коренят в липсата на ваксини и профилактични прегледи на децата, както и в ниското културно равнище на родителите. Това поставя тези деца в неравностойно положение спрямо посещаващите детска градина деца и ги лишава от равен старт при постъпване в първи клас.

1.3.6. Здравеопазване и здравна инфраструктура

Едни от основните фактори за развитието на здравеопазването и на свързаната с него инфраструктура са заболеваемостта на населението и осигуреността на здравната система с квалифицирани здравни кадри – лекари и стоматолози.

Заболеваемостта на населението в област Монтана не се различава съществено от тази в Северозападния район и страната. Водещо място в нея заемат сърдечно-съдовите заболявания, злокачествени образувания, болести на дихателната система, болести, свързани с бременността, раждането и послеродовия период и др.

Другият фактор е свързан с окомплектоването на системата с висококвалифицирани медицински кадри. Общият брой на лекарите и на стоматолозите в областта почти се запазва през анализираните 5 години. Намалението при лекарите през 2011 г. е с 12 д. по-малко в сравнение с 2007 г. , а при стоматолозите това намаление е с 8 д.

Таблица 36. **Промени в броя на лекарите и на стоматолозите в общините на област Монтана за периода 2007-2011 г.**

Общини	Лекари – общ бр.		В т.ч. общопрактикув.		Стоматолози	
	2007 г.	2011 г.	2007 г.	2011 г.	2007 г.	2011 г.
Обл. Монтана	***488***	**476**	***107***	**100**	***95***	**87**
Берковица	35	34	12	12	6	4
Бойчиновци	5	5	5	5	2	2
Брусарци	3	3	3	3	1	0
Вълчедръм	5	4	5	4	5	2
Вършец	16	12	6	5	5	5
Г. Дамяново	4	4	4	4	0	0
Лом	111	117	21	20	25	25
Медковец	4	4	4	4	3	1

Монтана	297	285	39	35	45	44
Чипровци	4	4	4	4	3	4
Якимово	4	4	4	4	0	0

Източник: *НСИ*

Освен посочените лекари и стоматолози, на територията на област Монтана към края на 2011 г. в системата на здравеопазването са били заети още 909 д. медицински специалисти по "Здравни грижи" (с колежанско образование) и 72 фармацевти. Данните за медицинския персонал са посочени в следващата таблица.

Таблица 37. **Медицински персонал към 31.12.2011 г. в област Монтана**

Медицински персонал (физически лица) на основен трудов договор	**Брой**	**На 10 000 от населението**
Лекари	410*	27,9
Лекари по дентална медицина	101	6,9
Медицински специалисти по „Здравни грижи"	909	61,8
Фармацевти	72	4,9

Източник:*РЗИ Монтана. Здравеопазване. Кратък статистически справочник.2011.*

**Включва само лекарите, които са на основен трудов договор*

В сравнение с осигуреността на 10 хил. д. от населенеието област Монтана е в по-неблагоприятна ситуация от средната за страната и за СЗР.

Фиг. 13. **Здравно покритие на населението – среден брой пациенти на един лекар**

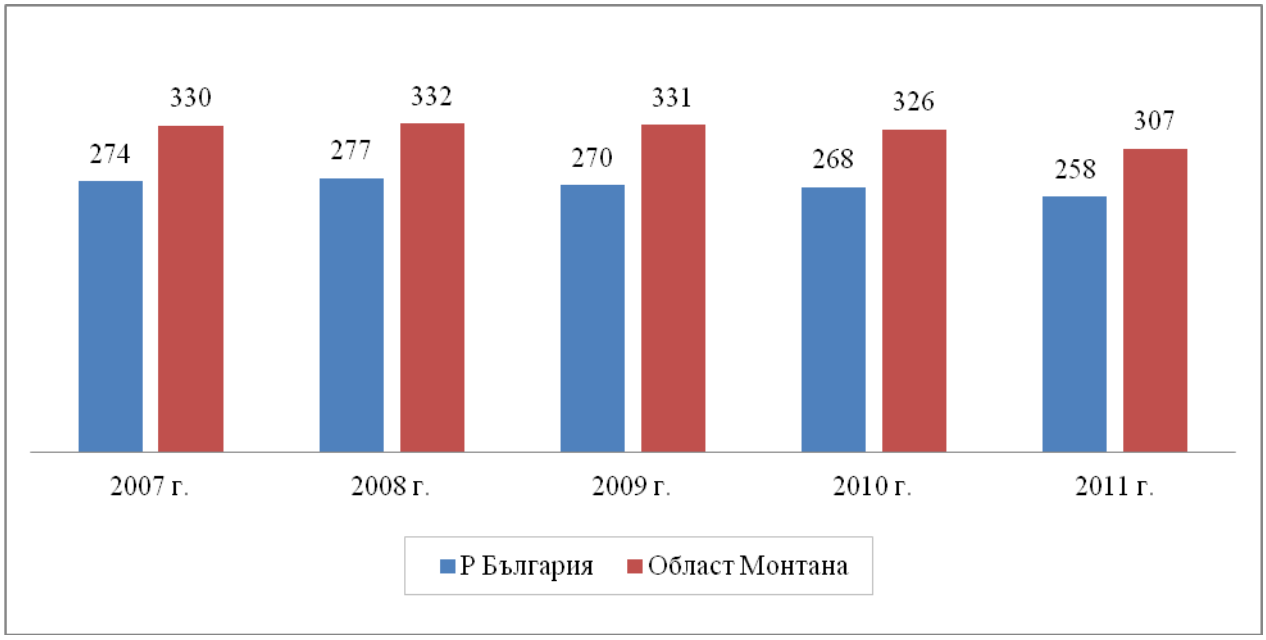

Високата смъртност основно е резултат от влошената възрастова структура на населението, комбинирана със сравнително по-ниското ниво на здравно покритие в областта: на един лекар се падат около 20% повече пациенти от средното за страната.

- **Извънболнична помощ**

Извънболничната лечебна дейност е представена от звена на първичната и звена на специализираната извънболнична лекарска и дентална помощ. Формите на организация на лечебната дейност е в индивидуални и групови практики. Структурата на лечебните заведения за първична лекарска и дентална извънболнична дейност е представена в таблица 38.

Данните за първичната медицинска помощ, която е представена от общопрактикуващите лекари и е най-близко до пациентите показват, че не са настъпили съществени промени в разглеждания период. Прави впечатление, че в повечето общини преобладават индивидуалните лекарски и стоматологични практики. Групови практики са разкрити в 4 общини, като най-голям е броят им в община Монтана и Лом. Денталните групови практики също са малко на брой.

Таблица 38. **Лечебни заведения за първична медицинска и дентална извънболнична помощ по общини в област Монтана в периода 2007-2011 г.**

Общини`	Индивидуални практики				Групови практики			
	Лекарски		Дентални		Лекарски		Дентални	
	2007	2011	2007	2011	2007	2011	2007	2011
област Монтана	**75**	**75**	**126**	**118**	**39**	**42**	**2**	**3**
Общ. Берковица	15	16	12	11	-	-	-	-
Общ. Бойчиновци	5	5	5	2	-	-	-	-
Общ. Брусарци	3	4	6	3	-		-	
Общ. Вълчедръм	3	3	6	4	2	2	-	-
Общ. Вършец	7	6	6	5	-	-	-	-
Общ. Г. Дамяново	4	4	1	1	-	-	-	-
Общ. Лом	18	16	26	27	6	6	-	-
Общ. Медковец	2	2	3	1	2	2	-	-
Общ. Монтана	10	11	56	55	29	32	-	2
Общ. Чипровци	4	4	3	4	-	-	2	1
Общ. Якимово	4	4	2	5	-	-	-	-

Източник: *НСИ*

По отношение на извънболничната помощ е налице значителна неравномерност в пациентската листа на един общопрактикуващ лекар по общини. Някои от общините, сред които се открояват Вълчедръм и Бойчиновци, са със значително по-висок брой пациенти на общопрактикуващите лекари. Следва да се отбележи, че и в общините Монтана, Лом, Берковица и Вършец броят на пациентите на общопрактикуващите лекари е висок.

Таблица 39. **Среден брой на пациентската листа на общопрактикуващите лекари в общините от област Монтана за периода 2007-2011 г.**

Община	Среден брой лица в пациентската листа към 31.12.2007 г.	Среден брой лица в пациентската листа към 31.12.2008 г.	Среден брой лица в пациентската листа към 31.12.2009 г.	Среден брой лица в пациентската листа към 31.12.2011 г.	Среден брой лица в пациентската листа за 2007 -2011 г.
Берковица	1727,2	1696,8	1684,5	1661,8	1692,6
Бойчиновци	1855,6	1818,2	1792,4	1719,8	1796,5
Брусарци	1331,3	1992,3	1568	1259,7	1537,83
Вълчедръм	1786,8	1729	1844,5	1831,3	1797,9
Вършец	1387,7	1344,3	1593,4	1590,4	1478,5
Георги Дамяново	726,3	703,5	687	669,3	696,53
Лом	1629,1	1611,4	1607,3	1667,5	1628,83
Медковец	1233,5	1184,8	1144,8	1119,8	1170,73
Монтана	1557,4	1588,7	1621,8	1659,6	1606,88
Чипровци	994,8	958,5	921,8	891	941,53
Якимово	1136,8	1103,8	1324	1298,5	1215,78

Източник:*РЗИ Монтана. Здравеопазване. Кратък статистически справочник.2011.*

За ефективността на първичната медицинска помощ определена представа може да се получи от средния брой лица в пациентските листи на общопрактикуващите лекари. Както личи от данните в горната таблица, общопрактикуващите лекари в отделните общини обслужват различен брой пациенти. Този брой средно за периода 2007-2011 г. варира от 696 лица (община Георги Дамяново) до около 1790 лица (общини Вълчедръм и Бойчиновци). С изключение на община Георги Дамяново, в останалите общини средният брой на лицата в пациентските листи е в рамките на действащия норматив.

В периода 2007-2011 г. не се наблюдават съществени различия в мрежата от болнични лечебни заведения и в техния капацитет. Общият брой на болничните заведения е редуциран само с 27 болнични легла, като това намаление е за сметка на частично преструктуриране на една от болниците в гр. Монтана.

Мрежата от болнични лечебни заведения включва общо 5 болници. От тях 3 са Многопрофилни болници за активно лечение **(**МБАЛ „Д-р Стамен Илиев“ АД гр. Монтана, МБАЛ „Св. Николай Чудотворец“ ЕООД гр. Лом и МБАЛ – Берковица“ ЕООД гр. Берковица). Специализираните болнични лечебни заведения са 2 (СБАЛ по нервни болести „Свети Георги” ЕООД, гр. Монтана и Специализирана болница за рехабилитация – “СБР - НК” ЕАД, филиал „Свети Мина” гр. Вършец).

Важна особеност на болничните лечебни заведения е това, че те са с районни (надобщински) функции, а Специализираната болница за рехабилитация в гр. Вършец – с регионални и национални. Тази особеност във функциите им е с отражение и върху тяхната локализация. Те са разположени в по-големите общински центрове (градовете

Монтана, Лом и Берковица), които са с по-изявени обслужващи функции. В района на обслужване на МБАЛ "Д-р Стамен Илиев" АД гр. Монтана попадат общини Монтана, Бойчиновци, Г. Дамяново и Чипровци, а за някои видове болнично лечение - територията на цялата област. Посочената болница е със статут на "областно" болнично лечебно заведение. В териториалния обхват на МБАЛ „Св. Николай Чудотворец" ЕООД гр. Лом се включват общини Лом, Вълчедръм, Якимово, Брусарци и Медковец. С по-малък район на обслужване е МБАЛ – Берковица" ЕООД гр. Берковица - той обхваща общини Берковица и Вършец. Капацитетът на болничните лечебни заведения е съобразен с района на обслужване. Основният фактор за разположението на "СБР - НК" ЕАД, филиал „Свети Мина" гр. Вършец е наличието на минерални води и на развитите балнеоложки функции на общинския център.

Важен показател за степента на задоволеност на населението с болнична инфраструктура е *броят на болничните легла, падащи се на 1000 д. от населението*. При среден показател за Северозападния район – 7,2 легла, за област Монтана същия е по-нисък – 6,1 легла. Причината за това е, че част от потребностите от специализирано болнично лечение се задоволяват в специализирани болници извън областта – Университетски болници, национални болници и др. Осигурените болнични легла на 1000 д. от населението са близки до оптималните нормативи, които гарантират тяхното по-ефективно използване – по-кратък престой на активното лечение (в рамките на 3-5 дни престой в болница) за сметка на извънболнична рехабилитация и долекуване.

Таблица 40. **Основни параметри за дейността на болничните лечебни заведения в област Монтана за 2011 г.**

Лечебни заведения	Среден брой легла	Използваемост на леглата		Сре ден пре стой
		В дни	%	
МБАЛ АД гр. Монтана	400	310	85 %	5,92
МБАЛ ЕООД гр. Лом	257	305	83 %	5,82
МБАЛ ЕООД гр. Берковица	60	191	52 %	5,41
Общо	**717**	**298**	**82 %**	**5,85**
СБР НК гр. Вършец	120	396	108,5%	7,92
СБАЛ НБ гр. Монтана	60	294	80 %	5,90

Източник:*РЗИ Монтана. Здравеопазване. Кратък статистически справочник.2011.*

От трите многопрофилни болници за активно лечение, които обслужват населението на областта, с по-слаба използваемост на болничните легла е МБАЛ Берковица -52% при средна за областта – 82%. Поради по-ограничения по брой на населението район на обслужване от МБАЛ Берковица и броят на преминалите болни е по-малък – 2116 д.

От икономическите показатели за дейността на болничните лечебни заведения, също се наблюдават определени различия между отделните МБАЛ. Показателят "Стойност на 1 преминал болен" варира от 691,55 лв. (МБАЛ Монтана) до 526,78 лв. (МБАЛ Берковица). Стойността на 1 леглоден също варира от 116,51 лв. (МБАЛ Монтана) до 96,94 лв. (МБАЛ Берковица)

Основни проблеми:

- Неравномерно разпределена специализирана медицинска помощ спрямо отделните общини в региона - само в големите се осигурява пълен обем дейности с разкрити клинични лаборатории и кабинети за образна диагностика. Повечето от специалистите в малките общини работят с договори за недостатъчност в определени дни от седмицата.
- Няма осигурен постоянен денонощен достъп до медицински услуги, силно изразено в малките общини, поради непривлекателни лекарски практики, които остават незаети; Живеещите в отдалечените селища са с влошен здравен статус – качеството на предлаганите здравни услуги е по-ниско, а достъпът до здравната мрежа е ограничен;
- Нивото на здраве на областта е измерено чрез показателя „смъртност на 1000 души във възрастовата група до 65 години". Наблюдаваното равнище за областта е устойчиво по-високо от средното за страната.

Фиг. 14. **Смъртност с възможност за превенция (до 65 г.) (‰)**

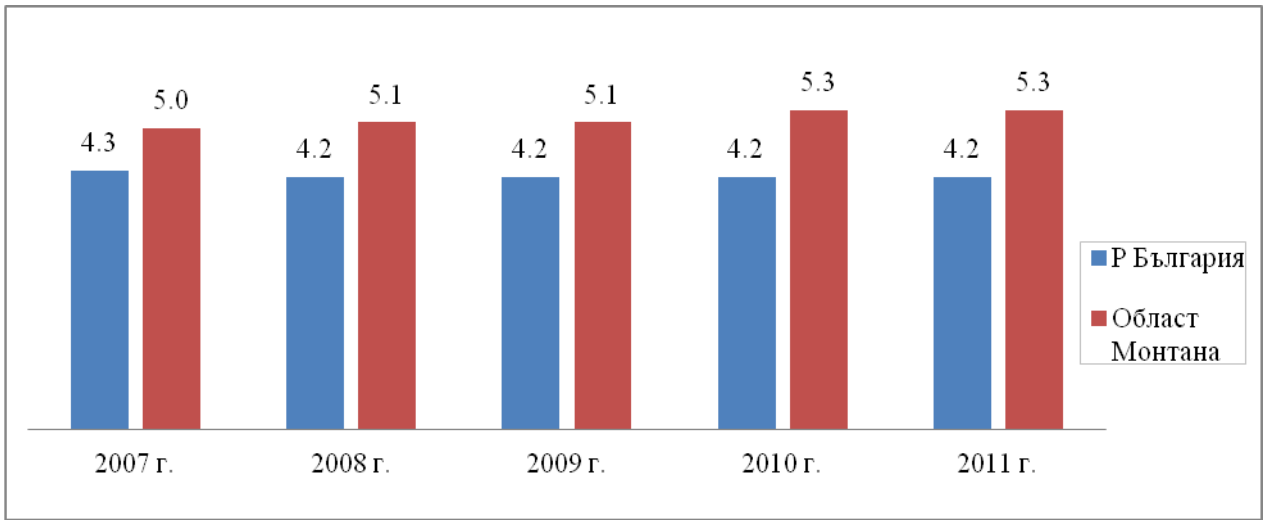

- Характерно е понижаване, както на количеството, така и на качеството на здравните услуги в областта. Демографското остаряване на населението поставя допълнителни изисквания пред структурата на здравните потребности, поради обстоятелството, че възрастните хора са носители на повече от едно хронично заболяване, което води и до по-големи разходи за здравно обслужване.

1.3.7. Културни дейности и инфраструктура на културата

Театралната и специализираната библиотечна дейност са представени от обекти, които са с надобщинско, регионално значение. Такива са - *Драматичен театър"Драгомир Асенов"* и *Общински куклен театър "Патилан"* в гр. Монтана. Двата театъра разполагат общо с 3 театрални сцени и салони с общ капацитет 734 места. Те са единствени театрални културни институции в областта. Специализираната *библиотечна дейност* е представена от *Регионалната библиотека "Гео Милев".*

Музейната дейност е представена от 7 музея и музейни сбирки със 126 хил. експоната. С регионални функции е Регионалният исторически музей в гр. Монтана. Музеи с различен профил има още в гр. Берковица, с. Георги Дамяново, Лом и др.

Комплексната читалищна дейност е с най-добре развита мрежа от читалища. В повечето от общините читалищата са единствените културни обекти. Общият брой на регистрираните читалища в областта е 100.

1.3.8. Социални изключване/включване

Бедността е един от факторите за ***социалното изключване*** на част от населението (категории лица като безработните и особено продължително безработните, пенсионерите с ниски доходи, многодетни семейства и др.).

Към социално изключване са податливи и лицата с физически и умствени увреждания. По данни към 2011 г. броят на лицата с увреждания в област Монтана е 12 685 д. Това е 8,57% от общия брой на населението. Този показател за областта е по-висок от съответния за страната (6,31%) и за Северозападния район (8,08%) Това е резултат от демографската структура на населението, от средната заболеваемост при болести, които водят до определени увреждания, условията за живот и др. Делът на лицата с над 70% увреждания за област Монтана е 70,00% от общия им брой, който също е по-висок от средния за страната (67,89%) и за СЗР (68,67%).

Нивото на бедност се измерва с официално приети субективни индикатори за измерване на материални лишения, прилагани от всички държави. Относителният дял на бедните преди социалните трансфери (социалните помощи) към 2011 г. е 48,1%, а ако се включат и пенсиите – 28,1%, при съответни средни показатели за страната – съответно 41,5% и 27,1%.

Официалните статистически данни показват, че област Монтана е с показатели за линията на бедност – най-ниска сред останалите области от Северозападния район. При 3405 лв. на лице средно за страната, за област Монтана този показател е 2400 лв. на лице, а за двама възрастни с деца до 14 години – 5040 лв. при 7150 лв. средно за страната.

Относителният дял на бедните спрямо линията на бедност в област Монтана към 2011 г. е 17,7% и бележи тенденция на намаление спрямо 2008 г. (28,9%). В сравнение с относителния дял на бедните спрямо линията на бедност средно за страната към 2011 г. (22,3%), област Монтана е с по-нисък дял. Причината за това обаче е ниската стойност на самата линия на бедност за областта. По този показател област Монтана е съизмерима с области Враца и Ловеч от СЗР.

Друг показател, имащ отношение към социалното изключване на лица и групи лица, е *делът на хората, живеещи в материални лишения*. При среден за страната показател 43,6% (2011 г.) за област Монтана този дял е много по-нисък - 28,5%.

Фиг. 15. **Процент от населението в риск от бедност или социално изключване**

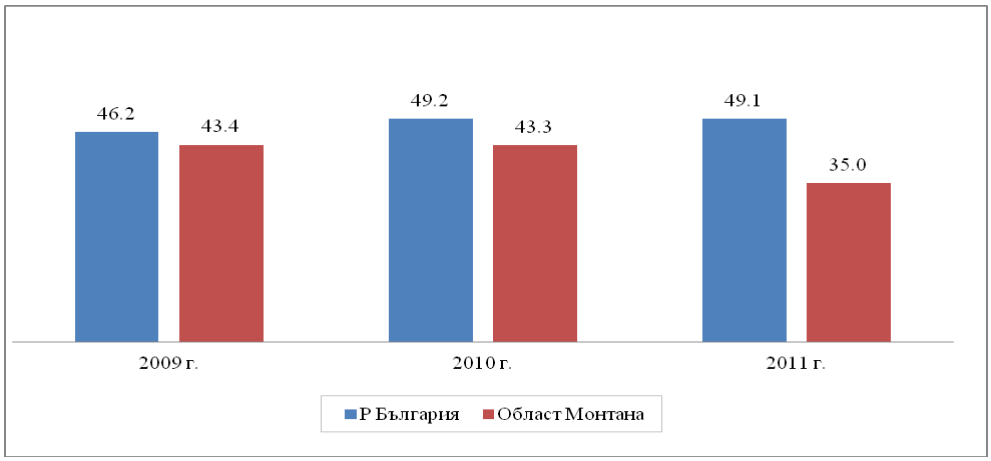

Източник: *НСИ*

Социално включване. Проблемът за социалното включване е приоритетно ориентиран към *лица с физически и психически увреждания*, които формират социално уязвими групи. Социалното включване се изразява в преодоляване на основните бариери, които са от различен характер: психологически, културни, образователни, финансови, архитектурни и др. Социалната интеграция, освен посочените категории лица, е насочена и към лица от ромската етническа група и по-конкретно към лицата в "училищна" възраст, тъй като е преценено, че повишаването на образователното равнище на децата от този етнос е една от приоритетните мерки на политиката за тяхното интегриране. Анализите на отрасъл "Образование" показват, че към 2011 г. 5,2% от учениците в областта преждевременно напускат училище и е налице нарастване на броя на учениците, които не довършват учебната година. В някои общини от областта този относителен дял е твърде висок – Чипровци, Медковец, Вълчедръм и др. – над 10%.

Във връзка с решаване на проблемите на социалното изключване с цел създаване на условия за социално включване в общините от областта се реализират редица проекти. Основната част от тях се финансират по действащите Оперативни програми. В някои общини действията по социалното включване е насочена и към лица от ромската етническа група и по-конкретно към лицата в "училищна" възраст, тъй като е преценено, че повишаването на образователното равнище на децата от този етнос е една от приоритетните мерки на политиката за тяхното интегриране.

Конкретните реализации на Социалния модел за деинституциализация са свързвани с:

- Закриване на Специализираната институция в с. Гаврил Геново (общ. Георги Дамяново) и създаване на *Център за настаняване от семеен тип* е с капацитет 15 места (деца, на възраст от 7 до 14 години). Центърът за настаняване от семеен тип в с. Гаврил Геново е настанен в самостоятелна жилищна двуетажна сграда. Децата се извозват до училище с ученически автобус;

- *Център за настаняване на деца от семеен тип* – гр. Берковица (за деца изведени от ДДЛРГ „Люба Тенева") с капацитет 15 деца, настанени в нова сграда (в двора на ДДЛРГ);
- *Център за настаняване на деца от семеен тип* – гр. Лом с капацитет 9 места за деца от 9 до 18 години. Центърът за настаняване от семеен тип „Нов дом – нов шанс" е разположен в самостоятелна къща, на 2 етажа. Сградата е общинска собственост;
- *Центърът за обществена подкрепа* гр. Монтана, община Монтана с капацитет 60 места. Дейностите са свързани с превенция на изоставяне; подкрепа на семейството при отглеждане на детето; работа с деца и родители за връщане в училище, консултации; семейни конференции; услуги за деинституционализация; реинтеграция в семейна среда; специализирано звено за ранна интервенция на изоставяне на новородени деца; осигуряване на семейна среда за деца, лишени от родителска грижа; превенция на изоставянето; превенция на насилието;
- *Кризисен център*, гр. Монтана – капацитет 10 места. Основни дейности – услуги по психологическо консултиране; социално информиране и консултиране; семейно консултиране; посредничество и застъпничество чрез други служби; оценка на нуждите и изготвяне на индивидуален план; обучение за родителски умения и др.;
- Дневен център към ДМСГД – гр. Монтана с капацитет 10 места за деца с увреждания от 0-7 години. Дейността му включва: превенция на изоставянето; Психологическа подкрепа при раждане на дете с увреждане (работа на социален работник и психолог); медицински грижи за деца от 0 до 3 години с увреждания – капацитет 15 места и др.

Общи изводи за услугите за деца:

- Услугите в общността за деца са развити главно в областния център, където е и най-големият брой детско население. Те посрещат приоритетно нуждите на деца с увреждания и деца - жертви на насилие. Услугите, предлагани в центъра за обществена подкрепа, могат да се оптимизират, като конкретизират рисковите групи, с които работят и подкрепата, която им оказват.
- Анализът на настаняванията в специализираните институции за деца показва, че въпреки намаляващия брой на настанявания, все още има случаи, при които децата се настаняват поради бедност на семейства. Съществуващият проблем би могъл да се реши чрез развитие на услуги в общността за подкрепа на семейства в риск (деца с един родител, бедни семейства, млади майки).
- Услугите за деца с увреждания са развити предимно в два от по-големите градове в областта – гр. Монтана и гр. Лом, където е и най-голяма групата на деца с увреждания. Тяхното функциониране би могло да се подобри чрез предприемане на конкретни организационни мерки по разширяване на достъпа до услугите. Извън подкрепа остават децата с увреждания в по-малките населени места.

- В община Монтана набира скорост услугата приемна грижа. В повечето общини няма социална услуга приемна грижа, която съвместно с възможностите за настаняване при близки и роднини е сериозен ресурс за превенция от настаняване в специализирани институции.
- Няма гарантиран набор от услуги по превенция, които да оказват подкрепа на родители и деца, които да подпомагат отглеждането и възпитанието на децата, като училище за родители, училищна подкрепа, информиране на децата за техните права и отговорности, услуги за свободното време на деца.
- Извън подкрепа на услугите остават деца с отклоняващо се поведение, деца в риск от отпадане от училище.
- Услугите за превенция на рискови групи (млади майки с риск да изоставят децата си, бедни и самотни родители с нисък родителски капацитет; подкрепа на осиновители, родители на деца с отклоняващо се поведение) са твърде ограничени.
- Съществува опасност броят на децата до 3 години, настанени в специализирана институция, да се запази, тъй като липсват услуги, които да предотвратяват ранното настаняване на деца в институция.

Изводи за услугите за възрастни и стари хора:

- Специализираните институции за възрастни хора с увреждания са със запълнен капацитет, като най-голям е броя на чакащите за настаняване в Дома за възрастни хора с психични разстройства в с. Говежда, Домовете за възрастни с деменция в с. Добри дол и с. Бисрилица.
- Сериозно притеснение буди фактът, че над 300 лица с увреждания са настанени в институции извън територията на областта.
- Услугите в общността за възрастни с увреждания са развити в общините Монтана, Лом и Берковица, където рисковата група е най-голяма.

Домовете за стари хора, също са със запълнен капацитет, поради липсата на достатъчно алтернативни социални услуги за тази група хора в малките населени места.

- Персоналът на услугите за възрастни с увреждания е задоволителен като брой, но се нуждае от системна подкрепа по отношение на методическа помощ, обучение и супервизия.
- Домашният социален патронаж е най-достъпната услуга в общността за стари хора, която може да бъде подобрена по отношение на дейностите, включени в услугата. Желанията на потребителите е да бъдат посещавани не само от социални работници, но и от медицинско лице.
- Във всички населени места работят читалища и пенсионерски клубове, които изпълняват много социални функции, близки до услугата Дневен център за възрастни хора.
- На територията на по-малките общини няма развити Дневни центрове, Центрове за рехабилитация и социална интеграция за тази група.

1.4. Културно наследство и туризъм

На територията на област Монтана има над 600 декларирани и обявени паметници на културата *с национално и местно значение*, предимно с местно значение.

За град Монтана, преобладаващият вид паметници са: жилищни и обществени сгради; археологически паметници; културни сгради; исторически и на парковото изкуство. Независимо от броя, археологическото наследство на община Монтана има голям културно-исторически и експозиционен потенциал.

Останалите общини от областта се характеризират с неравномерна наситеност на паметници на културата, както по брой, така и по характеристика. В една част от селата църквите също са паметници на културата. За разлика от града, тук преобладаващите сгради-паметници са от епохата на Възраждането, а археологическите – надгробни и селищни могили и антични и средновековни селища.

На територията на областта се намират следните недвижими паметници на културата:

Лапидариум на епиграфски паметници от римската епоха, разположен в района на античния град Монтана, на площ от 700 кв. м в парка на Попската градина, *Античната крепост на "Калето" или "Градището"* в югозападния край на Монтана, на около 40 м над нивото на града, *Часовникова кула гр. Берковица*, построена през 1762-1764 г. с височина 21.4 м.

В областта се намират няколко от хубавите ***манастири*** на България - Клисурски, Лопушански, Чипровски, Добридолски.

В голяма част от населените места в областта има изградени църковни храмове, които са един от ресурсите за развитие на културно-исторически туризъм. Редица ***църковни храмове*** са обявени за паметници на културата. Църквата *„Свети Никола"* в село Долна Вереница, община Монтана, е обявена за културен паметник с национално значение заради своите икони, датиращи от XVI-XVII век. *Православната църква "Св. Възнесение Христово"* в Чипровци е архитектурен и културен паметник с национално значение, пострадала по време на Чипровското въстание от 1688 г., но по-късно възстановена. *Църквата "Св. Никола-стари"* (известна още като *Борунската църква*) е една от основните забележителности на гр. Лом. Тя е построена през XIII век като в своя „живот" църквата е бил разрушавана неколкократно, но всеки път е била възстановявана отново от местни патриоти. В сегашния си вид датира от 1885 г. В църквата има икони, рисувани от зографи от Дебърската художествена школа. Някои от тях са били преместени в църквата „Св. Никола-млади". През 1975 г. Борунската църква е обявена за паметник на културата. К*атедралният храм „Успение Богородично"* – гр. Лом е изграден в края на XIX и началото на XX век. Храмът, както и иконостасът в него, са паметници на културата. Крепост на православието в гр. Вълчедръм е внушителният храм „Света Параскева" (умален модел на катедралата „Александър Невски"- София), прочут с уникалния си иконостас. Интересен храм е и *църквата "Св. Никола"* в село Мокреш, община Вълчедръм, над чийто вход има мраморна плоча (висока 150 см) с надпис и издълбан релеф, представляващ богинята Диана на лов. *Църквата „Света Параскева" в с. Медковец* е построена през 1859 г. Тя е паметник на културата. Иконостасът в нея е дело на дебърски майстори. В църквата се съхраняват старопечатни книги от средата и втората половина на XIX век. *Църквата в* село Расово *"Свети Георги"* е построена през XIX век. Преди нея в селото е съществувала друга църква със същото име, която с течение на времето се е разрушила.

Музеите съхраняват културно-историческото наследство в района, представени от:

Исторически музей в град Монтана, създаден през 1953 г., който осъществява значителна по обем научно–изследователска дейност, а през годините е провеждал регулярни археологически разкопки в региона.

Историческият музей в град Лом е основан през 1925 г. Сградата на музея е обявена за паметник на културата през 1973 г.

Историческият музей в град Чипровци е създаден през 1988 г. по повод 300-годишнината от Чипровското въстание, но началото на музейната сбирка е още от 60-те години.

Етнографският музей в Берковица е архитектурно-строителен паметник на културата.

Общинска музейна сбирка в гр. Вършец, основана през 1999 г., която се помещава в сграда, построена през 30-те години на миналия век.

Други обекти на културно-историческото наследство са:

Множество *старинни сгради в град Лом*, 57 от които са обявени за архитектурни паметници на културата (през 1986 г.). Намират се основно по главната улица на града и са били собственост на големи търговски фамилии.

Михайловата къща е единствената реставрирана и консервирана късновъзрожденска къща в град Монтана.

Къщата-музей на Иван Вазов в гр. Берковица. От март 1879 г. до септември 1880 г. Иван Вазов е живял в *Берковица* и е бил председател на Районният съд в града.

Изградени са и функционират също така къща-музей на Иван Кулин в Медковец, музейна сбирка в гр. Вълчедръм, художествени галерии в гр. Монтана и гр. Берковица, читалища.

Часовниковата кула в град Берковица е един от най-отличителните архитектурни паметници в центъра на града – неин символ и емблема. Изградена е през 1762-1764 г.

Якимовското сребърно съкровище, датиращо от II-I в. пр. Хр.

В общините от областта има издигнати многобройни *паметници* на загиналите във войните, в Септемврийското въстание през 1923 г. и в освободителните борби.

Недвижимите паметници на културата в област Монтана са важен антропогенен ресурс за развитие на културно-исторически, ваканционен, селски и др. туризъм.

Областта разполага с добър рекреационен потенциал: гр. Монтана с регламентирани зони и паметници на културно-историческото наследство; манастирските комплекси (Клисурски, Чипровски, Лопушански, Добридолски) и църковните храмове; красивото крайбрежие и острови на р. Дунав; планинските територии на запад и юг (общини Чипровци, Георги Дамяново, Берковица, Вършец); част от природния парк „Врачански Балкан” – общ. Вършец; резерватите и поддържаните резервати – „Горната кория” - общ. Берковица, (Зап. № 508/28.03.1968 г. и Зап. № 15/8.01.1981 г.) и „Ибиша” – с. Долни Цибър, общ. Вълчедръм (Зап. № 394/15.10.1999 г.); многото на брой природни забележителности и защитени

местности; минералните извори във Вършец, Спанчевци, Берковица, Бързия, Дългоделци; язовир „Огоста” и др. по-малки язовири; реките Огоста, Лом, Цибрица.

Чрез река Дунав, като европейски транспортен коридор и пристанището, град Лом е “входна врата” на туристите от Западна Европа към област Монтана и Стара планина.

В областта се намира връх Ком с височина 2016 м, екопътеките „Копренска” под връх Копрен и „Деяница", чийто маршрут описва пълен кръг с изходна точка хижа „Явор” и продължителност около 7 часа. Пещерата „Мишин камък” до с. Горна Лука е природна забележителност в дъбова гора. Пещерата е интересна с подземните си езера и рядко красиви сталактити и сталагмити. Чипровският водопад се намира в изключително живописна местност, а водната струя се спуска от височина 20 м и е особено красив през пролетта. Природен резерват „Горната Кория” край Берковица е разположен върху северните склонове на Западна Стара планина в подножието на връх Ком с обща площ 161 ха, от която 146.1 ха залесени и 14.9 ха незалесени. Надморската височина е от 1100 до 1700 м (средно 1500 м) със северно, северозападно и североизточно изложение. Защитената местност „Копрен - Равно бучe – Деяница - Калиманица” е с обща площ 536.4 ха горски фонд и обединява четири живописни местности в Копиловския дял на Западна Стара планина. В град Монтана са изградени три парка, а язовир “Огоста” е на 2 км от центъра на града. На него се намира най-големият открит воден комплекс в Северозападна България – спортно-развлекателен комплекс “Аугуста”.

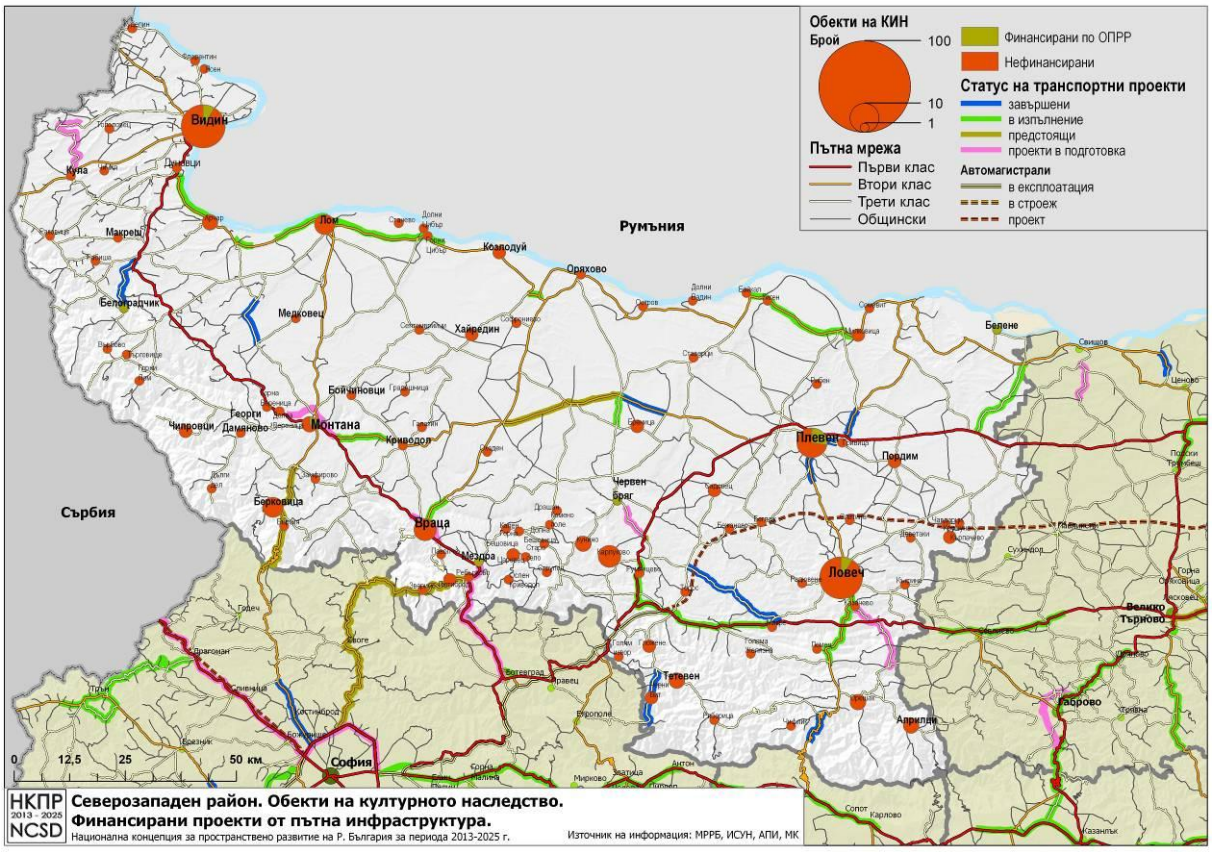

Чистата и съхранена природна среда на областта създава възможности за развитие на различни видове туризъм – ваканционен, селски, планински, ски-спортове, лов и риболов, водни спортове, балнеология.

Фиг. 16. **Дейност на средствата за подслон и местата за настаняване, 2007-2011 г.**

Източник: НСИ

Тенденцията на стабилно развитие на туризма беше прекъсната от 2009 г. Икономическата криза оказа негативно влияние върху туристическите пътувания в световен мащаб, включително и в България. Около 55% от приходите от нощувки се реализират в община Вършец.

1.5. Инфраструктурно развитие, свързаност и достъпност

1.5.1. Транспортна инфраструктура и транспортен достъп

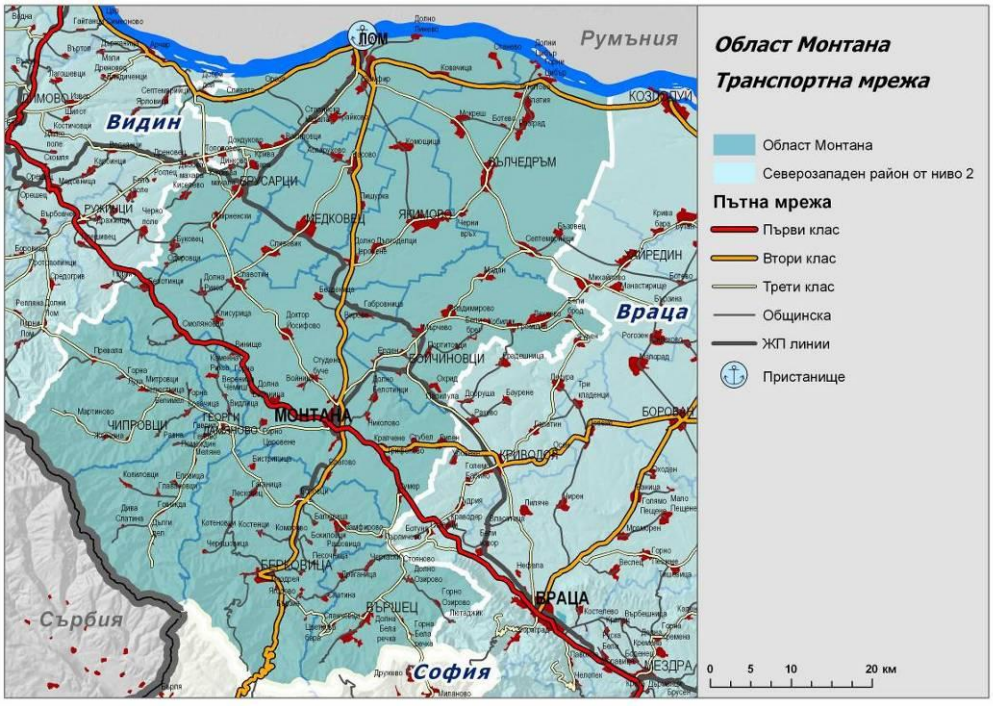

- ***Пътна мрежа***

Като един от основните фактори за конкурентоспособност, транспортната инфраструктура е с определящо значение за регионалното икономическо развитие на всяка област.

Област Монтана има добро разположение по отношение пространствената организация на националната транспортна система - територията й се обслужва от два Трансевропейски транспортни коридора (ЕТК)- № 4 и № 7.

Трансевропейски транспортни коридори *през територията на България*

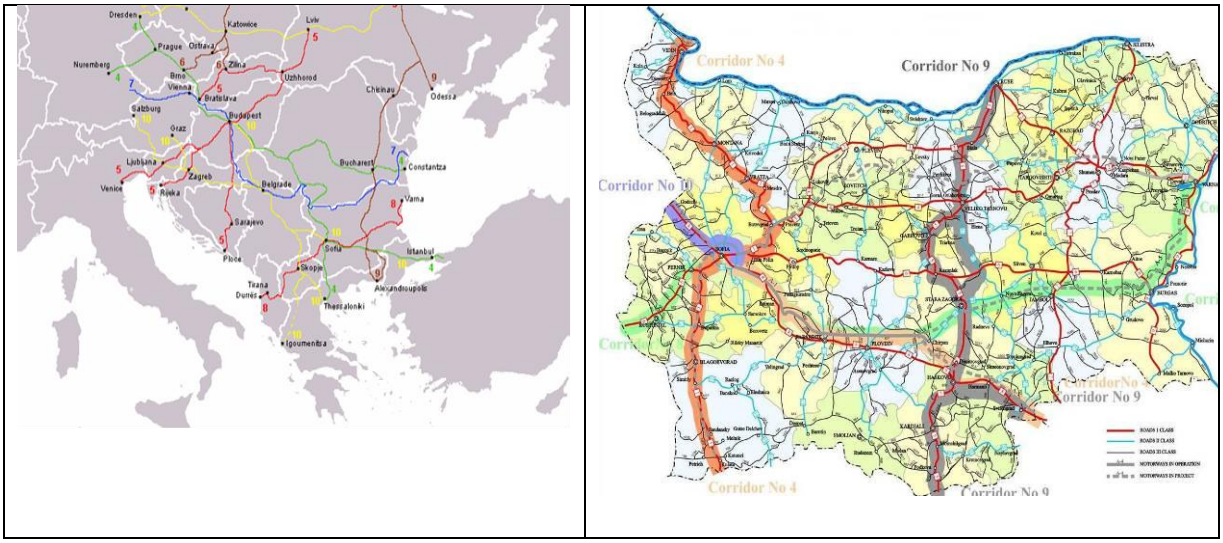

ЕТК №4 Дрезден/Нюрнберг – Прага – Виена/Братислава – Гьор – Будапеща – Арад –– Констанца/Крайова – София – Солун/Пловдив – Истанбул провежда международните потоци между Румъния, България и Гърция посредством българския участък Видин – София – Кулата, като осигурява връзка между р. Дунав и Бяло море. На границата България/Румъния, ЕТК №4 функционира посредством ферибот Видин до пускането в експлоатация на моста Видин/Калафат.

Трасе на Приоритетна ос №7 от TEN-T *Пътна мрежа Iкл през територията на България*

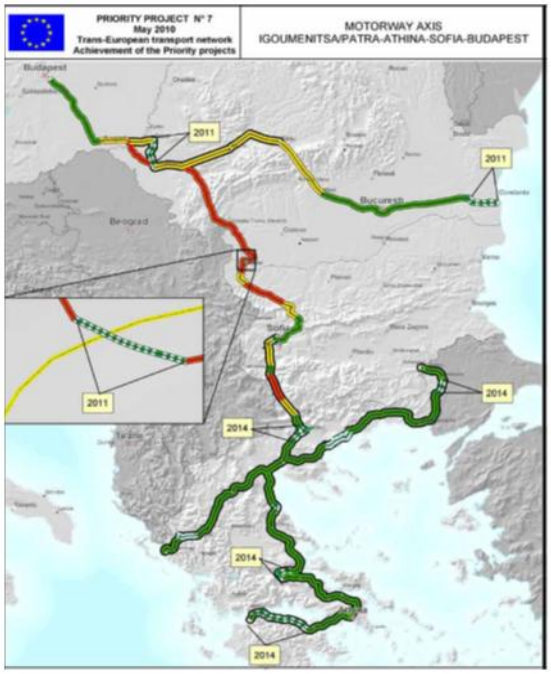

Конкретен проект на територията на областта по приоритетна ос №7 е:

Скоростен път „ВИДИН-БОТЕВГРАД”

*Трасе: „Видин – Димово – **Монтана** – Враца – Мездра – Ботевград (п.в. с АМ "Хемус")*

ЕТК №7 р. Дунав обхваща цялата северна граница на страната, с дължина на българска територия 470 км и основни опорни възли: пристанищата Лом (на територията на областта), Видин и Русе.

През територията на област Монтана преминава Приоритетна ос №7 от Трансевропейската транспортна мрежа (TEN-T). На българска територия ос № 7 се формира от първокласен път I-1 Видин-София-Кулата по трасето на ЕТК № 4.

Въпреки доброто ситуиране на областта по отношение на трансевропейските транспортни направления, изградеността на пътната мрежа е недостатъчна - липсват изградени автомагистрали и високоскоростни пътища. Областта се обслужва от един първокласен път I-1 «***граница Румъния-ферибот Видин-Димово-Монтана-Враца-Мездра-София-Благоевград-Симитли-Кулата-граница Гърция».*** Пътят е включен в Европейското споразумение за главните международни пътни артерии (AGR) като **Е79 и** формира ЕТК №4.

Транспортното обслужване на областта се допълва от няколко пътища с регионално значение, провеждащи транспортните потоци със съседните области и важни направления за връзките между общините в рамките на областта:

- второкласният път II-81 ***Лом-Монтана-София*** е вторият по значимост след първокласния Е-79, свързвайки областния град Монтана с Пристанище Лом и столицата София и вътрешността на страната като алтернативна връзка на ЕТК №4 през прохода Петрохан
- второкласният път II-11 ***Видин-Димово-Лом-Оряхово*** обслужва основно община Лом и община Вълчедръм от северната територия на областта като част от Дунавския крайбрежен път
- второкласният път II-13 ***Монтана-Бороване-Кнежа-Плевен*** осигурява връзките със съседната област Враца и Плевен.

Общата дължина на Републиканската пътна мрежа (РПМ) на територията на област Монтана към 31.12.2011 г. е 604,6 км., като от тях 51,9 км са I клас, 161,5 км - II клас, 386,0 км - III клас и пътни връзки – 5,2 км.

Таблица 41. **Дължина на републиканската пътна мрежа към 31.12.2011 г. , НСИ**

Райони, области	Общо	АМ	I кл	II кл	III кл	АМ	I кл	II кл	III кл
	километри					относителен дял от общата дължина - %			
България	**19 512**	**458**	**2970**	**4030**	**12054**	**2.34**	**15.22**	**20.65**	**61.79**
Северозападен район	**3392**	**7**	**387**	**767**	**2231**	**0.2**	**11.4**	**22.6**	**65.8**
Монтана	**605**	**-**	**52**	**162**	**391**	**-**	**8.62**	**26.87**	**64.51**
Видин	611	-	74	91	446	-	12.11	14.89	73.00
Враца	637	-	59	231	347	-	9.26	36.26	54.47
Ловеч	748	7	106	78	557	0.94	14.17	10.43	74.47
Плевен	791	-	96	205	490	-	12.1	25.92	61.95

Област Монтана, както и целият Северозападен район, се характеризират с по-ниска степен на изграденост на пътната инфраструктура от висок клас, което възпрепятства добрия транспортен достъп до отделни периферни територии. Относителният дял на първокласните пътища (8,6%) е най-нисък от всички области в района (11,4%), почти два пъти по-нисък от средния за страната (15,2%).

Таблица 42. **Гъстота на РПМ към 31.12.2011 г.**

Район	Обща гъстота на РПМ км/кв. км	Гъстота на АМ и пътищата I кл	Гъстота на пътищата II и III клас
България	**0.178**	**0.033**	**0.145**
Северозападен	**0.178**	**0.021**	**0.157**
Монтана	**0.166**	**0.014**	**0.152**
Видин	0.201	0.024	0.177
Враца	0.176	0.016	0.160
Ловеч	0.181	0.027	0.154
Плевен	0.170	0.021	0.149

Източник: *НСИ*

Гъстотата на пътищата от висок клас в област Монтана (0.014 км/кв.км) е най-ниска в СЗ район, където тя е най-ниска от всички райони в страната (0.021) и повече от два пъти по-ниска от средната за страната (0.033). Гъстотата на пътищата с регионално значение в областта (0.152) също е една от най-ниските, но средната им гъстота в СЗ район (0.157) е над средната за страната – 0.145.

Транспортното обслужване на област Монтана преобладаващо се базира на второкласни и третокласни пътища, чиито параметри за провеждане на пътен трафик са по-ниски в сравнение с пътищата от висок клас. Определяща роля за осигуряването на достъп между населените места в областта имат пътищата втори и трети клас, което определя необходимостта от цялостно подобряване на експлоатационното им състояние и параметрите на регионалната пътна мрежа на територията на областта и особено на тези, които осигуряват достъп до места от висок обществен интерес.

Технико-експлоатационното състояние на пътната мрежа от различните класове на републиканската пътна мрежа към 2007 г. и 2011 г. е отразено в таблицата по-долу

Таблица 43. **Технико-експлоатационното състояние на пътната мрежа**

Състояние на настилката	I клас		II клас		III клас		общо пътна мрежа		Общо 2011 г.
	км	%	км	%	км	%	км	%	%
Добро	15,1	**9 %**	15,0	**3 %**	54,7	**3 %**	84,8	**14,1**	**25,8**
Средно	32,2	**5 %**	82,5	**14 %**	190,0	**31 %**	304,8	**51,0**	**18,5**
Лошо	4,5	**1 %**	64,1	**11 %**	139,8	**23 %**	208,4	**34,9**	**55,7**
Всичко 2007г	51,9		161,6		384,5		598,0	**100,0**	**100,0**
Всичко 2011г	52,0		162,0		391,0		605,0	**100,0**	**100,0**

Източник: *НСИ*

През 2007 г. общото състояние на пътната мрежа е незадоволително и не отговаря на съвременните изисквания. Само 14,1 % от общата дължина на пътищата от РПМ са в добро състояние и осигуряват бърз, безопасен и комфортен транспорт. В средно състояние са 51% , а в лошо – 34,9 % от пътищата. От пътищата в лошо състояние най-голям дял се пада на пътища III-ти клас – 139,8 км, от II-ри клас – 64,1 км и от I-ви клас - само 4,5 км. Основната причина за това състояние се дължи на значителното съкращаване на средствата за поддържане и ремонт на пътищата. Освен това и редица други фактори ускоряват процесите на деградация на пътищата от основната пътна мрежа – нарастване на осовото натоварване на съвременните товарни автомобили, увеличаване трафика на автомобилите и т.н.

В края на 2011 г. не може да се регистрира осезателно подобряване на състоянието на пътната мрежа в областта - една четвърт от пътната мрежа е в добро състояние (при само 14% през 2007 г.), но по-голямата част от пътната мрежа (55,7%) вече е в лошо състояние (при 35% през 2007 г.). Очевидно голяма част от мрежата в средно състояние през 2007 г. (преобладаващо третокласната) вече е в лошо състояние (*липсват данни за състоянието по класове през 2011 г.).*

Бъдещото икономическо развитие на областта има предимството да разчита на развитието на **Приоритетна ос №7** от ***TEN-T*** (международният път Е-79), който пресича областта и свързва Западна и Централна Европа с Гърция. С голяма важност е и второкласен път II- 81 Лом-Монтана-Берковица-София през прохода Петрохан, който свързва Пристанище Лом с международния път Е-79. Изграждането на тунел под прохода "Петрохан" с дължина около 9 км, който ще осигурява най-кратка връзка с южната част на страната, би подобрило още повече транспортното обслужване на областта и допринесло за икономическото оживяване на целия район.

- ***<u>Железопътен транспорт</u>***

Карта с трасето на Приоритетна ос № 22 от TEN-T

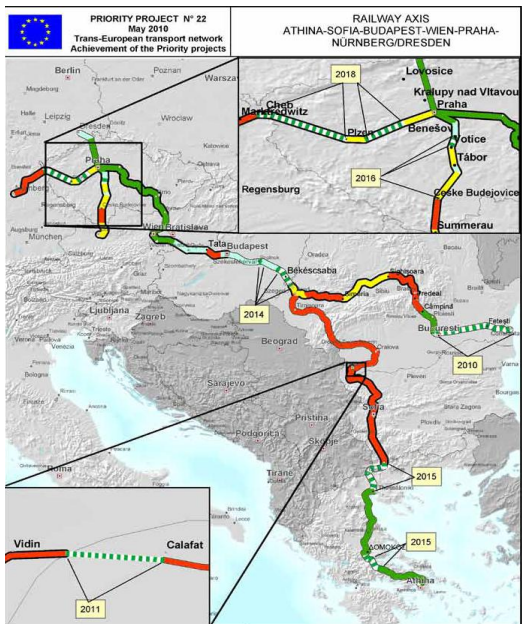

жп мрежа през територията на област Монтана

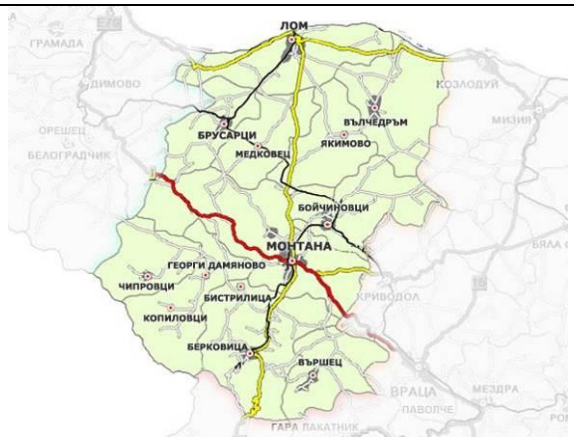

Конкретен проект на територията на област Монтана по Приоритетна ос № 22 е ***Модернизация на железопътната линия Видин-Бойчиновци/Монтана-Мездра/София,*** *включена в Европейското споразумение за най-важните линии за международни комбинирани превози (AGTC).*

Ж.п. инфраструктурата, формираща ЕТК №4 се състои от VII главна жп линия София/*Мездра-Монтана-Видин (*през територията на област Монтана), участъци от II главна ж.п. линия *София-Мездра-Г.Оряховица-Варна* (извън областта) и V главна ж.п. линия *София-Кулата* (също извън територията на област Монтана).

На границата България/Румъния, ЕТК № 4 функционира посредством фериботВидин до пускането в експлоатация на моста Видин/Калафат. Направлението на ЕТК № 4 е приоритетна ос за развитие от Трансевропейската транспортна мрежа *TEN-T,* като за жп транспорта това е Приоритетна ос № 22.

Железопътната мрежа е втора по значение и важност за осигуряване на транспортен достъп и обслужване на населението в област Монтана. Общата дължина на изградените и функциониращи ж.п. линии на територията на областта е 115 км, като гъстотата й (31.64 км/1000 кв.км) е по-ниска от средната за СЗ район (33.67 км/1000 кв.км) и по-ниска от средната за страната (36.66 км/1000 кв.км).

***Таблица 44.* Железопътна мрежа към 31.12.2011 г.**

Райони, области	Обща дължина на жп линиите	в това число				Гъстота на жп мрежата км/1000 кв.км
		Двойни жп линни		Електрифицирани жп линни		
		км	%	км	%	
България	**4 072**	**977**	**24,0**	**2 863**	**70,3**	**36.66**
Северозападен район	**642**	**191**	**29,8**	**432**	**67,3**	**33.67**
Монтана	**115**	**-**	**0**	**115**	**100**	**31.64**
Видин	101	-	0	80	79,2	33.31
Враца	112	66	58,9	112	100	30.95
Ловеч	108	9	8,3	9	8,3	26.16
Плевен	206	116	56,3	116	56,3	44.28

Източник: *НСИ*

Основната обслужваща ж.п. линия ***Мездра-Брусарци-Видин***, е единична и напълно електрифицирана, като жп инфраструктурата на областта се допълва от два жп клона:

- Ж.п. клон ***Брусарци-Лом:*** обслужва товарния трафик до/от пристанище Лом, което е най-близко разположеното пристанище до столицата. В този контекст развитието и модернизацията на ж.п. направлението София-Видин/Лом е важно от гледна точка на осигуряването на производствения сектор в Монтана, Враца и София. Евтиният ж.п. транспорт на масови товари и възможност за осъществяване на комбинирани превози от пристанище Лом, както и достъп до вътрешната мрежа от водни пътища на ЕС е добра възможност за развитието на област Монтана и Северозападния район.
- Ж.п. клон ***Бойчиновци-Монтана-Берковица:*** осигурява ж.п. транспорт до областния център Монтана и туристическия център Берковица в южната част на областта.

За обслужване на пътниците функционират 10 ж.п. гари и 10 ж.п. спирки:

община	Берковица	Бойчиновци	Брусарци	Вълчедръм	Вършец	Г.Дамяново	Лом	Медковец	Монтана	Чипровци	Якимово	Обл. Монт
гари	2	2	1	-	-	-	1	1	2	-	1	10
спирки	1	3	2	-	-	-	3		1	-		10

Само част от съставните общини от областта получават обслужване с ж.п. транспорт. Общините Чипровци, Г Дамяново и Вършец от южната част на областта, както и община Вълчедръм се обслужват само от пътна мрежа и за тях е важно осигуряването на довеждащ автобусен транспорт до най-близката жп гара/спирка, което не навсякъде се реализира.

В настоящия момент незадоволителното състояние на ж.п. гарите, ниските скорости на движение на влаковете и лошото състояние на подвижния състав са главна причина за отлива на пътниците от железопътния транспорт.

Големите криви и наклони по трасето на основната железопътна линия ограничават движението до максимална скорост 70 км/ч. Поради тази причина се проучва възможността за проектиране и строителство на скоростна ж.п. линия, която да осигури модернизиране на ж.п. инфраструктурата като съставен елемент на ЕТК №4, залегнал като конкретен проект по Приоритетна ос № 22 от TEN-T.

Както за пътната мрежа, така и по отношение на ж.п. инфраструктурата, област Монтана има предимството да разчита на модернизирането й като съставен елемент на TEN-T, осъвременяване на транспортното обслужване и стимулиране на икономическото развитие.

- ***Воден транспорт***

Като северна граница на област Монтана, река Дунав дава още едно предимство за икономическото й развитие с огромния си транспортен потенциал. Воднят път на река Дунав е един от Трансевропейските транспортни коридори - № 7, които имат важна роля за интеграцията на регионите от Югоизточна Европа в единния пазар на ЕС. Европейското споразумение за главните вътрешни водни пътища (AGN) на територията на България включва р. Дунав и пристанищата Лом, Русе и Видин (последните две – извън област Монтана).

Международното пристанище Лом е второто по големина дунавско пристанище в България и реализира около 40% от българския товарооборот по р. Дунав. Товарите от пристанището достигат на запад до Регенсбург и Дуизбург (Германия), а на изток – до страните от Черноморския и Средиземноморския басейни. Пристанището разполага с 13 корабни места за товаро-разтоварна дейност и едно за пътнически превози с обща дължина на кея 1 300 м. То е предназначено за обработка на генерални и насипни товари. Откритата складова площ е 60.2 дка, а закритата – 9.5 дка. Има добре изградени пътни и жп подходи. Изградената инфраструктура осигурява най-късата директна сухоземна връзка Лом – Солун.

Пристанище Лом е създадено още през 19 век и става входно-изходна врата от и към Западна и Централна Европа. През цялата си история Пристанище Лом е имало и

продължава да има ключова роля в цялостния социално-икономически живот на региона и структуроопределящо значение за икономиката на цялата Монтанска област като най-важната транспортна структура.

През периода 2007-2011 г. се реализира проект за изграждане на брегоукрепително съоръжение в района на Дунавски парк гр. Лом, което обхваща и корабно място 14-за пътнически превози. Проектът включва и изграждане на 5 броя специализирани понтони, служещи за връзка между кораба и брега, като 3 от тях са предназначени за обслужване на пътнически кораби. След изпълнението и на проектите за брегоукрепване на р. Дунав, на пътя Видин - Козлодуй, на Крайречна градска зона - Дунавски парк и др. се очаква пътникопотокът по посока Пристанище Лом да се увеличи.

Проектът за Рехабилитация, реконструкция и модернизация на пристанище Лом, включен в ОП „Транспорт" по приоритет „Подобряване на безопасността и условията за корабоплаване в акваториите на пристанищата по река Дунав", все още не е реализиран.

- ***Въздушен транспорт***

На територията на областта няма гражданско летище. Най-близкото гражданско летище е в София. В с. Габровница, община Монтана се намира бивше военно летище - авиобаза на изтребителна авиация, създадена през 1950 г. През 1986 г. е извършен основен ремонт и удължаване на пистата, което позволява обслужването на всички типове самолети от транспортната авиация. Към летището има изградена система за търсене и спасяване на въздухоплавателни средства, търпящи бедствия, с възможност да се извършва зареждане на самолети с всякакви горива и сгъстени газове. От 2001 г. летището е закрито и не функционира.

На територията на областта има и писти с местно значение, ползвани за нуждите на селскостопанската авиация.

1.5.2. Водностопанска инфраструктура

- ***Водоснабдяване***

Населените места в област Монтана се снабдяват с питейна вода от 224 броя водоизточници, обособени в 22 водоснабдителни групи, посредством три типа мрежи – гравитачни, помпажни и смесени, с обща дължина 1730 км. От тях външната водопроводна мрежа е с дължина 550 км (31.8% от общата), а вътрешната – с дължина 1180 км (68,2% от общата). В по-голямата си част (1516 км) водопроводните мрежи се поддържат и експлоатират от "Водоснабдяване и канализация" ООД – Монтана, а останалата част от водопроводните мрежи са собственост на общините. Дружеството водоснабдява 100 от общо 130-те населени места в областта. На територията на община Берковица функционира общинско ВиК дружество, а водоснабдяването на две населени места в областта – с. Горна Вереница (община Монтана) и с. Горни Цибър (община Лом), се поддържа от кметствата. Около 80% от водопроводната мрежа е

изпълнена от азбестоциментови тръби, а останалата част от стомана, полиетилен и др. материали.

Най-важният водоизточник за областта е язовир «Среченска бара», от който се водоснабдяват 22 населени места от област Монтана, в т.ч. градовете Монтана, Вършец, Берковица, както и град Враца и други населени места от област Враца. Хидровъзел "Среченска бара" получава суровата вода чрез събирателни деривации, улавящи водите от северните и южните склонове на северозападна Стара планина, като преди акумулирането на тези води в язовира, те се преработват от три водноелектрически централи (каскада "Петрохан") за добив на ел. енергия.

Суровата вода от хидровъзела има отклонения по показателя мътност, а периодично отклонение дава и показателят манган. Затова тя се подлага на пречистване чрез коагулация с алуминиев оксихлорид, филтриране през пясъчни филтри и обеззаразяване. Пречиствателната станция за питейни води ПСПВ "Слатина" на язовир "Среченска бара" е изграждана на три етапа. Първият е въведен в експлоатация през 1964 г., а третият е завършен с изграждането на язовира през 1986 г. Общата производителност на станцията достига 1780 л/сек.

Изворите, дренажите, шахтовите кладенци и речните водохващания в областта се влияят от климатичните условия и при по-продължителни задушавания дебитите им рязко спадат, поради което се налага режим на водополване. През 2001 г. и 2002 г. на режим на водополване са били около 40% от населението, но след редица мерки за подобряване на водоснабдяването, този процент рязко спада.

Таблица 45. **Дял на населението в селища с обществено водоснабдяване**

	Обществено водоснабдяване %			**Население на режим на водоснабдяване %**			**Използвана питейна вода от населението л/чов./ден.**		
	2007	**2009**	**2011**	**2007**	**2009**	**2011**	**2006**	**2008**	**2010**
Общо за страната	**98.9**	**99.0**	**99.2**	**6,3**	**3,3**	**3.0**	**96**	**99**	**97**
Северозападен	**99,2**	**99,2**	**99,4**	**4,5**	**3,0**	**15,7**	**87**	**90**	**88**
Монтана	**97,3**	**98,6**	**98,1**	**2,9**	**2,4**	**1,1**	**81**	**87**	**85**
Видин	98,6	99,6	99,0	0,0	0,3	0,5	79	82	81
Враца	99,6	99,4	99,6	0,0	0,0	1,1	87	90	89
Ловеч	99,4	97,3	99,6	2,6	0,0	1,5	84	89	84
Плевен	100,0	100,0	100,0	11,1	7,9	47,0	96	94	94

Източник: *НСИ*

За периода 2007-2011 г., населението с режим на водоснабдяване в областта намалява от 2,9% до 1,1%, по-малко от средния показател за страната. В същото време отн. дял на водоснабденото население продължава да бъде най-нисък в СЗ район и един от най-ниските в страната, като се покачва незначително от 97,3% през 2007 г. до 98,1% през

2011 г. Все още 5 населени места в област Монтана са неводоснабдени, но в началото на периода те са били 9 броя. Като цяло, настъпилите промени във водоснабдяването на областта през наблюдавания период се изразяват основно в ограничаване режима на водоснабдяване, който се свежда до средния за страната, без значителни промени в обхвата на обслужваното население.

- ***Канализация и пречистване на отпадъчните води***

Както в повечето области от страната, и в област Монтана изградеността на инфраструктурата за улавяне и пречистване на отпадъчните води изостава значително, в сравнение с водоснабдителната инфраструктура

Канализационни мрежи са изградени само в три населени места – в градовете Монтана, Лом и Вършец. Някои по-големи селища в областта също са канализирани на местни начала, но мрежите им не са предадени за експлоатация от "ВиК", поради факта, че не отговарят на техническите изисквания и норми.

Канализационната мрежа в град Монтана е смесена с изключение на комплексите "Младост" и "Кошарник", където е разделна. Първият етап е пуснат в експлоатация през 1963 г. Общата дължина на мрежата е 106 км, като обхванатото население е 80%.

В града функционира ПСОВ «Монтана» с капацитет за среден дневен поток от 17 840 куб. м вода и биологичен отпадък от порядъка на 5920 кг/дневно. Станцията пречиства битови и промишлени отпадъчни води, предвидена да обслужва цялото население на града до 2020 г. С пускането на ПСОВ в експлоатация, деветте колектора, заустени преди това в река Огоста, сега се вливат в централен колектор, отвеждащ мръсните води в пречиствателя.

Експлоатацията на първата канализационна мрежа в гр. Лом започва през 1985 г. и обхваща предимно централната част на града. Като тип системата е смесена. Канализационната мрежа е с дължина 37 км, като обхваща 61% от населението. Градът няма изградена ПСОВ, отпадните води се заустват директно в р.Дунав. При високи води на реката се използва канална помпена станция за препомпване. Тя е с капацитет 350 л/сек.

Канализационната мрежа в град Вършец е въведена в експлоатация през 1967 г., изградена като смесена. В града съществува ПСОВ, въведена в експлоатация през 1971 г., с капацитет едва 3800 куб.м/дн., и практически не функционира. В процес на реализация е проект за нова ПСОВ «Вършец», финансиран по ОП «Околна среда» 2007-2013 г. Проектът включва и изграждане на довеждащ колектор, а проектният капацитет на ПСОВ е за 10 000 екв. жители.

Канализационните системи в населените места осигуряват отвеждането и пречистването на отпадъчните битови, дъждовни и промишлени (след предварително пречистване) води и заустването им в съответния водоприемник. Те имат важно значение за поддържането на благоприятна и здравословна жизнена среда, опазване на водните ресурси от замърсяване и поддържане на екологичното равновесие, но през наблюдавания период промените са незначителни.

За пет години, както в цялата страна, така и в СЗ район и област Монтана, обхванатото от канализационна мрежа население е нараснало само с около 1%. Въпреки че областта има един от най-високите показатели (58,2%) от всички области в СЗ район (57,6%), той е по-нисък от средния за страната (74,0%).

Таблица 46. **Дял на населението в селища с обществена канализация и Селищни пречиствателни станции за отпадъчни води СПСОВ**

	Обществена канализация			СПСОВ			Брой СПСОВ/ свързани селища		
	2007	2009	2011	2007	2009	2011	2006	2008	2010
Общо за страната	**69.7**	**70.4**	**74,0**	**42.3**	**45.3**	**55,7**	**59/75**	**68/85**	**79/102**
Северозападен	**52.3**	**52.9**	**57,6**	**22.2**	**22.6**	**32.9**	**4/5**	**4/5**	**5/7**
Монтана	**56.8**	**57,6**	**58,2**	**4.1**	**4.2**	**33.9**	**1**	**1**	**1/2**
Видин	49,7	50,6	55,9	0,0	0,0	0,0	0	0	0
Враца	53,6	54,2	55,4	30,5	30,9	32,4	1	1	1
Ловеч	44,3	44,4	63,6	14,1	14,5	40,9	1	1	2/2
Плевен	54.2	54,7	56,4	38.8	39.4	41,0	1/2	1/2	1/2

Източник: *НСИ*

Значителен напредък се наблюдава, обаче, по отношение пречистването на отпадъчните води. В началото на периода ПСОВ обслужва само 4,1% от населението в областта, докато през 2011 г. вече обслужва 33,9%, което е по-високо от средния показател за СЗ район (32,9%), но по-ниско от средната стойност за страната (55,7%).

Основните проблеми в областта са свързани с достъпа на всички населени места до питейна вода с нужните качества, и недостатъчната степен на развитие на канализационни мрежи в тях и особено с високата амортизираност на водопроводните мрежи, което води до изключително високи загуби на вода.

Постъпилата вода във водопреносната система на област Монтана през 2010 г. (последни данни на НСИ) е 16 млн. куб.м, което е 16,5% от постъпилата в СЗ район. Тенденцията за намаляване на постъпилата вода в областта за наблюдавания период с около една трета е подобна на тази за СЗ район и страната.

Доставената вода също намалява, както в областта, така и в СЗ район и в страната, но особено тревожни са наблюдаваните значителни загуби на вода.

През 2010 г. водата, употребявана на глава от населението в страната е 97 л/ч/ден (в област Монтана-85), което като количество е значително по-малко в сравнение със средните данни за ЕС-27. В същото време количеството добита вода е почти двойно по-голямо в сравнение с други страни, което показва неефективно използване и разхищение на ресурсите от питейна вода, дължащо се до голяма степен на амортизацията на водопреносната мрежа, която на места се нуждае от цялостна подмяна.

Таблица 47. **Събиране и доставяне на води - обществено водоснабдяване**

	Постъпила вода във водопреносната система млн. куб.м/год.			Доставена вода млн. куб.м/год.			Дял на загубите при транспорта на водата %		
	2006	2008	2010	2006	2008	2010	2006	2008	2010
Общо за страната	**1887.18**	**1894.90**	**1688.92**	**637.39**	**749.13**	**715.91**	**66.23**	**60.5**	**57.6**
Северозападен	**133.59**	**114.81**	**96.93**	**45.83**	**46.92**	**40.83**	**65.69**	**59.1**	**57.9**
Монтана	22.08	18.53	16.06	6.28	6.79	5.94	71.58	63.4	63.0
Видин	10.04	9.38	7.67	4.21	4.32	3.81	58.04	53.9	50.3
Враца	44.89	31.81	27.63	11.20	11.02	9.74	75.05	65.4	64.7
Ловеч	19.74	19.19	15.41	7.59	7.72	6.62	61.57	59.8	57.0
Плевен	36.84	35.90	30.15	16.56	17.08	14.71	55.05	52.4	51.2

Източник: *НСИ*

Въпреки известното намаление на загубите на вода при преноса, те остават тревожно високи. При това загубите в СЗ район през наблюдавания период са сходни със средните за страната, докато в област Монтана те остават по-високи и са едни от най-високите в района.

С оглед намаляването загубите на вода е необходимо да се реконструират магистралните водопроводи и разпределителната водопроводна мрежа.

1.5.3. Енергийна инфраструктура

- ***Електроенергийна мрежа***

Основен източник на електроенергия за област Монтана е националната електроенергийна система, посредством една от системните подстанции на преносната електроенергийна мрежа на страната - подстанция "Бойчиновци" 220/110/20 kV, което е предпоставка за по-сигурно и качествено електроснабдяване. През територията на областта преминават преносни електропроводи 220 kV, които захранват ел.подстанция "Бойчиновци", а също така и преносни електропроводи 400 kV от "АЕЦ Козлодуй" към вътрешността на страната, които обаче преминават транзитно и нямат отношение към захранването на областта.

Прякото електроснабдяване на областта се осъществява от националната електроенергийна система, посредством 7 броя трансформаторни подстанции 110/20 kV, разположени в общините Монтана (2), Лом (1), Берковица (1), Брусарци (1), Вълчедръм (1) и Чипровци (п/ст Мартиново), където са съсредоточени основните товари за областта. Най-често подстанциите са свързани двустранно в районната мрежа 110 kV, което позволява по-голяма сигурност и качество на електрозахранването.

Основните проблеми, свързани с електроснабдяването на областта са: възрастовата структура на някои от основните мрежи и съоръжения, които се нуждаят от подмяна и

ремонти; аварийните ситуации при неблагоприятни климатични условия; кражбите на ел. енергия, на ел. съоръжения и умишлени повреди по тях.

- ***Възобновяеми енергийни източници и енергийна ефективност***

За производството на алтернативна електрическа енергия в страната се използват главно водна, вятърна и слънчева енергия.

В област Монтана съществуват много добри условия за изграждане на водноелектрически централи - ВЕЦ, които са усвоени почти напълно. Изградени са много ВЕЦ, като ВЕЦ "Бързия", ВЕЦ "Клисура" и ВЕЦ "Петрохан» на територията на община Берковица са включени в системата 110 kV, а останалите работят на 20 kV.

В процес на развитие е оползотворяването на другите видове ВЕИ, предимно слънчевата енергия, тъй като условията за използване на ветрогенератори на тази територия не са особено благоприятни.

Райониране на страната по възможност за използване на слънчевата енергия

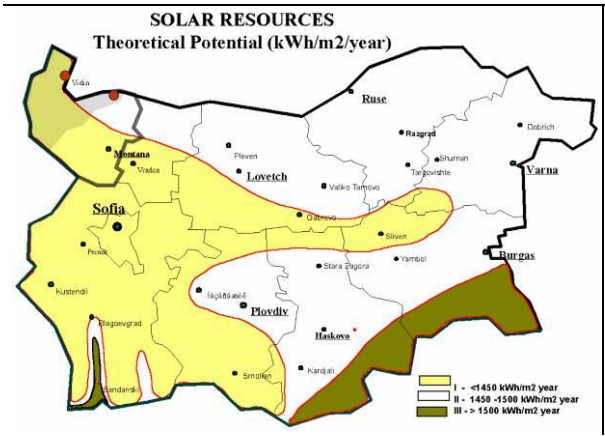

Райониране на страната по възможност за използване на вятърната енергия

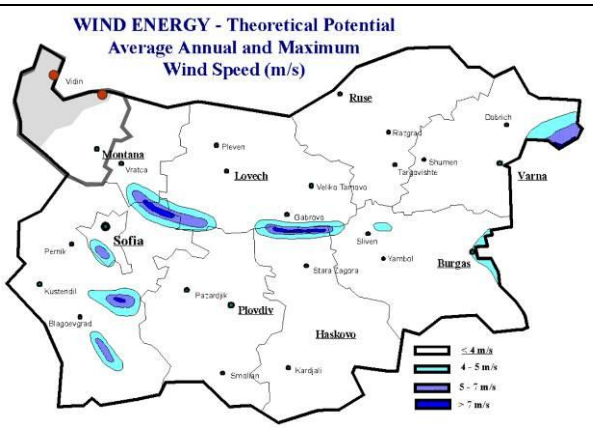

Проектът от 2008 г. на датската фирма «Нордекс» за изграждане на ветрогенераторен парк в землището на с Дълги дел, община Г. Дамяново, върху площ от 114 дка не се реализира. Изграждат се предимно малки ВЕЦ и фотоволтаични централи, като почти във всяка от общините на област Монтана ВЕИ се оползотворяват максимално

Таблица 48. **ВЕИ на територията на област Монтана**

ВЕИ централа	Населено място	община	Мощност мвт	Година на въвеждане
Каскада "Петрохан" (ВЕЦ "Клисура", ВЕЦ "Петрохан", ВЕЦ "Бързия")	с. Бързия	Берковица	16,8	1954
МВЕЦ "Смирненски"	с. Смирненски	Брусарци	0,16	2001
ФвЕЦ "Вълчедръм"	Вълчедръм	Вълчедръм	1,9	2011

ФвЕЦ "Мокреш"	Мокреш	Вълчедръм	4,1	2010
ВЕЦ "Трещена"	с. Дълги дел	Г.Дамяново	1,1	2006
МВЕЦ "Милина"	с. Копиловци	Г.Дамяново	0,585	2007
МВЕЦ "Крива река"	с. Дълги дел	Г.Дамяново	0,735	2012
ФтЕЦ "Еко Енергия България 1"	Лом	Лом	0,2	2012
ФтЕЦ "Тракийска изба"	Лом	Лом	0,2	2012
ФтЕЦ "Фотосоларен парк Лом 1"	Лом	Лом	4,999	2010
ФтЕЦ "Медковец Солар"	Медковец	Медковец	0,103	2012
МВЕЦ "Мактиди - М. Георгиев"	Монтана	Монтана	0,1	2007
МВЕЦ "Кошарник"	Монтана	Монтана	0,16	2000
ВЕЦ "Огоста"	Монтана	Монтана	4,95	2003
ФтЕЦ "Монтана солар"	с. Студено буче	Монтана	3,0	2012
ВЕЦ "Пилатовец"	Чипровци	Чипровци	0,8	2009
ВЕЦ "Мартиново"	Мартиново	Чипровци	0,725	2010
ВЕЦ "Чипровци"	с. Железна	Чипровци	0,825	1956

Каскада «Петрохан» и ВЕЦ «Чипровци» са изградени още през петдесетте години, но почти всички други централи от ВЕИ са изградени последните няколко години.

В резултат, изградените в област Монтана по общини ВЕИ, 2012 г, са, както следва:

Таблица 49. **ВЕИ на територията на област Монтана**

община	**ВЕЦ kW**	**ФЕЦ/ БиоЕЦ kW**	**Общо kW**
Берковица	16800	ФЕЦ - 3	16803
Бойчиновци			-
Брусарци	600		600
Вълчедръм		ФЕЦ - 6000	6000
Вършец			
Георги Дамяново	2960		2960
Лом		ФЕЦ - 9430	9430
Медковец		ФЕЦ - 205	205
Монтана	5000	ФЕЦ - 3115	8115
Чипровци	3030	ФЕЦ - 150	3180
Якимово		БиоЕЦ - 1000	1000
Област Монтана	28390	ФЕЦ 18903/ БиоЕЦ 1000	48293

Източник: *НСИ*

В много от общините са заявени за изграждане още ВЕИ. Най-сериозни са заявките в община Лом, където се предвижда изграждане на ФЕЦ с мощност 2230 кW и БиоЕЦ – с мощност 3200 кW. В община Медковец също се предвижда изграждане на БиоЕЦ – с мощност 3600 кW, както и на ФЕЦ с мощност 300 кW. В общините Берковица, Вълчедръм и Монтана се предвиждат за изграждане ФЕЦ с мощности съответно 248 кW, 103 кW и 30 кW.

Оптималното използване на енергийните ресурси, предоставени от възобновяеми енергийни източници, е средство за достигане на устойчиво енергийно развитие и минимизиране на вредните въздействия върху околната среда от дейностите в енергийния сектор.

Мерките за повишаване на енергийната ефективност са друг аспект от тези усилия. В областта се провеждат редица дейности както за подобряване на уличното осветление, така и за саниране на сгради и технологично обновяване на отоплителните инсталации. Повечето от общините имат разработени Програми за подобряване на енергийната ефективност.

- ***Газоснабдяване***

В област Монтана е газоснабден само областният град. До него достигат газопроводи на «Овергаз» и «Булгаргаз». На територията на град Монтана изградената газоразпределителна мрежа е с дължина 27 км и се стопанисва от «Монтанагаз» АД. Газифицирани са 43 бр. обществени консуматори - училища, детски градини, здравни заведения и др. Битовата газификация се разширява, като битовите потребители вече са 1526. В промишлената зона на гр. Монтана има достъп до двата газопровода, а основната част от производствените предприятия са газифицирани (25 бр. промишлени консуматори). За периода 2007-2011 г. мрежата се разширява и абонатите се увеличават, като възможностите са за увеличение на битовите потребители с около 50% до 2015 г. В бъдеще следва газоснабдителната мрежа да се разшири още повече, за да достигне и до други общини и повече населени места в областта.

1.5.4. Телекомуникации

Област Монтана има добре развита телекомуникационна инфраструктура и достигаща до всяко селище автоматична телефонна мрежа. Извършва се пълна автоматизация на междуселищния и международния трафик и цифровизирането му. Всички селища са с автоматично входящо и изходящо междуселищно избиране. Продължава въвеждането на модерна цифрова комутационна и преносна далекосъобщителна инфраструктура и подменяне на съществуващата аналогова.

Наложилата се през последните години тенденция на намаление на фиксираната телефонна плътност и увеличение на мобилната продължава, като стойността на показателя „фиксирана телефонна плътност по домакинства” бележи постоянно намаление, подобно на процесите в цялата страна и ЕС.

Степента на покритие на областта от мрежата на мобилните оператори МОБИЛТЕЛ, ГЛОБУЛ и ВИВАКОМ е почти пълна.

Все по-важен за регионалната конкурентоспособност и развитието на фирмите става **достъпът до Интернет** и развитието на информационното общество, с което се намаляват препятствията от разстоянието и проблемите на отдалечеността, характерни за много периферни райони.

Таблица 50. **Отн. дял на домакинствата с достъп до интернет за периода 2007-2012 г. (%)**

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Общо за страната	**19**	**25.3**	**29.6**	**33.1**	**45,0**	**50.9**
Северозападен район	**12.6**	**17.3**	**24.7**	**26.1**	**34.7**	**38.2**
Монтана	**12.3**	**17.5**	**19.1**	**22.7**	**29,0**	**36,7**
Видин	8.1	10.9	25.3	27.7	**46,6**	-
Враца	19.3	15.1	26.4	27	**34,5**	-
Ловеч	6.4	22.1	21.8	25.2	**30,3**	-
Плевен	13.7	18.9	28.4	27.2	**35,8**	-

Източник: *НСИ*

Телекомуникационната инфраструктура е най-динамично променящата се през последните години. По информация на НСИ за 2011 г. в област Монтана вече 29% от домакинствата имат достъп до интернет при само 12,3% през 2007 г., но темпът на нарастване изостава - през 2007 г. област Монтана е с добри позиции, като достъпът е равен с този в СЗ район (12%), докато през 2011 г. показателят за област Монтана (29%) е най-ниския за СЗ район (34,7%), а в същото време за България този дял вече е 45,0%.

Фиг. 17. **Относителен дял на домакинствата с достъп до интернет (%) към 01.02.2011 г.**

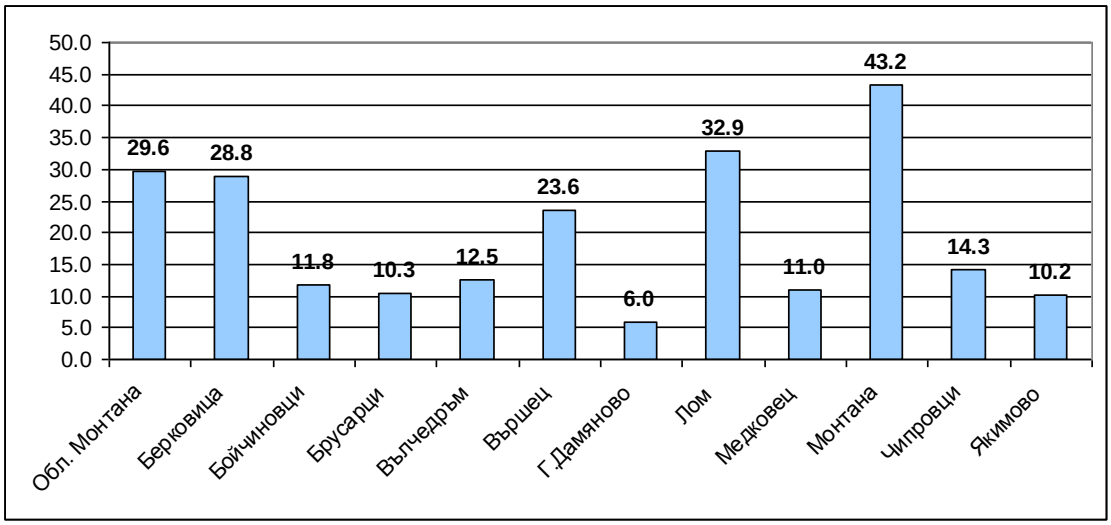

Източник: *НСИ*

Всички общини в областта имат достъп до интернет, като бъдещото развитие на съобщителната система е свързано с намеренията на собствениците на мрежите.

Относителният дял на лицата, регулярно използващи интернет в областта расте и от 30,2% през 2007 г. достига 37,9% през 2011 г., но отново темпът на нарастване е по-нисък от този за СЗ район. През 2007 г. област Монтана (30,2%) стартира с най-висок показател в района (21,6%), а през 2011 г. изостава от средния показател за СЗ район (39%) и страната (46,4%).

Таблица 51. **Лица, регулярно използващи интернет 2007- 2011 г.**

Райони	2007	2008	2009	2010	2011
Общо за страната	28.4	33	39.7	47.6	46,4
Северозападен район	**21.6**	**23.6**	**34.1**	**36.4**	**39**
Монтана	**30.2**	**35.2**	**36.7**	**33.3**	**37,9**
Видин	23.1	28.2	41.2	40.2	49,7
Враца	30.6	31.1	43.5	37.9	39,1
Ловеч	21.6	22	29.1	33	39,3
Плевен	24.6	29	40.2	37.7	35,4

Източник: *НСИ*

Достъпът до Интернет и степента на използване от домакинствата до голяма степен се обуславят не само от техническата обезпеченост, но и от социално-икономическото състояние на потребителите. Ниските показатели за областта са тясно свързани с изоставането в цялостното социално-икономическо развитие.

Предвид нарастващата роля на информацията, е необходимо да се разшири достъпът до използването на мрежите и услугите на ИКТ, особено в по-малките градове и селата, където обществените места за достъп до информация са единствената възможност за много потребители, но броят им все още е твърде ограничен. Осигуряването на условия за разширяване на проникването на ИКТ извън големите градове ще създаде възможности за по-широк достъп до услуги и информация за населението и бизнеса от периферните територии. Изграждането на обществени информационни системи и гарантираното предлагане на Интернет услуги за целия обществен сектор, включително и на улеснен достъп за хората с увреждания, е задължителна стъпка към информационното общество.

1.6. Екологично състояние и рискове; състоянието на околната среда в областта

1.6.1. Атмосферен въздух

През 2011 г. в региона на гр. Монтана е действал един стационарен пункт за контрол на качеството на атмосферния въздух, а именно „РИОСВ – Монтана” – градски фонов. Пунктът се обслужва от Регионална лаборатория – Монтана и работи ръчно всеки работен ден. Контролираните замърсители са: „серен диоксид”, „азотен диоксид”, „ПАВ”, „ФПЧ10” и „никел”. През 2011 г. средногодишната концентрация на ФПЧ10 в

пункт „РИОСВ –Монтана” е 59.6 µg/m3 – 1.5 пъти над нормата за ПДК ср.год. Превишенията имат подчертано сезонен характер – почти всички регистрирани превишения са през зимния период – от октомври до април. Броят на дните с превишения е 164, което е 47 % от общия брой анализирани проби.

Анализът на резултатите показва, че източникът с най-съществен принос за формирането на високите имисионни стойности на ФПЧ10 е битовото отопление, което в преобладаващата си част се осъществява на твърдо гориво. В резултат на газификацията на промишления и обществения сектор след 2001 г. (табл. 52) се отчита рязко понижаване на средногодишните нива на ФПЧ10 – с над 50%, но въпреки това същите остават твърдо над нормите и сравнително постоянни през последните години. Очаква се с продължаващото газифициране на частните жилищни сгради да се постигне допълнително постепенно намаляване на нивата на ФПЧ10 през следващите няколко години.

Таблица 52. **ФПЧ в пункт „РИОСВ – Монтана”**

	2004 г.	**2005 г.**	**2006 г.**	**2007 г.**	**2008 г.**	**2009 г.**	**2010 г.**	**2011 г.**
ср.год .конц. µg/m3	371.5	77.6	70.3	54.9	57.4	54.7	59.1	59.6

Източник: **РИОСВ – Монтана**

През 2011 г. не са регистрирани превишения по показателите азотен окис и серен диоксид. Всички останали контролирани атмосферни замърсители – никел и полициклични ароматни въглеводороди са значително под съответните пределно допустими концентрации и не се наблюдават трайни тенденции към повишаване на съдържанието им в атмосферния въздух.

Източници на емисии. В големите общини – Монтана, Лом и Берковица замърсяването на въздуха се влияе от дейността на по-големите промишлени обекти: в Монтана – „Монбат” АД; „Берг Монтана Фитинги” АД; в Лом – „РУА – фабрика за метали” ООД; „Ломско пиво” АД .

В „Ломско пиво” АД, гр. Лом, „РУА – фабрика за метали” ООД, гр. Лом е констатирано превишение на нормите за допустими емисии на отпадъчни газове, съгласно Наредба № 1/2005 г. за норми за допустими емисии на вредни вещества (замърсители), изпускани в атмосферата от обекти и дейности с неподвижни източници на емисии (ДВ, бр. 64/2005 г.), за което са наложени санкции.

Асфалтовите бази, емитиращи прах и сажди, работят периодично, при подаване на заявки за асфалтови смеси. В по-голяма част от тях технологичното оборудване, включително и прахоулавящите системи е морално и физически остаряло и не може да осигури спазването на емисионните норми. Проблемът би се разрешил след модернизация на всички работещи съоръжения.

В „Монбат” АД, гр. Монтана – предприятие за производство на акумулаторни батерии, се изпълнява програма за привеждане в съответствие на пречиствателните съоръжения - пеновихрови прахоуловители с по-ефективните ръкавни филтри или скрубери, съгласно условията в издаденото комплексно разрешително.

Множество други фирми използват външни акредитирани изпитвателни лаборатории за осъществяване на периодичен собствен мониторинг на източниците си на емисии.

През територията на РИОСВ – Монтана преминава трансевропейският транспортен коридор Е79. Почти цялата пътна инфраструктура на двете области се нуждае от реконструкции или ремонти. Това допринася за допълнително увеличаване на емисиите на прах и вредни газове от автомобилния транспорт.

Районите за оценка и управление на качеството на атмосферния въздух в област Монтана са определени от МОСВ в съответствие с изискванията на Наредба № 7 и Наредба № 12 към Закона за чистотата на атмосферния въздух.Те са както следва:

1. По чл. 30, ал. 1, т. 1 – райони, в които нивата на един или няколко замърсители превишават установените норми и/или нормите плюс определени допустими отклонения от тях (включително и райони, в които е налице превишаване на установените норми за съответните замърсители, в случаите когато за последните не са определени допустими отклонения). Тук попада:

   I район – Монтана, обхващащ община Монтана;

2. По чл. 30, ал. 1, т. 3 – райони, в които нивата на един или няколко замърсители са между съответните горни и долни оценъчни прагове. Тук попадат:

   III район – Лом, обхващащ община Лом

   IV район – Берковица, обхващащ общините Берковица, Вършец, Чипровци, Георги Дамяново и Чупрене;

3. По чл. 30, ал. 1, т. 4 – райони, в които нивата на един или няколко замърсители не превишават долните оценъчни прагове. Тук попадат:

   VI район – Бойчиновци, обхващащ общините Бойчиновци, Брусарци, Медковец, Вълчедръм и Якимово.

Общините, класифицирани по чл. 30, ал. 1, т. 3 и т. 4, не разполагат със стационарни пунктове за контрол на качеството на атмосферния въздух.

Във връзка с изпълнение на чл. 27 от ЗЧАВ и чл. Чл. 30 и 31 от Наредба № 7 (ДВ, бр. 45/1999 г.) община Монтана е изготвила Програми за намаляване на емисиите и достигане на установените норми на вредни вещества в атмосферния въздух в срока, регламентиран в чл. 31, ал. 3 на по-горе цитираната наредба.

Програмата за намаляване на нивата на ФПЧ10 и достигане на установените норми за съдържанието им в атмосферния въздух в община Монтана за периода 2011 – 2014 г. е приета с Решение на Общински съвет – Монтана № 629 с Протокол № 53/28.04.2011 г. В Плана за действие към програмата е заложен широк пакет от мерки със съответните кодове, срокове и отговорници. Изпълнението на мерките, заложени в плана за действие към общинската програма, продължава.

1.6.2. Води

Повърхностни води. Със Заповед № РД-272/03.05.2001 г. на МОСВ всички реки в областта са категоризирани в отделните участъци. Проектната категория на реките в областта е:

- р. Дунав - III-та категория;
- Поречията на р. Огоста и реките западно от р. Огоста – р. Лом и р. Цибрица, са I-ва категория до първото населено място и II-ра категория – до вливането им в р. Дунав;
- р. Огоста е с различни категории, както следва: от изворите на всички притоци до първите населени места – I-ва категория, втора категория до гр. Монтана и трета - след гр. Монтана, до вливането на р. Ботуня. В поречието на р. Огоста са изградени два от комплексните и значими язовири в региона – Хидровъзел "Сречeнска бара", землище на с. Ягодово, общ. Берковица и Хидровъзел "Огоста" - вторият по големина в Р България след язовир "Искър", землище на гр. Монтана. Първият се използва за питейно – битово водоснабдяване и е първа категория, а втория е предназначен за напояване – II-ра категория. Освен за напояване (тъй като е изградена много малка част от напоителната система) Хидровъзел "Огоста" се използва и за енергодобив, като непосредствено под язовирната стена и в района на кв."Кошарник" са построени три малки водно-електрически централи.
- р. Ботуня от поречие Огоста - от изворите до с. Спанчевци е I-ва категория, от с. Спанчевци до гр. Вършец е II-ра кат. и от гр. Вършец до с. Долно Озирово – III-та категория. След вливането на р. Черна при с. Долно Озирово р. Ботуня отново преминава във II-ра категория до вливането й в р. Огоста в землището на гр. Бойчиновци.

На територията на областта контролът на състоянието на реките се извършва по утвърден график. Контролът на качествата на водите в реките се осъществява в следните пунктове, които са включени в Националната система за мониторинг на околната среда: 1 брой на р. Дунав, 5 броя на р. Огоста, 2 броя на р.Ботуня, по 1 пункт на реките Бързия, Лом и Цибрица и на язовирите Огоста, Сречeнска бара. В изпълнение на Наредба № 12/18.06.2002 г. се извършва контролен мониторинг на повърхностни води, предназначени за питейно-битово водоснабдяване на територията на Община Берковица – 7 пункта, Община Вършец - 10 пункта, Община Чипровци – 4 пункта и Община Белоградчик – 5 пункта.

Резултатите от анализите за състоянието на вътрешните реки в региона са следните:

- Реките Огоста (без долното течение и устието) и западно от нея показват стабилизиране на резултатите от последните години с малки изключения по показатели "нитрати" и "неразтворени вещества" в пункта на р. Цибрица при с. Долни Цибър; "неразтворени вещества" в пунктовете на: р. Ботуня при с. Охрид, преди вливане в р. Огоста; "нитрити" в пункта на р. Цибрица при с. Долни Цибър, общ. Вълчедръм.

Опазването, рационалното използване и управлението на водните ресурси е от първостепенна важност за устойчивото развитие, както за областта, така и за цялата страна. Реализирането на проекта за Градската пречиствателна станция за отпадни води на гр. Монтана допринася за решаване на част от поетите ангажименти по Конвенцията за сътрудничество, опазване и устойчиво ползване на р. Дунав.

Градската пречиствателна станция за отпадни води на гр. Монтана с капацитета си от близо 18 000 куб. метра пречистена вода за денонощие напълно задоволява нуждите на гр. Монтана, която бе въведена в експлоатация през 2009 г. Предвидено е тя да може да се разширява така, че да задоволи в бъдеще нуждите и на 100 000 еквивалент жители на гр. Монтана. Тя е единствена в Северозападна България, като ролята й в екологията има европейско значение. Водата се пречиства с екологични агенти, които не замърсяват околната среда, а почистените утайки се депонират на регионалното депо за не опасни отпадъци на гр. Монтана. През 2011 г. не са констатирани нарушения на емисионните ограничения, заложени в разрешителното за заустване издадено в полза на "ВиК" ООД, гр. Монтана. Резултатите са констатирани от проведения контролен и собствен мониторинг на заустените пречистени отпадъчни води в р. Огоста.

Осигурено е финансиране и започнало строителството на градските пречиствателни станции в гр. Вършец. В напреднала фаза е проектирането на пречиствателните станции на гр. Лом и гр. Берковица.

В по-големи промишлени центрове в областта като Лом и Берковица са изградени смесени канализационни системи. в които са включени предимно битово-фекални, производствени, отпадъчни и дъждовни води. Смесените отпадъчни води са заустени във водоприемниците без пречистване. Частични канализационни колектори са изградени и в някои по-малки населени места: гр. Бойчиновци и други. В по-малките селищата от региона са проектирани и предвидени за изграждане или разширяване канализационните системи за които не е осигурено финансиране.

Подземни води. В пределите на област Монтана са идентифицирани следните подземни водни тела в лош стаус. Проблемите са от биогенни замърсявания - повишени концентрации на азот, фосфати и сулфати.

- ***Порови води в Кватернера - Арчар-Орсойска низина*** - Основни източници на замърсявания са: 14 броя населени места без канализация, 18 нерагламентирани сметища, 2 склада за пестициди. Регистрирано повишено съдържание на нитрати над 50 мг/л.
- ***Порови води в Кватернера - р. Лом*** - Основни източници на замърсявания са: 23 населени места без канализация, 33 броя нерагламентирани сметища, 1 склад за пестициди. Регистрирано повишено съдържание на нитрати над 50 мг/л.
- ***Порови води в Кватернера - р. Огоста*** - Основни източници на замърсявания са: 28 населени места без канализация, 41 нерагламентирани сметища, 3 склада за пестициди. Регистрирано повишено съдържание на нитрати над 50 мг/л.
- ***Порови води в Кватернера - р. Цибрица*** - Основни източници на замърсявания са: 8 броя нерагламентирани сметища, 2 склада за пестициди. Регистрирано повишено съдържание на нитрати над 50 мг/л.

Значителни усилия са насочени към изграждане на ВиК мрежата, което е предпоставка за подобряване на качеството на природните води. Отчетена е тенденция за преустановяване влошаването на повърхностните води, стабилизиране на състоянието и слабо подобряване в отделни речни участъци. Въпреки това областта изостава

значително в изграждането на канализационната мрежа и необходимите пречиствателни станции

Основен проблем за компонента "Води" остава ниската степен на изграждане на канализационните системи на населените места и ПСОВ. Липсват изградени пречиствателни станции за отпадъчни води в големите градове над 10 000 еквивалент жители в областта - гр. Вършец, гр. Берковица и гр. Лом, чийто срок за изграждане е до 31.12.2015 г., съгласно разпоредбите на Наредбата за изменение и допълнение на Наредба № 2/2011 г. Изградената и пусната в експлоатация през 2009 г. ПСОВ на гр. Монтана е единствена функционираща пречиствателна станция в областта.

1.6.3. Земи и почви

- ***Нарушаване на земите и почвите от добивната промишленост.***

Състоянието на прилежащите обекти към „Чипровец" ЕАД /Л/ е следното:

1. Отвалите на съответните експлоатационни и проучвателни хоризонти на рудник „Чипровци" и рудник „Мартиново" са в добро състояние. Същите са рекултивирани технологично и биологично чрез затревяване в хоризонталните части (площадките). Изградените канави за улавяне и управление на повърхностните и скатни води са почистени. Не се наблюдава заблатяване и наводнени участъци в района на табаните и отвалите. Откосите на същите са стабилни, свлечени скални маси няма.
2. Хвостохранилище „Голям Буковец" е в много добро състояние. Същото е рекултивирано технологични и биологично. Същото е закупено от „Н – Н трейдинг" и ще бъде използвано в бъдеще по предназначение като част от обогатителния комплекс на флуоритова суровина.
3. Хвостохранилища „Мечи дол" и „Чипровци" са също в много добро състояние. Същите са рекултивирани технологични и биологично. При тях водно огледало няма и представляват затревени площи. Не се наблюдава заблатени и наводнени участъци в рекултивираните площи. Хидроканалът на хвостохранилище „Мечи дол" за улавяне и управление на повърхностните и скатни води от водосбора в района е почистен и работи функционално с 50% зает обем. Няма опасност от преливане на същия и предизвикване на наводнения.

Шламохранилище към „Монолит" АД е разположено на работна площадка в цех „Пъстрина" за рязане и обработка на скални блокове (мрамор и варовик) при производство и изготвяне на скално-облицовъчни плочи. Същото се състои от два басейна като водата се използва оборотно, като в първия се утаява разтворът (хвост) при рязането на блоковете. Утаеният хвост се изгребва периодично (на 3-4 години) и се използва за рекултивиране на нарушени терени по утвърден от МОСВ проект. Моментното състояние е добро. Количеството на оборотната вода не се променя. „Монолит" АД има разработен проект за работата на цех „Пъстрина" за 2010 г., по който РИОСВ, гр. Монтана е издала положително становище. В него е разработен и план за действия при евентуални аварии. Към настоящия момент риск от възникване на подобна опасност няма.

Шламохранилище към „Мрамор Беркстон" АД, гр. Берковица е разположено на работна площадка в двора на едноименното предприятие за рязане и обработка на скални блокове (мрамор и варовик) при производство и изготвяне на скално-облицовъчни плочи. Технологията е същата, състои се от два басейна, като се използва оборотна вода. Към настоящия момент на същото е извършена реконструкция и модернизация с подмяна на цялостната инсталация, по разработен, утвърден и финансиран от ПУДООС при МОСВ проект. Не съществува никаква опасност към момента за възникване на рискова аварийна ситуация.

В участък Западен Балкан – обект „Говежда" в миналото е извършен голям обем от геологопроучвателни дейности в района на с. Копиловци, с. Говежда, с. Дълги дел, с. Дива Слатина. В резултат от прокарване на хоризонтални и вертикални геологопроучвателни изработки са се формирали отвали – табани от скална маса. Наличните отвали – табани не се намират в опасна близост до населени места, а високо в пресечена планинска местност. Същите са с малка площ, площадките на повечето са се саморекултивирали с тревна и дребна храстова растителност. Откосите са стабилни и не се наблюдава свличане на скална и земна маса, както и опасност от развитие на процеси, застрашаващи живота и здравето на хората и/или нарушаване и замърсяване компонентите на околната среда.

- ***Замърсяване на почвите***

Няма установено замърсяване на почвите в област Монтана с продукти за растителна защита. Замърсяването на почвите с устойчиви органични замърсители, вкл. нефтопродукти е силно ограничено. Взетите проби от почвата за определяне на замърсяването на почвата с тежки метали и металоиди не показва такова.

През последните години все повече се налага тенденцията за намаляване замърсяването на земите и почвите. Ограниченото ползване на пестициди и торове в земеделието, програмите за екологично земеделие и животновъдство водят до намаляване деградацията на земите и почвите.

1.6.4. Биологично разнообразие и Национална екологична мрежа

- ***Биоразнообразие***

Биологичното разнообразие на област Монтана е високо. Северните склонове на Западна Стара планина в подножието на вр. Ком на 1500 м средна н.в. са заети от редките за Стара планина естествени смърчови и смърчово-елово-букови дендроценози. През 80-те години са били установени единични токовища на глухар, местообитание е и на единични екземпляри от елени и сърни, както и на защитени видове от флората, като безстъблената тинтява, томасиниев минзухар, пухест лопен, лъскав напръстник и др.

Копиловският дял на Западна Стара планина включва разнообразен ландшафт, с характерни вековни широколистни и иглолистни гори, пъстроцветни поляни, наличие на защитени и редки представители на флората, скални зъбери и чисти изворни поточета и реки, привлича целогодишно туристи и любители на дивата природа. В

границите на защитената територия се намират и двата водопада, обявени за природни забележителности – "Дуршин водопад" и "Воднят скок".

Рибарниците при Орсоя - землище на гр. Лом, област Монтана са характерни местообитанията на защитени, редки и уязвими видове от флората и фауната. Включени са в орнитологично важните места – установени са над 160 вида птици, 90 броя от тях с европейско природозащитно значение. Мястото е Корине сайт. Това орнитологично важно място е притегателен център за хранене, почивка, размножаване, гнездене и зимуване на различни видове мигриращи птици – **лебеди, пеликани, ибиси, гъски, патици, потапници** и пр. Тук се среща най-многочислената популация на малкия воден бик, също гнездят белооката потапница и малкия корморан. От защитените флуористични видове се среща какичка и водна лилия. През лятото цъфтят едрите цветове на защитените видове **бърдуче, водна лилия** и **водна роза**, в тях и в други влажни зони като р. Огоста напр. виреят защитени видове **дзука, блатно петльово перо, плаваща лейка** и др.

В землищата на с. Равна и с. Превала, община Чипровци и с. Смоляновци, община Монтана са установени местообитания на лавролистно бясно дърво, снежно кокиче, петров кръст, шипоопашата костенурка и др защитени видове от флората.

В землището на гр. Вършец е открита рядката *напластена трихоколеа (Trichocolea tomentella*).

Върху пясъчните дюни около р. Дунав е намерен жълтият равнец, за чийто ареал на разпространение до сега се е считал само Кримския полуостров, нов вид козя брада и др. Това са хабитати, обитавани и от защитения вид пясъчна метличина, а торфените блата в м. "Петрохан" в Западна Стара планина са местообитанието на алпийския тритон. Реките и водоеми приютяват защитените видове като видра, земеродно рибарче и пр.

- ***Национална екологична мрежа (НЕМ)***

Общата площ на обектите под защита, обхванати от НЕМ, е 1434,97 кв. км. Това прави 39,52% от областната територия. Делът на обектите от НЕМ в област Монтана е по-голям от средния за страната – 34,24% и много по-голям от съответния за Северозападния район – 31,39%. Високият дял на обектите от НЕМ е формиран от много големия дял на защитените зони по НАТУРА 2000.

Защитени територии. Област Монтана е с дял на защитените територии - 1,87% - много по-малък от средния за страната (5,11%). Областта е и с много по-малък дял от средното ниво за Северозападния район – 4,47%. Сред защитените територии преобладават природните паркове – 1,56% и защитените местности – 0,23%. Останалите категории поотделно са под 0,1%. Считаме, че резерви за увеличаване на защитените територии като брой и площ съществуват най-вече при защитените местности и донякъде при природните забележителности.

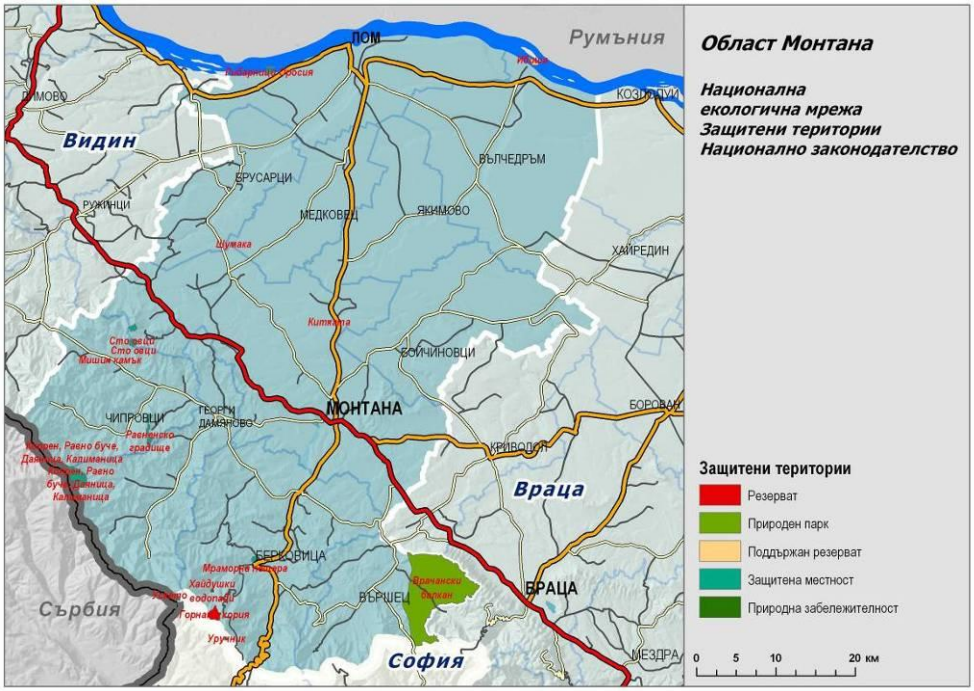

По общини положението е представно в таблица 53.

С най-голям дял защитени територии рязко над другите е община Вършец. От останалите единствено община Георги Дамяново има над 1% защитени територии. Три общини нямат изобщо защитени територии.

***Таблица 53.* НЕМ по общини / с отчитане на припокриване (по данни на МОСВ)**

Общини	НЕМ %	Защитени територии %	Защитени зони НАТУРА 2000 , %
Берковица	68,06	0,62	67,91
Бойчиновци	4,23	-	4,23
Брусарци	2,61	-	2,61
Вълчедръм	54,13	0,15	54,13
Вършец	64,61	23,53	64,61
Г. Дамяново	94,26	1,25	94,26
Лом	8,23	0,23	8,16
Медковец	0,58	0,52	0,06
Монтана	18,26	0,19	18,24
Чипровци	97,52	0,65	97,52
Якимово	2,47	-	2,47

Защитени зони по НАТУРА 2000. Защитените зони обхващат приблизително същата площ, както на цялата НЕМ в областта. Това се дължи на факта, че защитените територии почти изцяло попадат в защитените зони. Общо защитените зони в област Монтана съставляват 39,48% от общата територия. Преобладават защитените зони по

Директивата за хабитатите, които заемат 31,40 % от територията на областта. защитените зони по директивата за птиците заемат 27,76%.

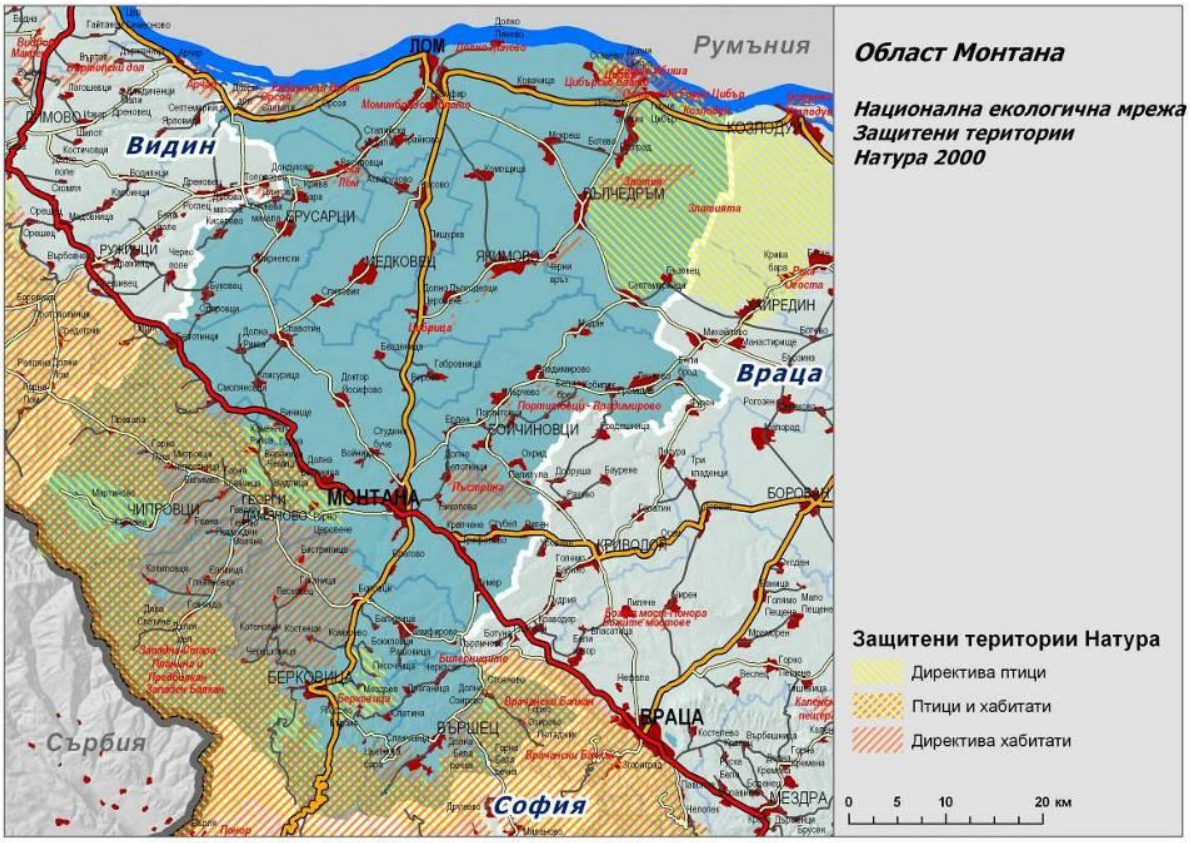

От общините общо 5 са с дял на защитените зони над 50% - Чипровци, Георги Дамяново, Берковица, Вършец и Вълчедръм. Почти цялата общинска територия на общини Чипровци и Георги Дамяново е заета от защитени зони.

Четири от общините на област Монтана нямат защитени зони по Директивата на хабитатите – Бойчиновци, Брусарци, Медковец и Якимово.

1.6.5. Отпадъци

- ***Битови отпадъци***

На територията на област Монтана 100 % от населението е обхванато в система за организирано сметосъбиране и сметоизвозване. Проблемът с отпадъците не е напълно решен, като не е реализирано разделно събиране на отпадъците.

Всичките 11 общини на територията, контролирана от РИОСВ-Монтана, имат общински програми за управление на отпадъците приети от общинските съвети. Общинските програми за управление на отпадъците са неразделна част от програмите за околна среда и се приемат от общинските съвети по реда на Закона за опазване на околната среда.

От табл. 54 е видно, че площите, заети от депа за отпадъци, намаляват след 2007 г. Това се дължи на факта на закриване на общинските депа, неотговарящи на нормативните

изисквания, и изграждане на едно регионално депо в съответствие с европейските изисквания и националните ангажименти.

В експлоатация е Регионално депо Монтана (за битови и неопасни производствени отпадъци - клас „депо за неопасни отпадъци"), което обслужва общини Монтана, Бойчиновци, Берковица, Лом, Чипровци, Георги Дамяново, Брусарци, Медковец, Вършец, Якимово, Вълчедръм и Криводол (област Враца). Депото отговоря изцяло на изискванията на Наредба №8 за условията и изискванията за изграждане и експлоатация на депа и други съоръжения и инсталации за оползотворяване и обезвреждане на отпадъци (обн., ДВ, бр.83/2004 г.), в която напълно са транспонирани изискванията на Директива 1999/39/ЕС за депата за отпадъци.

Общините са извършили основно охарактеризиране на битовите отпадъци, постъпващи за обезвреждане на регионалното депо за неопасни отпадъци – Монтана.

На територията на регионално депо Монтана се изгражда завод за сепариране на битовите отпадъци, финансиран от държавния бюджет и от ПУДООС.

Количеството на битовите отпадъци след 2008 г. рязко намалява и достига до 39 хил. т през 2011 г. (табл. 54).

Таблица 54. **Битови и строителни отпадъци – заета площ на депата (дка)**

Години	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**
Р България	**6384**	**6198**	**5308**	**4930**	**5046**
Северозападен район	**1003**	**975**	**785**	**591**	**562**
Видин	200	189	68	47	49
Враца	117	96	96	31	31
Ловеч	161	185	163	166	151
Монтана	**160**	**171**	**120**	**30**	**30**
Плевен	366	333	338	316	301

Източник: НСИ

Таблица 55. **Депонирани битови отпадъци (хил.т)**

години	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**
Р България	**2980**	**3359**	**3421**	**3041**	**2568**
Северозападен район	**384**	**421**	**378**	**307**	**326**
Видин	49	44	43	48	32
Враца	62	54	45	37	37
Ловеч	62	64	69	73	109
Монтана	**52**	**58**	**46**	**34**	**39**
Плевен	160	202	174	115	110

Източник: НСИ

- ***Строителни отпадъци***

На територията на Монтана не съществуват специализирани депа за строителни отпадъци. Във всички общини строителните отпадъци временно се съхраняват на площадки, определени от общината.

Поради ограниченото строителство в последните години и икономическите условия, на територията на общините не се генерират големи количества отпадъците от строителна и строително-ремонтна дейност. Практика е строителните отпадъци и земни маси да се депонират на депата за битови отпадъци. Към момента няма депа за строителни отпадъци, които да се намират в процес на изграждане или за които да има проектна готовност. Общините не разполагат с инсталации за предварително третиране на строителните отпадъци. Не са предприети или планирани действия от страна на общините или частния бизнес относно въвеждане на алтернативи на депонирането, специализирани технологии, инсталации и съоръжения за преработване и/или рециклиране на строителни отпадъци с цел тяхното оползотворяване, посредством повторното им влагане в строителството.

- ***Производствени и опасни отпадъци***

На територията, контролирана от РИОСВ – Монтана, функционира една пречиствателна станция за битово-фекални води, която третира отпадъчните води на гр. Монтана. Образуваното количество утайки от ПСОВ за 2011 г. е 1848,240 т. Количествата образувана утайка от ПСОВ се предава на регионално депо Монтана въз основа на сключен писмен договор и се използват за запръстяване на депото.

Въведено е разделно събиране на отпадъците от опаковките в общините Видин, Монтана, Берковица, Вършец, Чипровци, Димово и Кула.

Разделното събиране на териториите на област Монтана е въведено въз основа на договори с организацията по оползотворяване на отпадъци от опаковки - “Екопак България” АД.

Разделно събраните отпадъци от опаковки в област Монтана се събират от фирма „Йордан Кръстителски-Джордан” град Враца, по график, изготвен от тях и съгласуван от съответната община и се транспортират до площадка в гр. Враца.

1.6.6. Шум

На територията на област Монтана няма агломерации, основни летища, железопътни линии и пътища, определени като такива в Закона за защита от шума в околната среда. Съществуващите шосейни и железопътни артерии не могат да бъдат класифицирани като силно натоварени и не представляват сериозен проблем по отношение на шумовото натоварване на околната среда. Основните промишлени източници на шум са разположени в отдалечени от жилищните райони промишлени зони, като се предприемат мерки за обезшумяване на производствата и съоръженията. Предприятията, попадащи в обхвата на комплексния разрешителен режим, както и разположените в близост до жилищни райони, извършват собствен периодичен мониторинг на шума, излъчван в околната среда.

На територията на областта има само един постоянен пункт за измерване на шумовото ниво. Шумовото ниво в гр. Монтана през 2011 г. спрямо 2007 г. е слабо намалено (табл. 56).Много рязко обаче е намалението спрямо предходната 2010 г., която се явява пикова в шумовото натоварване на града.

Извършените от РИОСВ 8 проверки през 2011 г. на шумовото ниво в промишлени обекти в област Монтана не показва наднормено замърсяване.

Таблица 56. **Регистрирани шумови нива през 2011 г. (по данни на НСИ)**

Области Градове	**Наблюдавани пунктове - брой**	**Разпределение на наблюдаваните пунктове според регистрираните шумови нива - дБ**						
		под 58	**58-62**	**63-67**	**68-72**	**73-77**	**78-82**	**над 82**
Общо за страната	727	153	117	235	175	47	-	-
Област - Монтана	15	-	6	9	-	-	-	-
Монтана	15	-	6	9	-	-	-	-

Източник: НСИ

1.6.7. Радиационно състояние

На територията на област Монтана действат две ЛМС (локални мониторингови станции) - в Монтана и Вълчедръм, които са част от Националната автоматизирана система за непрекъснат контрол на радиационния гама-фон. Обобщени данни за 2011 г. са дадени в таблицата по-долу:

Таблица 57. **Мощност на дозата на радиационния гама-фон (в nGy/h)**

пункт	Ср. год. концентрация
ЛМС Монтана	82
ЛМС Вълчедръм	70

Не са регистрирани наднормени концентрации на естествени и техногенни радионуклиди, съгласно Наредба за основни норми за радиационна защита от 30.07.2004 г.

Радиологичният мониторинг на повърхностни води включва 9 пункта по поречията на реките Огоста, Дунав, Цибрица, Бързия, Ботуня и Коритарска бара. Наблюдаван параметър е общата бета активност. За 2011 г. тя е в диапазона 0,044 - 0,332 Bq/dm3.

Радиологичен мониторинг на повърхностни води в района на предприятия - потенциални замърсители на околната среда с радиоактивниост:

- в района на "Чипровец" ЕАД (бивш обект на минно-добивната промишленост) - 5 бр. мониторингови пункта на повърхностни води. Общата бета активност в пробите от 2011 г. е в диапазона 0,034 -0,096 Bq/ dm3.
- в района на МДП "Септемврийци" (бивш обект от уранодобива) - 2 мониторингови пункта по течението на р. Коритарска бара в района на рудника. Пробите се набират 2 пъти годишно. Общата бета активност в пробите от 2011 г. е в диапазона 1,6 - 1,82 Bq/dm3.

Оценката на радиологичните показатели на повърхностните води в райони на бивши обекти от уранодобива е съгласно Наредба № 1/15.11.1999 г. за норми за целите на радиационната защита и безопасност при ликвидиране на урановата промишленост в РБългария.

С изключение на повърхностните води от района на МДП "Септемврийци", радиологичните показатели на останалите повърхностни води се оценяват съгласно Наредба № 7/08.08.1986 г. за показатели и норми за определяне качеството на течащите повърхностни води. Съгласно посочената Наредба ПДК за обща бета активност е 0,750 Bq/l. Както се вижда от представените резултати стойностите на общата бета активност в наблюдаваните повърхностни води е значително под ПДК.

На база резултатите от извършения мониторинг от РИОСВ - Монтана на радиационния гама фон, атмосферната радиоактивност и повърхностните води през 2011 г. в област Монтана може да се направи извод, че няма повишаване на радиологичните показатели на наблюдаваните компоненти на околната среда.

1.6.8. Екологичен риск

- ***Климатични промени и последствия***

Климатичните промени се влияят предимно от глобалните планетарни изменения. В област Монтана, обаче, има редица местни източници, които допринасят за увеличаване на парниковите газове в атмосферата и климатичните промени.

Промените на климата активизират процесите на опустиняване на територията. Тенденциите в изменение на температурите на въздуха са в посока неголямо затопляне и са добре изразени в посока северозапад. Установено е, че Западна Стара планина оформя бариера на североизток, от която затоплянето в област Монтана започва с промяна 2,05, преминава последователно през 2,1, 2,15 и достигат до над 2,2^{o}C в североизточните части от областта (до р. Дунав). Наблюдава се едно общо увеличение на температурите през лятото и чести затопляния през зимния сезон, водещи до нестабилна снежна покривка. Вътрешногодишното затопляне е обаче различно през различните сезони и месеци. Затоплянето вероятно ще бъде по-осезаемо през летните месеци (юли, август и септември), докато през студеното полугодие то ще бъде по-слабо изразено.

Почти цялата територия на област Монтана имат неголяма, но добре изразена тенденция на намаляване на валежа с около 5 мм. Само високопланинските части на общините Чипровци и Георги Дамяново се очаква да бъдат без промяна – 0 мм. Валежите през някои от месеците (напр. май, юли и септември) през топлото полугодие към 2020 г.се очакват да бъдат редуцирани с около 30 % спрямо сегашните (1961-1990 г.) климатични норми.

Общо трябва да се каже, че сравнително неголемите промени на валежа и температурата ще доведат до сравнително по-големи промени в режима на речния отток. Резултатите от хидроложкото моделиране показват, че увеличението на евапотранспирацията на фона на намаляване на валежите може да доведе до двойно, спрямо това на валежите, намаление на речния отток. Очакванията са, че ако се реализират посочените по-горе тенденции за валежите и температурите, намаляването

на отточния модул трябва да има сходно пространствено разположение и да е от порядъка до 10-15% от годишния отточен обем в пределите на областта.

България е сред страните, които се очаква да бъдат най-сериозно засегнати от климатичните промени.

Според прогнозите, броят на нощите, през които температурата на въздуха няма да бъде под 20°C (тропически нощи), ще се увеличи, като страната ни попада в най-рисковите части на Европа. От общо 5 групи, област Монтана попада в регион от четвърта група - в неблагоприятно положение.

Очаква се промяна и при продължителността на снежната покривка, като броят на дните с такава ще намалее. В област Монтана очакваното намаление за период от около 50 г. е между 40 и 20 дни, което означава нарастване на броя на почти безснежните зими.

Промените на климата ще окажат своето въздействие и върху условията за туристическа дейност. Според очакваната промяна на индекса за туристически климат за ЕС, област Монтана попада. от общо 6 групи. в неблагоприятната пета група със значително влошаване на туристическият индекс.

За оценка на комбинираното въздействие на тези промени е изчислен индекс на уязвимост от климатичните промени за регионите по NUTS 2 за целия ЕС. Според този индекс област Монтана попада в групата на най-уязвимите региони към климатичните промени в ЕС. Най-чувствителните сектори към климатичните изменения са селското стопанство, туризмът, управлението на водните ресурси и горския фонд.

- ***Риск от наводнения***

В област Монтана са установени следните 7 индикативни райони с повишен риск от наводнения:

- В поречието на р. Лом са идентифицирани 2 големи участъка, които обхващат средното и долното течение до устието на реката и попадат в общини Брусарци и Лом;
- В поречието на р. Цибрица е обособен един голям участък, обхващащ цялото средно и долно течение. Този участък заема части от общините Медковец, Якимово, Вълчедръм и Монтана;
- В поречието на р. Огоста идентифицираните големи участъци са 4 и обхващат горното и средното течение без изворните участъци. Засегнати общини са: Бойчиновци, Монтана, Берковица и Вършец.

По- големите населени места в областта, изложени на риск от наводнения, са: Берковица, Монтана, Бойчиновци, Медковец, Якимово, Брусарци, Вършец и Лом.

1.6.9. Разходи за опазване на околната среда

Материален израз на усилията за опазване на околната среда са разходите за опазване и възстановяване на околната среда и наличните дълготрайни материални активи (ДМА) с екологично предназначение (фиг. 19 и 20).

За периода 2001-2011 г. най-висок размер инвестиции за опазване и възстановяване на околната среда са вложени през 2011 г.: 11 701 хил.лв.

Към 2011 г. област Монтана се характеризира с най-нисък дял на дълготрайните материални активи с екологично предназначение в Северозападен район – 7494 хил. лв. (при 528 745 хил.лв. – за област Враца, 98 933 хил.лв. – за област Ловеч, 12 419 хил.лв. – за област Плевен и 9144 хил.лв. – за област Видин).

Фиг. 19. Разходи за опазване и възстановяване на околната среда (хил.лв.)

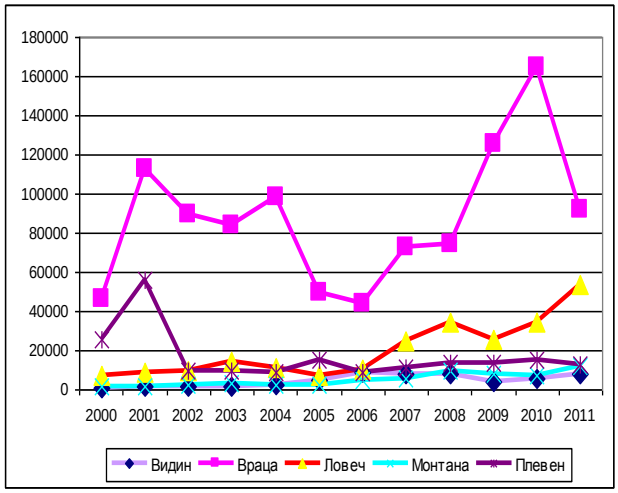

Фиг. 20. Наличност на ДМА с екологично предназначение (хил.лв.)

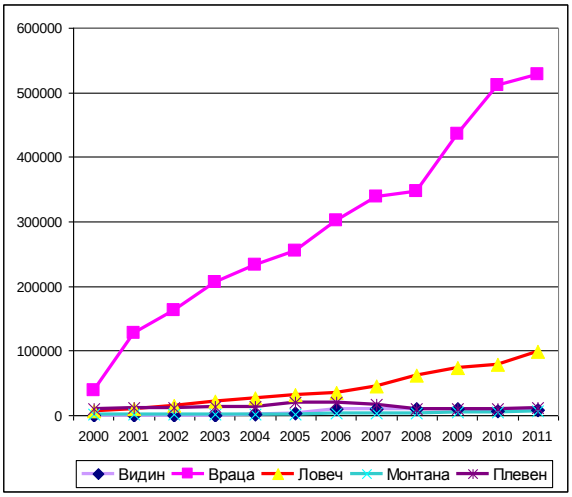

Източник: НСИ

В контекста на гореизложеното, стратегическата рамка за развитие на област Монтана ще трябва да допринесе за преодоляване на идентифицираните проблеми. Вътрешният потенциал на областта, подпомогнат от външна помощ и инвестиции, следва да се превърне в конкурентно предимство.

1.7. Териториално развитие и структура

- ***Селищна мрежа***

Населението на областта е разпределено в 130 населени места – 8 градове и 122 села. Запазва се тенденцията на урбанизация - в градовете на област Монтана живеят 94 345 души, или 63.7%, а в селата живеят 53 753 души, или 36.3% от населението на областта. Градовете по брой на населението се включват към следните категории:

- средни градове (от 30 хил. до 100 хил. жит.) - областният и общински център Монтана (43 781 жит., 2011 г.);
- малки градове (от 10 хил. до 30 хил. жит.) - Лом (22 507 жит.) и Берковица (13 463 жит.);
- много малки градове (до 10 хил. жит.) – Вършец (6270 жит.), Вълчедръм (3662 жит.), Чипровци (1887 жит.), Бойчиновци (1567 жит.) и Брусарци (1208 жит.).

Селата по брой на населението се включват към 3 категории:

- средни села (от 1000 до 2000 жит.) - 16 села с общо население 21 378 жит. Средните села обхващат 13,1% от селата в областта със 39.8% от селското население;

- малки села (от 250 до 1000 жит.), които обхващат 52 села (42.6% от селата в област Монтана). В тях живее близо половината от селското население (48.2% - 25 909 жит.);
- много малки села (до 250 жит.). В тази група села се включват най-много населени места – 54 бр. или 44.3% от селата в областта. В тях живее 12.0% (6466 жит.) от селското население.

- ***Гъстота на селищната мрежа***

Селищната мрежа е неравномерно разпределена по територията на областта. Средната й гъстота е 3,4 населени места на 100 км^2 територия. По общини, този показател варира в диапазона от 4,1-4,6 селища на 100 км^2 (общини Берковица и Брусарци) до 1,8-2,3 селища на 100 км^2 (общини Якимово и Вълчедръм).

Селищната мрежа в равнинните части на областта е съставена от по-малко на брой, но по-големи населени места. Някои от селата са с население между 1500 и 2000 д. – Медковец, Якимово, Долни Цибър, Лехчево и др. Обратното състояние се наблюдава в планинските части. Там селищната мрежа е от повече на брой населени места, но те са малолюдни. Това дава отражение и върху гъстотата на селищната мрежа в отделните общини и физикогеографски части на територията на област Монтана.

- ***Гъстота на населението***

На фона на цялата страна, област Монтана е на 21 място сред 28$^{-те}$ области по гъстота на населението. Населението в областта е неравномерно разпределено. Гъстота на населението в област Монтана варира от 9.1 души на кв. км до 86.0 души на кв. км. Средната гъстота на населението в областта е 40.2 души на кв. км - близка, но под средната стойност за Северозападния район (43.9 души/кв. км).

Таблица 58. **Територия и гъстота на населението 2007-2011 г., НСИ**

Териториални нива	Територия		Гъстота на населението (души/кв.км)	
	кв.км	% от територията на областта	2007 г.	2011 г.
Област Монтана	**3635.575**	**100.0**	**44.3**	**40.2**
Общини				
Берковица	465.043	12.8	43.6	39.8
Бойчиновци	308.334	8.5	33.9	29.6
Брусарци	194.434	5.3	29.7	25.5
Вълчедръм	431.514	11.9	25.5	22.6
Вършец	240.112	6.6	36.9	33.6
Георги Дамяново	297.379	8.2	10.8	9.1
Лом	323.882	8.9	96.2	86.0
Медковец	191.089	5.3	23.9	20.6
Монтана	675.93	18.6	84.5	78.8
Чипровци	286.881	7.9	13.8	12.6

Якимово	220.977	6.1	21.7	19.2
Северозападен район	**19070.308**		**48.8**	**43.9**
Р България	**111001.902**		**68.8**	**66.0**

- ***Административно- териториална структура***

В периода 2007-2012 г. няма промяна в административно-териториалното устройство на общините в област Монтана.

Административен статут. По административен статут част от населените места изпълняват функции на:

- *областен център* – 1 населено място (гр. Монтана);
- *общински центрове* – 11 населени места (градовете Монтана, Берковица, Бойчиновци, Вълчедръм, Вършец, Брусарци, Лом, Чипровци и селата Г. Дамяново, Медковец и Якимово);
- *Кметства* – 49 са кметствата след измененията на Закона за административно-териториалното устройство от общо 82 населени места (2010 г. и 2011 г. след измененията на Закона за административно-териториалното устройство).

Функционална категоризация.

По отношение на изпълняваните селищни функции и оценките на потенциала си, населените места са категоризирани по определен брой критерии в 8 функционални категории. Селищата от първа и втора категория са с подчертана селищна жизненост, за разлика от тези, които попадат в по-високите функционални категории – 7 и 8. Категоризацията на населените места в общините от област Монтана (която се актуализира периодично) е представена в таблица 59.

Таблица 59. **Функционална категоризация на населените места в общините на област Монтана, 2011 г.**

Община	**Брой населени места по функционална категория**							
	2	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**Общо**
Берковица	-	1	-	2	1	7	9	20
Бойчиновци	-	-	-	3	4	4	2	13
Брусарци	-	-	1	1	1	6	1	10
Вълчедръм	-	-	1	5	-	4	1	11
Вършец	-	1	-	-	1	4	4	10
Георги Дамяново	-	-	-	1	1	7	4	13
Лом	1	-	-	4	-	5	-	10
Медковец	-	-	-	2	-	3	-	5
Монтана	1	-	-	2	4	16	1	24
Чипровци	-	-	1	-	1	6	2	10
Якимово	-	-	-	2	2	-	-	4
Всичко	2	2	3	22	15	62	24	130

Функционални връзки. Съобразно Националния модел на териториално-урбанистичната структура, по отношение на потенциала на градовете, изпълняващи функции на градове-центрове, с изявени районообразуващи функции в област Монтана се открояват:

- 1 град от трето ниво - център с регионално значение в територията на областта - гр. Монтана;
- 2 града – от категорията "малки градове" с микрорегионално значение в територията на групи общини – градовете Берковица и Лом.

В тях са разкрити обслужващи обекти с надобщинско значение – МБАЛ и СБАЛ, професионални и профилирани средни училища, музеи и други културни обекти, обекти на съдебната система и системата за сигурност и др.

Функционалните връзки между териториалните единици в границите на областта се осъществяват по линията на: обслужването; трудовите пътувания, в т.ч. и на ученическите пътувания; технологичните производствени връзки и др. В границите на СЗР функционалните връзки между отделните области също са по линия на управлението, обслужването и др.

- **Състояние, тенденции и проблеми в урбанистичното развитие на областта**

Градското население в областта е 94 345 души - 63.7% от общото население. В сравнение с 2007 г., когато градското население е било 100 758 души – 62.5%, се наблюдава намаление като абсолютен брой, но относително спрямо общото население – нарастване с 1.2 процентни пункта. Населението в селата наброява 53 753 души - 36.3% от общото население. За периода селското население на областта намалява както абсолютно, така също и като относителен дял от общото население на областта. Тенденция на нарастване на относителния дял на градското население за периода 2007-2011 г. е характерна и за Северозападния район (от 61.6% през 2007 г. на 63.2% през 2011 г.) и общо за страната (от 70.7% на 72.5%).

Съгласно Националната концепция за пространствено развитие за периода 2013-2025 г. в Северозападния район град Монтана се дефинира към средните градове - центрове с регионално значение за територията на съответните области. Към малките градове с микрорегионално значение за територията на групи общини се отнасят Лом и Берковица, към които допълнително може да се добави и Вършец. Много малки градове и села, центрове с общинско значение за територията на съответните общини са Бойчиновци, Брусарци, Вълчедръм, Георги Дамяново, Медковец, Чипровци и Якимово.

Област Монтана се отличава с по-ниска степен на урбанизация в сравнение със средното ниво за страната. Причината е, че пет от осемте градове, се отнасят към категорията на много малките градове с население под 10 хил.души. Към малките градове с население от 10 хил.души до 30 хил.души се отнасят Лом (22 507 души) и Берковица (13 463 души). В областния град Монтана (43 781 души), който се включва към средните по големина градове (с население от 30 хил.души до 100 хил.души) е съсредоточено 46.4% от градското население на областта.

В област Монтана разпределението на населените места е повлияно от природогеографските особености на областта - разнообразния релеф, включващ Дунавската равнина, Предбалкана и Западна Стара планина. Като цяло разстоянията между населените места не са големи. В зависимост от релефа селищата са равнини и планински. Тенденцията на обезлюдяване на по-малките и отдалечени населени места е свързана основно със социално-икономически причини. Общинските центрове съсредоточават в себе си по-голяма част от населението на областта. В тях са разположени преобладаващата част от предприятията, които осигуряват заетост на населението. Наблюдава се концентрацията на населението в по-големите, с изградена инфраструктура населени места. Малките села имат потенциални възможности за развитие на селско и горско стопанство и алтернативни форми на туризъм.

В повечето общини на територията на областта няма ново строителство. Очертава се тенденция на обезлюдяване и амортизиране на съществуващия сграден фонд, главно в селата.

Основни проблеми, свързани с урбанистичното развитие, които стоят пред общините е необходимостта от актуализирани, допълнени и нови подробни планове на населените места. В по-голямата си част регулационните планове на селата са остарели и неактуални. За решаването на проблемите на урбанистичното развитие е необходимо предприемане на дейности по актуализиране и обновяване на плановата наличност, както и обезпеченост с цифрови системи на плановете, т.е. изграждане на географски информационни системи.

- ***<u>Териториални оси на развитие</u>***

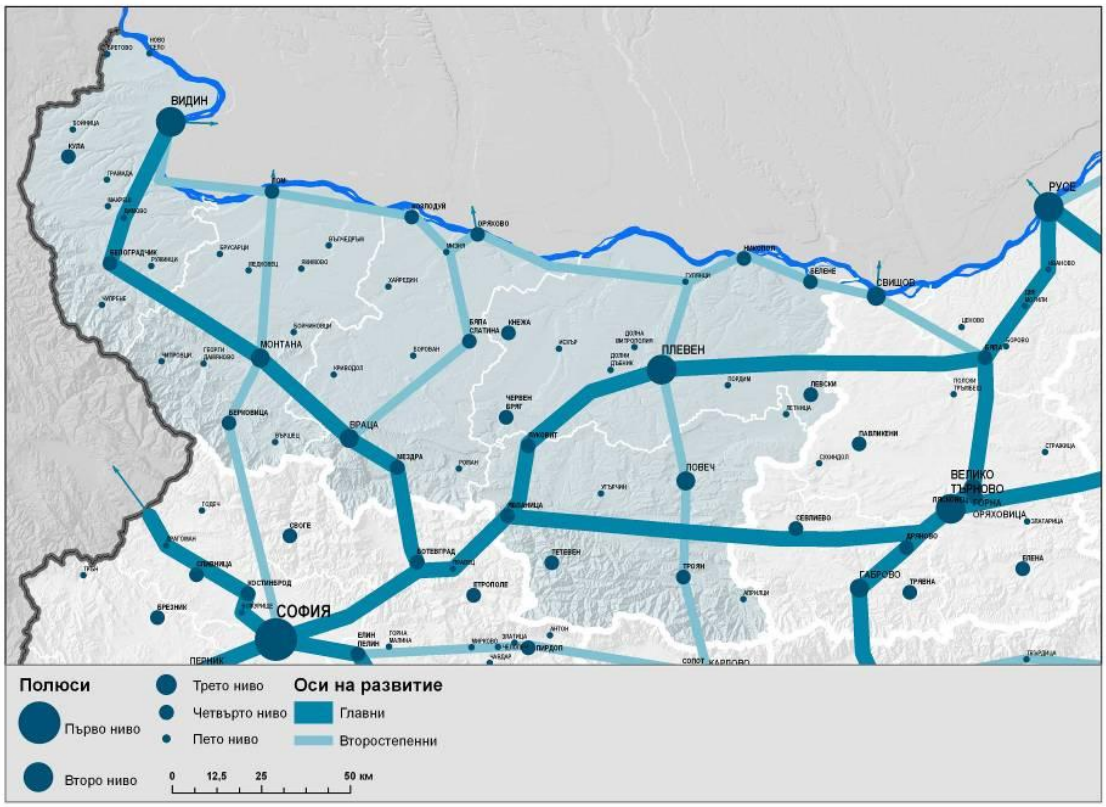

През територията на областта преминава една от важните за България, но също и за цялото дунавско пространство, ос на развитие – оста, свързваща централна Европа с пристанищата на Егейско море, която в границите на областта представлява преминаването на ОТК №4 Крайова–Видин–Монтана-Враца. По направлението на тази ос е добре развита транспортната инфраструктура, чрез ж.п. линия и първокласен път с европейска категоризация Е 79.

В българската част по тази ос може да бъде забелязана силна концентрация на населени места. По нейното протежение се намират и областните центрове Видин и Монтана, които формират направление от наднационално значение.

Оста на развитие по продължение на течението на р. Лом от Белоградчик до Лом е с ограничено регионално значение. Тя, обаче, концентрира голям брой селища по своето протежение, което я превръща в значим фактор за развитието на региона.[8]

Последното забележимо направление, със значение за селищната мрежа на областта също се развива по течението на река – р. Огоста от Берковица, през Монтана към Мизия и Козлодуй. Концентрация-та на населени места и население по нейното направление е по-слабо, а тя преминава и периферно в балансиращата зона, което определя и нейното по-слабо влияние върху развитието на селищната мрежа в региона.[9]

- ***Физическа среда и жилищни условия***

Физическата среда и сградния фонд в голяма част от градовете на областта са амортизирани. Повечето жилищни комплекси в градовете не са благоустроени. Голяма част от жилищния фонд в селските и най-вече планински райони, който е и необитаван през последните години, е напълно негоден. Постепенно се подобрява състоянието на някои от обществените сгради за култура, образование, здравеопазване, но повечето от тях, особено тези в малките градове и в селата, остават в тежко физическо състояние.

[8] Проект „Проект “DONAUREGIONEN+ - Концепция за пространствено развитие на интеррегионално сътрудничество в Дунавското пространство”, Програмата за транснационално сътрудничество „Югоизточна Европа”.
[9] Пак там.

Голяма част от индустриалните зони в градовете са неблагоустроени и са застроени с остарял сграден фонд, който трудно може да се модернизира и използва.

Проблем по плановата обезпеченост се явява актуализацията на информацията по кадастрални и регулационни планове на всички населени места от областта. Една възможност за решаване проблемите е изработването на нови общи устройствени планове поне на общинските центрове, както и изготвяне на цифров модел на кадастралните и регулационни планове на населените места от областта.

От 2012 г. започва разработването и приемането на устройствени планове на общините. Неотменна част на общите устройствени планове е създаването на програма за управление на урбанизационните процеси. Стартиралите дейности по изготвяне на тези планове трябва да продължат във всички насоки при ясно поставени и утвърдени приоритети, заложени в плановете за развитие на общините.

Жилищни условия

– Общините нямат финансова възможност за ново жилищно строителство, липсват и механизми, които да стимулират фирми да инвестират в тази посока, което ограничава възможността на общината да провежда адекватна социална политика.
– Увеличава се делът на необитаемите и свободни частни жилища, като част от тях са изоставени и полусъборени, намиращи се в райони с неподдържана пътна мрежа, неблагоустроени.
– При етническите малцинства жилищните проблеми идват от страна на лошите битови условия, липсата на финансови средства за ремонти, наличието на многочленни семейства, живеещи в едно жилище.

За подобряването на градската среда, общата достъпност и достъпността до туристически обекти в процес на реализация са едва два проекта по ОП Регионално развитие – по един в общините Монтана и Лом.

В края на 2011 г. и началото на 2012 г. започна изработване на Интегрирани планове за градско възстановяване и развитие (ИПГВР), финансирани от ОП “Регионално развитие”. От определените 36 градове в страната, за които се изготвят интегрираните планове (27 областни центрове и девет други градове), 6 се намират в Северозападния район (Плевен, Ловеч, Враца, Видин, Монтана и Лом), от които 2 - на територията на област Монтана (Монтана и Лом). През 2013 г. ще стартира и разработването на ИПГВР за град Берковица. Интегрираните планове са насочени към обосноваване на набор от проекти с подчертан инвестиционен характер в определени 3 зони на въздействие в градовете: с преобладаващ социален характер; с потенциал за икономическо развитие; зони на публични функции с висока обществена значимост. С тяхната реализация в периода 2014-2020 г. се цели да се подобрят качествата на градската среда и условията на живот на населението.

- **Отдих и зелена система**

Направлението отдих и зелена система следва активно да се развива в общините на територията на област Монтана. Все още не е достигнат минималният норматив в този сектор.

Местата за отдих и зелена система включват предимно градинки и паркове в общинските центрове, които са приоритетно оформени пред сградите на общинските администрации. Средствата в общинските бюджети са крайно недостатъчни за осигуряване на места за отдих.

От урбанистична гледна точка остават проблемите със зелената система, дефинирани от предходния планов период:

– Зелените площи за ежедневен отдих – квартални градинки (за деца и възрастни), локални паркове и зелени площи могат да бъдат увеличени;

– Екологичното озеленяване е недостатъчно в повечето населени места с по-голям брой население.

1.8. Административен капацитет

Повишаването на административния капацитет на областната и местна администрация е важно за по-доброто задоволяване на потребностите на гражданите и бизнеса. Общият извод за анализирания планов период е, че областна администрация Монтана работи за реализиране на принципите за добро управление чрез подобряване на качеството и ефективността при осигуряването на обществените услуги. Друга важна задача е развитието на административния капацитет за управление на проекти от европейските фондове, трансгранично и транснационално сътрудничество.

Като постижения и развитие на административния капацитет на Областна администрация Монтана през изминалия период се отчита:

- Предоставяне на пълна информация на потенциалните потребители за административните услуги чрез различни комуникационни средства;
- Провеждане на активна политика по осигуряване на заетост и инвестиране в човешките ресурси на територията на област Монтана;
- Осигуряване на навременна информираност; мотивиране на младежите от ромски произход за развитие в сферата на образованието и социалното включване;
- Провеждане на активна политика в сферата на регионалното развитие на територията на област Монтана и Северозападен район;
- Създаване на партньорство и сътрудничество с чуждестранни партньорски администрации;
- Подпомагане на работата на Областен съвет за развитие, областните съвети и комисии, както и работата на Регионалния съвет за развитие;
- Съдействие за изпълнението на приоритетите и мерките, включени в ОСР Монтана, включително при търсене на източници за финансиране и при разработка на конкретни проекти и програми.

Изграждането на административен капацитет за изпълнение на общинските планове за развитие следва да бъда разглеждан в съответствие с промяната на външната среда. Основните предпоставки за това са валидни за всички общини и са, както следва:

- Намаляване на числеността на общинската администрация, предизвикано от различни фактори: намаляване на средствата за делегирана дейност „общинска

администрация" (особено драстично от 2010 г.), промени в законодателството, касаещо държавната служба и др. В същото време се появиха законови изискванията за разкриване на нови задължителни позиции (одитори, финансови контрольори, данъчни).

- Текучество на експерти, особено на тези които изпълняват европроекти, поради ниско заплащане. Съвместяване от един експерт на повече от две длъжности, особено в по-малките общини.

Всичко това пряко влияе на капацитета за изпълнение на общинските планове за развитие.

Налице е и остър недостиг на средства за обучения и се извежда критична нужда от допълнителни, по-таргетирани специализирани обучения на служителите. През разглеждания период през обучения са преминали едва 10% от администрацията, като по-голямата част от тях са с макар и минимални такси участие. „Безплатни" за общинските служители обучения, финансирани с европейски средств, бяха проведени единствено по ОП „Техническа помощ". Едва към края на програмния период, през 2013 г. стартират мерки и проекти по ОПАК директно насочени към обучение на общински служители и изборни лица по ключови общински теми, като административно обслужване на гражданите, местни финанси, общински политики в сферата на образованието, социалните дейности, култура, туризъм, енергийна ефективност, управление на отпадъците и водите, устройство на територията и др.

В началото на 2013 г. стартира и проект по ОП „Техническа помощ" за създаване Ресурсно информационен център, който да предоставя консултации и подкрепа за общините при подготовката им на проекти.

Общините използват възможностите за реализиране на проекти по различните схеми с финансиране от ЕС. Този процес обаче понякога е възпрепятстван от липсата на финансов ресурс за осигуряване на необходимото съфинансиране и затруднения, свързани с подготовката на проектна документация по ЗУТ (технически/работни проекти) – недостатъчно време за изработването им, поради необходимостта от прилагане на ЗОП.

В нито една от общините не действат обществени съвети извън регламентираните със закон. Партньорствата с цел съвместни проекти в повечето общини са свързани с изискване на финансиращата програма, а не с цел обединяване на ресурс за по-ефективни резултати.

По отношение работата на Областния съвет за развитие проведените анкетни проучвания с представителите на общините подкрепят, че е необходима повече конкретика в работата на съвета, а така също, че работата на съвета в бъдеще ще бъде по-ефективна, ако се инициират конкретни регионални проекти в Северозападен район, съобразени с обявяваните бюджетни линии по различните оперативни програми като формира по този начин общ финансов ресурс. Така Областният съвет за развитие ще изпълни реално функцията си да обсъжда и предлага инициативи и схеми за ресурсно осигуряване изпълнението на Областната стратегия за развитие, включително за финансиране на общински проекти.

1.9. Анализ на силните и слабите страни, възможностите и заплахит

СИЛНИ СТРАНИ	СЛАБИ СТРАНИ
- Благоприятно транспортно-географско и гранично положение, излаз на р. Дунав, добро пространствено ситуиране по отношение на приоритетните оси на TEN-T - през територията на областта преминават направленията на ЕТК № 4 и ЕТК № 7, близост до столицата - Наличие на второто по големина Дунавско пристанище – Лом - Наличие на качествен и ефективно използван поземлен ресурс - Наличие на културно наследство - Реализирани проекти за подобряване физическите качества на образователна инфраструктура, на културни обекти и др. с европейски финансов ресурс, които създават условия за развитие на бизнес - Усвоени възможности за използване на ВЕЦ, напредък и за други ВЕИ - Всички общини имат възможност за достъп до Интернет - Чиста околна среда и възможност за биоземеделие	- Областта е на едно от последните места в страната по обем на БВП на човек - Процес на демографско остаряване, по-задълбочен сред селското население - Висок относителен дял на ромското население като източник на асоциални, малообразовани и без добри трудови навици лица - Закрити са повечето промишлени дейности в по-малките общини и в по-малките населени места - Високо равнище на безработица - Висок относителен дял на население, живеещо в условията на бедност - Транспортното обслужване преобладаващо се базира на второкласни и третокласни пътища с недобро експлоатационно състояние - Наличие на значителни по брой и размер части от територията с риск от неблагоприятни природни условия – свлачища, наводнения и др. - Недостатъчно развит интегриран цикъл природни ресурси – преработваща промишленост - Неоползотворен туристически потенциал - Липса на висше учебно заведение - Технологична изостаналост и ниска конкурентноспособност на икономическите сектори - Ниско качество на жизнената среда – недоизградени благоустройствени и комунални системи в населените места - Неблагоприятна териториална структура на икономиката. Липса на изявени полюси на растежа

ВЪЗМОЖНОСТИ	ЗАПЛАХИ
- Наличие на възможности за усвояване на средства от европейски фондове за подобряване качествата на публичните услуги; човешките ресурси, инфраструктурата, туризма и селското стопанство, благоустрояване, повишаване на предприемачеството и иновациите - Развитие на човешките ресурси чрез квалификация и преквалификация - Привличане на инвестиции в земеделието, индустрията и туризма - Разработване и изпълнение на Интегриран план за градско възстановяване и развитие – гр.Монтана, гр. Лом, гр. Берковица - Развитието на пазара на труда чрез активни политики - Реализиране на инфраструктурните проекти по ЕТК № 4 - Модернизиране на водопроводната мрежа - Газоснабдяване и в другите общини, освен тази на областния град - Развитие на трансгранично и транснационално сътрудничество	- Отрицателно естествено възпроизводство, миграции - Слабо участие с проекти в оперативните програми - Продължаваща икономическа стагнация с неблагоприятно влияние върху икономическата активност на населението - Ограничени възможности за заетост. Нарастване на безработицата - Ограничени възможности на държавата и общините за финансиране на публични проекти и за съфинансиране на проекти по оперативните програми - Продължаващо проявление на процесите, формиращи междурегионалните контрасти - Непълноценно функциониране на ЕТК № 4 поради забавяне реализирането на скоростния път и скоростна жп линия - Влошаване на околната среда поради отсъствието на канализация в селата - Ограничено развитие на газоснабдяването поради липса на икономическа обосновка

2. КОНТЕКСТ ЗА ПЛАНИРАНЕ НА РАЗВИТИЕТО НА ОБЛАСТ МОНТАНА ЗА ПЕРИОДА 2014-2020 Г.

Стратегическият контекст на Областна стратегия за развитие на област Монтана 2014-2020 г. е рамкиран в основните документи и анализи, които формират стратегическата рамка, и с които ОСР на област Монтана следва да се съобрази за периода до 2020 г., са:

- Стратегията на ЕС „Европа 2020";
- Стратегията на ЕС за развитие на Дунавския район;
- Националната програма за развитие: България 2020;
- Националната стратегия за регионално развитие 2012-2022 г.;
- Регионалният план за развитие на Северозападен район за периода 2014-2020 г.;
- Основните тематични цели на Кохезионната политика на ЕС за периода 2014-2020 г.;
- Мерките и дейностите, които се финансират по Оперативните програми, Програмата за развитие на селските райони за периода и Програмата за морско дело и рибарство 2014-2020 г.;
- Направеният анализ на промените в социално-икономическото развитие на областта и актуализирания анализ на силните и слабите страни, възможностите и заплахите;
- Изводите на направената междинна оценка на ОСР 2005-2015 г. на област Монтана;
- Първоначалните изводи от провежданите междинни оценки на общинските планове за развитие на общините в областта;
- Новите вътрешни и външни условия на развитие.

Основната промяна в политическата рамка на регионалното развитие е внесена от приетата през лятото на 2010 г. стратегия „Европа 2020". Тя включва три взаимно подкрепящи се приоритета:

- ***Интелигентен растеж***: изграждане на икономика, основаваща се на знания и иновации;
- ***Устойчив растеж***: насърчаване на по-екологична и по-конкурентоспособна икономика с по-ефективно използване на ресурсите;
- ***Приобщаващ растеж***: стимулиране на икономика с високи равнища на заетост, която да доведе до социално и териториално сближаване.

Стратегическите цели на документа „Европа 2020" са ясно, еднозначно, времево и стойностно дефинирани:

1. Увеличаване на заетостта на населението на възраст 20-64 години на поне 75%;

2. Постигане на дял от 3% в БВП на инвестициите в научно-изследователска и развойна дейност (НИРД);

3. Постигане на т.нар. цели „20/20/20“ по отношение на климата/енергията:

- съкращаване на емисиите на въглероден диоксид с 20% в сравнение с нивата от 1990 г., или при наличие на подходящи условия, с 30%;
- увеличаване дела на енергията от възобновяеми източници в крайното енергийно потребление до 20%;
- постигане на увеличение с 20% на енергийната ефективност;

4. Намаляване дела на преждевременно напусналите училище на 10%; нарастване дела на населението на възраст 30-34 г. със завършено висше образование на поне 40%;

5. Намаляване на броя на европейските граждани, които живеят под националните прагове на бедността с 25%, с което над 20 млн. души ще бъдат извадени от ситуацията на бедност.

Осъзнавайки ниското си изходно ниво, България дефинира ангажиментите си по изпълнение на стратегията. В подкрепата на научно-изследователската и развойна дейност, националният ни ангажимент е да постигнем 50% от целевото ниво на инвестиции в ЕС-27. България изпитва затруднение и по съкращаване на емисиите на CO_2 (не се ангажира с конкретни проценти), като в замяна, предлага да намали енергопотреблението си на единица БВП с 50%. Бедността е също голямо предизвикателство и целевото редуциране е с по-скромен дял.

Основните тематични цели (ТЦ), които се подкрепят от **Кохезионната политика на ЕС** за периода 2014-2020 г., и следва да залегнат в **Споразумението за партньорство**, включват:

- ТЦ 1: Засилване на научноизследователската дейност, технологичното развитие и иновациите;
- ТЦ 2: Подобряване на достъпа до информационни и комуникационни технологии;
- ТЦ 3: Повишаване на конкурентоспособността на малките и средните предприятия, на селскостопанския сектор;
- ТЦ 4: Подкрепа за преминаването към нисковъглеродна икономика във всички сектори;
- ТЦ 5: Насърчаване на адаптацията към изменението на климата и превенцията и управлението на риска;
- ТЦ 6: Опазване на околната среда и насърчаване на ресурсната ефективност;
- ТЦ 7: Насърчаване на устойчивия транспорт и премахване на участъците с недостатъчен капацитет във всички ключови мрежови инфраструктури;

- ТЦ 8: Насърчаване на заетостта и подкрепа за мобилността на работната сила;
- ТЦ 9: Насърчаване на социалното приобщаване и борба с бедността;
- ТЦ 10: Инвестиции в образованието, уменията и ученето през целия живот;
- ТЦ 11: Повишаване на институционалния капацитет и ефективна публична администрация.

Изисква се концентрация на подкрепата върху ограничен брой приоритети за финансиране в съответствие със специфичните национални и регионални потребности за развитие с принос към националните цели в изпълнение на стратегия „Европа 2020".

Интегрираният подход към териториалното развитие е основно изискване за новия програмен период 2014-2020 г. Неговото прилагане ще се базира върху:

- комплексно реализиране на мерки, които адресират интегрирано проблемите върху дадена територия;
- стимулиране на устойчивото градско развитие въз основа на интегрирани планове за градско възстановяване и развитие (ИПГВР) на дефинирани опорни центрове на растеж;
- възможността за прилагане на новата инициатива за Водено от общността местно развитие (ВОМР) по примера на прилагане на подхода ЛИДЕР за развитие на селските райони чрез програмиране и прилагане на интегрирани многосекторни стратегии за местно развитие, включващи разширено финансиране по линия на ЕСИФ;
- продължаващо прилагане на подхода ЛИДЕР за развитие на селските райони и рибарските територии, подпомогнати по програмата за развитие на морското дело и рибарството;
- продължаващо прилагане на мерки, ограничени до конкретни територии със специфики в различието, например граничните области, като се търси по-високо ниво на ефективна допълняемост на мерките и проектите по Европейското териториално сътрудничество (ЕТС) с общите инвестиции за растеж и заетост;
- определяне и финансиране на предварително определени проекти с водещо регионално значение, в т.ч. по Дунавската стратегия на ЕС;
- диференциация на условията на подкрепа спрямо целевите групи и/или територии (размер на съфинансиране, допълнителна тежест при оценката, др. мерки за насърчаване включването на изостанали райони или групи в неравностойно положение).

СТРАТЕГИЯ НА ЕС ЗА РАЗВИТИЕ НА ДУНАВСКИЯ РЕГИОН

Определените приоритетни области в Плана за действие на Дунавската стратегия включват:

- **Подобряване на мобилността и мултимодалността / вътрешните водни пътища**, като се предвижда карго транспортът по реката да се увеличи с 20% до 2020 г. в сравнение с 2010; да се преодоляват пречките пред корабоплаването, да се разработят ефективни мултимодални терминали на речните пристанища по поречието на р. Дунав, интегрирани речни системи и др.
- **Подобряване на мобилността и мултимодалността (автомобилни, железопътни и въздушни връзки)** чрез развитие на ефективни мултимодални терминали на речните пристанища на река Дунав и сухи пристанища, които да свързват вътрешните водни пътища с железопътния и автомобилния транспорт до 2020 г.
- **Насърчаване на по-устойчива енергия** за постигане на националните цели, базирани на целите на "Европа 2020" по отношение на климата и енергията.
- **Насърчаване на културата и туризма, контактите между хората.**
- **Възстановяване и поддържане на качеството на водите на р. Дунав.**

НАЦИОНАЛНА ПРОГРАМА ЗА РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ ДО 2020 Г.

Националната програма за развитие: България 2020 (НПР БГ2020) е водещият стратегически и програмен документ, който конкретизира целите на политиките за развитие на страната до 2020 г. Визията, целите и приоритетите на НПР БГ2020 са дефинирани на базата на изготвен за целта социално-икономически анализ, както и на получените становища в рамките на публичните дискусии на всеки един етап от изработването на документа. Формулираните цели на правителствените политики ще осигурят постигането на ускорен икономически растеж и повишаване на жизнения стандарт на българските граждани в средносрочен и дългосрочен план. Определени са 8 приоритета на националната политика за развитие: 1. Подобряване на достъпа и качеството на образованието и обучението, както и качествените характеристики на работната сила; 2. Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване; 3. Постигане на устойчиво интегрирано регионално развитие и използване на местния потенциал; 4. Развитие на селскостопанския сектор за осигуряване на хранителна сигурност и производство на продукти с висока добавена стойност при устойчивото управление на природните ресурси; 5. Подкрепа на иновациите и на инвестиционните дейности за повишаване на конкурентоспособността на икономиката; 6. Укрепване на институционалната среда за по-ефективни обществени услуги за гражданите и бизнеса; 7. Енергийна сигурност и повишаване на ефективността на ресурсите; 8. Подобряване на транспортната свързаност и достъпа до пазари.

НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЯ ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ 2012-2020

Националната стратегия за регионално развитие на Р.България (2012 - 2022 г.) е ключов документ в комплекса от стратегически документи за следващия планов период и основният по отношение на интегрираното развитие на регионите на страната. Нейната задача е да даде стратегическа рамка за развитие като определи дългосрочните цели и приоритети на държавната политика за регионално развитие на страната и даде

стратегическите ориентири за разработването на документите за стратегическо планиране на регионалното и местното развитие на по-ниските териториални нива.

Областната стратегия на област Монтана 2014-2015 г. следва да допринесе за реализация на стратегическите цели на НСРР 2012-2022 г. , които включват:

- Икономическо сближаване в европейски, национален и вътрешнорегионален план чрез развитие на собствения потенциал на районите и опазване на околната среда;
- Социално сближаване и намаляване на регионалните диспропорции в социалната сфера чрез развитие и реализация на човешкия капитал.;
- Териториално сближаване с европейските региони чрез трансгранично, междурегионално и транснационално сътрудничество;
- Балансирано териториално развитие чрез укрепване на мрежата от градове-центрове, подобряване свързаността в районите и качеството на средата в населените места.

РЕГИОНАЛЕН ПЛАН ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕВЕРОЗАПАДЕН РАЙОН 2014-2020

Регионалният план за развитие определя средносрочните цели и приоритети за устойчиво интегрирано регионално и местно развитие на територията на Северозападен район в контекста на идентифицираните проблеми и потребности на развитието и стратегическия пакет от национални и документи на ЕС, формиращи основните цели, приоритети и политики на развитието през периода 2014-2020 г.

Визията за развитие на района е:

Северозападен район преодолява съществения социално-икономическо изоставане и сериозните структурни и демографски проблеми чрез подходящи инвестиции в свързваща инфраструктура и укрепване на потенциала за растеж, създаващи предпоставки за догонващо развитие в национален и европейски мащаб.

Стратегическите цели, формулирани в РПР на СЗР, са:

- *Стратегическа цел 1:* Развитие на конкурентноспособна икономика чрез развитие на собствения потенциал на СЗР.
- *Стратегическа цел 2:* Съхранение и развитие на човешкия капитал.
- *Стратегическа цел 3:* Подобряване на териториалната устойчивост и свързаност.

Областната стратегия за развитие на област Монтана 2014-2020 г. е изработена и съответства на стратегическата рамка на Националната стратегия за регионално развитие 2012-2022 г., Националната програма за развитие „България 2020” и Регионалния план на Северозападен район 2014-2020 г., като се вписва в представения стратегически контекст на регионалното развитие през периода 2014-2020 г.

3. ВИЗИЯ, ЦЕЛИ И ПРИОРИТЕТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ОБЛАСТ МОНТАНА ЗА ПЕРИОДА 2014-2020 Г.

Област Монтана е изправена пред редица предизвикателства:

- изоставащо и небалансирано социално-икономическо развитие;
- некоординирана система за образование и влошаващи се качествени характеристики на човешкия потенциал;
- екологични заплахи (свлачища, наводнения, климатични промени).

Областта отбелязва дълготрайна тенденция на изоставащо социално-икономическо развитие. В резултат на забавеното икономическо развитие, квалификационните и образователни характеристики на човешкия ресурс и неговото „изтичане", е основен проблем на областта, който допълнително блокира развитието. Ниският потенциал за растеж, продължаващата рецесия, ниската производителност и конкурентоспособност на регионалната икономика, особено на МСП, и възможността й да създава нови работни места продължава да бъде основно предизвикателство за областта, които областната стратегия следва да отчете, и потърси решения за развитие, които биха могли да противодействат най-ефективно върху действието на тези фактори чрез политиката за подкрепеното и управлявано развитие.

Тенденцията за продължително изоставане в икономическото развитие на област Монтана може да бъде обърната само чрез национално приета и осъществена политика за развитие на областта, която да включи комплекс от мерки за икономическо съживяване и инфраструктурно развитие. Само целево проведена национална политика може да извади област Монтана от спиралата на изоставащото развитие. На всички срещи със заинтересованите страни при подготовката на Областната стратегия за развитие 2014-2020 г. бе отбелязано, че следва да се разработи комплекс от стимули и интервенции, които да въздействат върху влошените характеристики на развитието на областта.

Приетата визия, която определя стратегическите насоки за развитие на област Монтана в периода 2014-2020 г., е следната:

Област Монтана –

– **успяла да запази, подобри и усвои своя потенциал за развитие чрез подкрепа за инвестиции и растеж от националната политика и мобилизирала своите вътрешни ресурси, мотивирана за подобрено качество на живот".**

Настоящата стратегия няма амбицията да даде решения на всички проблеми, пред които е изправено развитието на областта. Тя извежда на преден план онези от тях, чието разрешаване е от съществено значение за развитието на областта, като формулира цели, мерки и политики в отговор на отбелязаните тенденции и предизвикателства.

Предвид изходната позиция на областта, е твърде трудно да се определят само няколко приоритетни области, където да бъдат насочени усилията на социално-икономическата политика. И все пак мерките трябва да служат като катализатор за икономическо развитие и като такива биха могли да бъдат посочени:

– По-добра бизнес среда и насърчаване на икономическия растеж, по-висока заетост, повече инвестиции (вкл. в НИРД и иновации);

– Съхраняване на демографския потенциал с грижа към младите хора - намаляване на дела на рано напусналите училище, увеличаване броя на младите хора, завършили висше образование, ефективна реализация на младите хора;

– По-добра свързаност – по-добра инфраструктура и по-добра вътрешна свързаност и с по-слабо развитите територии, с достъпни услуги, запазване и утвърждаване на културно-историческо наследство и природно богатство.

На тази основа **стратегическите цели, които следва да определят развитието на област Монтана в периода 2014-2020 г., в контекст с дефинираните стратегически цели за развитие на Северозападен район, са:**

- *Стратегическа цел 1:* **Подобряване на конкурентоспособността на областната икономика и повишаване на икономическата активност.**
- *Стратегическа цел 2:* **Съхранение и подобряване качествата на човешкия капитал чрез социално развитие.**
- *Стратегическа цел 3:* **Подобряване на териториалната устойчивост и свързаност.**

Въз основа на общата визия за развитие на област Монтана, произтичаща от анализа и SWOT анализа и изведените общите стратегически цели са формулирани и обособени приоритетните насоки за развитие. Те ще спомогнат за по-голямата конкретизация на стратегическия документ и ще допринесат за определянето на специфичните стратегически цели за развитие и конкретните мерки, които следва да бъдат предприети.

Необходимо е да се направи уточнението, че един приоритет, може да се отнася и да подпомага осъществяването на една или няколко общи стратегически цели. Същото произтича от споменатия вече интеграционен подход при решаването на задачите, свързани с регионалното развитие.

Фиг. 21. **Визия, Стратегически цели и Приоритети на ОСР Монтана 2014-2020 г.**

ВИЗИЯ НА ОСР МОНТАНА 2014-2020 Г. **Област Монтана** – **запазила, подобрила и усвоила своя потенциал,** – **подкрепена за инвестиции и растеж от националната политика,** – **мотивирана за подобрено качество на живот**		
СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 1: **Подобряване на конкурентоспособността на областната икономика и повишаване на икономическата активност**	**СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 2:** **Съхранение и подобряване качествата на човешкия капитал чрез социално развитие**	**СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 3:** **Подобряване на териториалната устойчивост и свързаност**
ПРИОРИТЕТ 1.1. Насърчаване на предприемачеството чрез подкрепа на развитието на нови бизнес идеи и създаването на нови фирми	**ПРИОРИТЕТ 2.1.** Подобряване на условията за по-пълно използване на трудовия потенциал	**ПРИОРИТЕТ 3.1.** Развитие на инфраструктура за свързаност и достъпност
ПРИОРИТЕТ 1.2. Насърчаване на инвестиции в бизнес иновации и повишаване на ресурсната ефективност в предприятията	**ПРИОРИТЕТ 2.2.** Подобряване достъпа до образование и на инфраструктурата на образованието. Развитие на всички степени на образователната система	**ПРИОРИТЕТ 3.2.** Развитие и модернизация на техническата инфраструктура
ПРИОРИТЕТ 1.3. Активизиране на специфичния потенциал на регионалната икономика	**ПРИОРИТЕТ 2.3.** Подобряване достъпа до качествени здравни услуги и до лечебни здравни заведения	**ПРИОРИТЕТ 3.3.** Запазване и подобряване качествата на околната среда чрез интегриране на глобалните екологични цели и развитие на екологичната инфраструктура
	ПРИОРИТЕТ 2.4. Подобряване условията за предлагане на качествени социални услуги	**ПРИОРИТЕТ 3.4.** Развитие на градските и селските райони
	ПРИОРИТЕТ 2.5. Подобряване на качествата и достъпа до културна и спортна инфраструктура	**ПРИОРИТЕТ 3.5.** Развитие на транснационално и трансгранично сътрудничество
	ПРИОРИТЕТ 2.6. Подкрепа на мерки за социално включване и предотвратяване рисковете за социално изключване	
ХОРИЗОНТАЛЕН ПРИОРИТЕТ 4. Подобряване на административния капацитет на областно и общинско институционално ниво за реализиране на политиката за развитие на човешките ресурси и осигуряването на заетост и по-добри условия за труд и живот		

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 1:

ПОДОБРЯВАНЕ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ОБЛАСТНАТА ИКОНОМИКА И ПОВИШАВАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКАТА АКТИВНОСТ

Тази стратегическа цел адресира основните потребности и потенциал за развитие на област Монтана, свързани с липсата на конкурентоспособност на регионалната икономика и нейното слабо представяне. Освен догонващ растеж чрез специално насочена подкрепа от националната и регионалната политика областта следва да мобилизира и включи в този растеж специфичния си потенциал и фактори на растеж, както и да подобри тяхното качество. Сред недостатъчно добре оползотворените ресурси, които са и носители на регионално развитие, са природните ресурси и културното наследство. Необходимо е да се приложат мерки за ефективното използване и валоризиране на тези специфични потенциали.

В привличането на инвестиции областта се конкурира с региони в страната, оценявани като по-атрактивни от предприемачите. Всяко действие, свързано с подобряване с условията за правене на бизнес и на средата на живот в областта, повишава конкурентоспособността на областта.

За реализацията на този приоритет освен чрез целенасочена подкрепа и пакет от стимули за предприемачите, важно значение имат и мерките за подобряване на транспортната и техническа инфраструктура, представени в следващата стратегическа цел за постигане.

Като първостепенен приоритет се приема развитието на преработващата промишленост с нейния добър потенциал в традиционни, но и в нови производства. Друг приоритетен сектор с добър потенциал за развитие е селското стопанство. Специално внимание се отделя на туризма, поради наличието на ресурси за създаване на туристически продукти.

Оперативни програми „Конкурентоспособност на българската икономика”, „Регионално развитие” и програмата за развитие на селските райони подкрепят действията по посочените по-горе приоритетни направления.

Планираните мерки и дейности, които се предлагат в изпълнение на тази цел, са в подкрепа на регионалната икономика и включват:

ПРИОРИТЕТ 1.1. НАСЪРЧАВАНЕ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО ЧРЕЗ ПОДКРЕПА НА РАЗВИТИЕТО НА НОВИ БИЗНЕС ИДЕИ И НОВИ ФИРМИ

Запазване на съществуващия жизнеспособен местен малък и среден бизнес, насърчаване на предприемачеството и стартирането и развитието на икономически дейности в нови МСП, привличане на местни и чуждестранни инвестиции в преработващата промишленост и други ефективни стопански дейности са целите, които следва да преследва в своето икономическо развитие област Монтана. Тяхната реализация ще се осъществи чрез провеждане на целенасочени политики от областната и общинските администрации, регионалните структури на централната власт, сътрудничеството между всички заинтересовани страни, публично-частното

партньорство и подкрепата на проекти, реализирани със средства на държавния бюджет и Европейските структурни и инвестиционни фондове.

Мерки:

- Подпомагане стартирането на собствен бизнес;
- Стимулиране на предприемаческия дух на хората, повишаване на административния и мениджърския капацитет на бизнес субектите;
- Предоставяне на гаранции при достъп до финансиране;
- Инструменти за финансиране чрез споделяне на риска;
- Подобряване на бизнес инфраструктурата и предоставяните услуги в подкрепа на бизнеса;
- Провеждане на обучения за придобиване на предприемачески и бизнес умения;
- Подпомагане процеса на пазарна информация и търговски контакти с местни и чуждестранни фирми;
- Подобряване на достъпа до нови пазари и интернационализация на МСП;
- Популяризиране на успешни бизнес практики;
- Инициране на форуми за споделяне на опит в решаването на проблеми.

ПРИОРИТЕТ 1.2: НАСЪРЧАВАНЕ НА ИНВЕСТИЦИИ В БИЗНЕС ИНОВАЦИИ И ПОВИШАВАНЕ НА ЕНЕРГИЙНАТА ЕФЕКТИВНОСТ В ПРЕДПРИЯТИЯТА

Мерки:

- Повишаване на конкурентоспособността на МСП чрез подобряване на ефективността и производителността на технологиите и управлението в предприятията;
- Подкрепа за създаване на технологични паркове, координационни центрове, офиси за технологичен трансфер, сертифициращи лаборатории;
- Подпомагане на технологичното обновление на производствата и дейностите в областта;
- Подкрепа за повишаване на енергийната ефективност в предприятията;
- Изготвяне на обследване за енергийна ефективност, предпроектни проучвания, технически спецификации;
- Доставка на оборудване, машини и съоръжения, свързани с изграждането на когенерационни инсталации;
- Технологична модернизация с цел повишаване на ефективността на използването на ресурсите;
- Насърчаване на инвестициите в научноизследователска и иновационна дейност и развитие на връзките между бизнеса и научните центрове и

предоставяне на подкрепа за усъвършенствани производствени възможности и пилотно производство в ключови базови технологии;

- Покриване на международно признати стандарти;
- Повишаване на производителността и ефективността им на работа.

ПРИОРИТЕТ 1.3: АКТИВИЗИРАНЕ НА СПЕЦИФИЧНИЯ ПОТЕНЦИАЛ НА РЕГИОНАЛНАТА ИКОНОМИКА

Природните ресурси и културното наследство са важна част от специфичния потенциал на област Монтана. Неговите възможности в значителната си част не са усвоени и включени в производство на добавена стойност и генериране на нови работни места. Необходими са значителни усилия и реализиране на мерки и успешни практики за устойчиво развитие и усвояване на природния и специфичен културно-исторически потенциал на областта, които да стимулират икономически растеж и заетост.

ПОДПРИОРИТЕТ 1.3.1. РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО ЗА ПРОИЗВОДСТВО НА ПРОДУКТИ С ВИСОКА ДОБАВЕНА СТОЙНОСТ ПРИ УСТОЙЧИВО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРИРОДНИТЕ РЕСУРСИ

Въпреки благоприятните предпоставки, в сектора се отчитат сериозни проблеми, които могат да бъдат преодолени, ако всички заинтересовани страни концентрират своите усилия.

Мерки:

- Модернизация на материалните активи и производствените фактори;
- Инвестиции за постигане на съответствие със стандартите на Общността;
- Адаптиране на структурата на стопанствата;
- Подобряване на човешкия потенциал;
- Затваряне на цикъла „селско стопанство – преработвателна промишленост” за повишаване на добавената стойност на селскостопанската продукция и заетостта;
- Провеждане на оптимално райониране на селскостопанските култури;
- Повишаване информираността и професионалната квалификация на заетите в селското стопанство;
- Насърчаване използването на съвременни технологии, сортове и породи и развитие на биологични производства;
- Обучителни семинари по екологично производство, маркетинг и агротехническа култура на земеделците;
- Комасация на земята, сдружаване на производители, защита на общите интереси;
- Подкрепа за развитие на животновъдството;

- Насърчаване развитието на биологични производства;
- Модернизиране и разширяване на напоителните полета;
- Внедряване на нови технологии за напояване - по-икономично използване на водните ресурси;
- Осигуряване на системна и актуална пазарна, технологична и ценова информация за селскостопанските производители;
- Създаване на центрове за агрохимическо обслужване и използване на достиженията на приложната селскостопанска наука;
- Координиране на усилията на местните селскостопански производители за обединяване в браншови организации;
- Организиране и контрол на борси за плодове и зеленчуци;
- Изготвяне на проекти за залесяване с медоносна растителност;
- Помощ по агроекологични схеми и схеми за хуманно отношение към животните;
- Подпомагане на горско-екологични дейности.

ПОДПРИОРИТЕТ 1.3.2 РАЗВИТИЕ НА УСТОЙЧИВИ ФОРМИ НА ТУРИЗЪМ

Туризмът може да се счита като една от възможностите за стимулиране на икономическия растеж. Анализът на туристическите ресурсите показва, че област Монтана има потенциал за развитието на туризма с акцент върху алтернативните видове туризъм – еко, селски, културен, спортен и др.

Мерки:

- Подобряване състоянието на транспортната инфраструктура и подходните пътища към туристическите обекти;
- Усвояване на потенциала на зимния туризъм в областта;
- Изграждане и подобряване състоянието на съществуващата специализирана инфраструктурата, както и облика на окръжаващата културно-туристическите обекти градска и природна среда;
- Включване в интегрираните планове за градско развитие на зони за развитие на туризъм, изготвяне на интегрирани планове за обновяване на малките населените места с потенциал за развитие на туризъм.
- Подобряване достъпа до сгради с обществено предназначение и туристически обекти и атракции за хора в неравностойно положение;
- Изграждане на паркинги, обществени чешми, тоалетни, малки съоръжения за събиране на отпадъци и др. около туристически обекти и места за провеждане на събития;

- Изграждане или обновяване на специализираната туристическа инфраструктура – туристически информационни и посетителски центрове, указателни табели, информационни и табла и др.;
- Активна реклама на туристическия потенциал на областта;
- Поддържане и създаване на информационни центрове.

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 2:

СЪХРАНЕНИЕ И ПОДОБРЯВАНЕ КАЧЕСТВАТА НА ЧОВЕШКИЯ КАПИТАЛ ЧРЕЗ СОЦИАЛНО РАЗВИТИЕ

Тази стратегическа цел акцентира върху повишаване на жизнения стандарт на населението чрез създаване на нови работни места, инвестиции в хората и интеграция на групите в неравностойно положение.

Залагането на така формулираната стратегическа цел в областта на развитието на човешкия ресурс се обосновава с необходимостта от решаване на констатираните, продължително проявяващи се проблеми в социалното развитие. Тези проблеми са свързани с:

- Негативното демографско развитие на област Монтана и процеса за обезлюдяване на територията;
- Влошените характеристики на населението - възрастова, етническа и образователна структура;
- Наличието на значителен контингент ромско население без образование и липса на трудови навици;
- Неблагоприятните характеристики на пазара на труда в областта по отношение качествата на работната сила, неголемите възможности за използване на трудовия потенциал, високото равнище на безработица и др.;
- Степента на развитост на социалната инфраструктура и възможностите за задоволяване на социалните потребности на населението.

Стратегическата цел се реализира чрез няколко основни приоритети, които обхващат една твърде широка, разнообразна, но в същото време комплексна тематика и се нуждаят от интегрирани дейности и проекти. Приоритетните дейности са ориентирани към разширяване на достъпа до качествено образование; постигане на по-голяма гъвкавост на образователната система спрямо промените в пазара на труда; създаване на условия за качествена заетост, гарантираща социално включване; изграждане на адекватна инфраструктура за образование и здравеопазване, спортна и културна инфраструктура; осигуряване на по-добър здравен и културен статус на населението и подобряване на социалното включване.

Предвижданите мерки по всеки приоритет целят да доведат до по-добри образователни резултати на учащите; намаляване на преждевременното напускане на училище и повишаване образователното равнище на населението; увеличаване на заетостта, особено на младежката заетост, респективно намаляване на безработицата; по-

качествено здравеопазване и по-здравословен начин на живот; подобрени образователни, квалификационни и здравни характеристика на работната сила; намаляване на бедността, задоволяване на културни и духовни потребности на населението.

Необходима е съгласуваност при планирането на мерките, както на услугите в отделните сектори, така и на териториално ниво чрез подобряване механизмите и процедурите за взаимодействие между институциите; въвеждане на мултидисциплинарен подход при предоставянето на услуги, индивидуализиране на услугите, повишаване на капацитета на общините, неправителствените организации, социалните партньори и доставчиците на услуги за участие във формулирането и провеждането на интегрирани политики в различни сфери – пазар на труда, образование и обучение, социални, спортни и здравни услуги, насърчаващи социалното включване чрез прилагане на нови форми за участие на гражданското общество, разработване на местни програми за социално включване и др.

За изпълнението на тази цел в областта са разработени два стратегически документа:

- Областна стратегия за развитие на социалните услуги в Област Монтана (2011 – 2015 г.) и
- Областна стратегия на област Монтана за интегриране на ромите (2012-2020 г.),

които съдържат подробни дейности и мерки за развитие на социалните услуги и интегриране на ромите в областта. В рамките на настоящата стратегия заложените в тях приоритетни направления, специфични цели, дейности и мерки са дадени в обобщен вид.

Изпълнението на Стратегическа цел 2 ще бъде постигнато чрез набор от мерки за възстановяване както на физическата, така и на т.нар. "мека" инфраструктура, свързана с развитието на социалната, здравната и културната дейност в областта.

ПРИОРИТЕТ 2.1 ПОДОБРЯВАНЕ НА УСЛОВИЯТА ЗА ПО-ПЪЛНО ИЗПОЛЗВАНЕ НА ТРУДОВИЯ ПОТЕНЦИАЛ

Специфична цел 2.1.1. Увеличаване на заетостта чрез насърчаване на предприемачеството

Мерки:

1. Подкрепа на проекти, свързани с разкриване на нови работни места;
2. Подкрепа на проекти, свързани с нарастване броя на заетите в иновативни производство и дейности;
3. Разкриване на нови работни места в перспективни отрасли - туризъм, добивна промишленост;
4. Създаване на условия за задържане на млади специалисти с висока квалификация;
5. Изграждане на система за прогнозиране на потребностите на пазара на труда от работна сила;

6. Периодична актуализация на действащите учебни програми за професионална квалификация на кадрите съобразно потребностите на бизнеса.

Специфична цел 2.1.2. Подпомагане на групите в неравностойно положение на пазара на труда – младежи, дългосрочно безработни, инвалиди, етнически малцинства и др.

Мерки:

1. Подпомагане на предприемачи, разкриващи работни места за лица с увреждания;
2. Подобряване на публичността и приложимостта на Национални програми, насочени към включване в заетост на лица в неравностойно положение на пазара на труда.

Специфична цел 2.1.3. Изграждане на система за професионално ориентиране и професионално обучение на младежи и други категории лица, съобразени с потребностите на пазара на труда

Мерки:

1. Актуализация на специалностите в професионалните училища, съобразени с потребностите на бизнеса;
2. Подкрепа на нестандартни, извънучилищни форми на професионално обучение на лица в извънучебна възраст – квалификационни курсове, обучение на място и др. подобни;
3. Създаване на система за популяризиране на потребностите на бизнеса от кадри със съответната квалификация и специалност;
4. Интегриране на действията на институциите и бизнеса (в сферата на образованието, пазара на труда, социалните дейности и др.) за осигуряване на квалифицирани кадри за бизнеса и публичния сектор.

ПРИОРИТЕТ 2.2. ПОДОБРЯВАНЕ ДОСТЪПА ДО ОБРАЗОВАНИЕ И НА ИНФРАСТРУКТУРАТА НА ОБРАЗОВАНИЕТО. РАЗВИТИЕ НА ВСИЧКИ СТЕПЕНИ НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА

Специфична цел 2.2.1. Осигуряване достъп до образование за лица и групи в условия на изолация и риск

Мерки:

1. Прилагане на форми за интегрирана подкрепа на мерките за социално подпомагане с посещение на училище;
2. Приоритетно участие на деца от рискови групи в целодневна организация на учебния ден.

Специфична цел 2.2.2. Ограничаване броя на преждевременно напускащи училище ученици

Мерки:

1. Подобряване на превенцията към семействата с проблемни ученици;
2. Подкрепа на институциите, занимаващи се с проблеми ученици;
3. Създаване на условия за пълно обхващане на лица в училищна възраст от населените места без функциониращи училища – чрез организирани безплатни ученически пътувания, обучение чрез Интернет и др.;
4. Развитие на училищни форми, превръщащи училището в желано място за проблемните ученици – кръжоци и школи по музика и танци, ученическо творчество и др.

Специфична цел 2.2.3. Създаване на условия за продължаващо образование през целия живот

Мерки:

1. Подкрепа на мерки, заложени в национални и регионални програми и проекти за ограмотяване на лица и на групи от лица без или с ниска степен на образование;
2. Прилагане на форми за осигуряване на заетост на лица в извънучебна възраст, повишили образователното си равнище.

Специфична цел 2.2.4. Разширяване на образователните степени чрез разкриване на висше училище, или филиал на висше училище

На територията на област Монтана няма висше учебно заведение. Понастоящем регионът е на едно от последните места в страната по развитие на икономиката и бизнеса, поради което разкриването на висше учебно заведение, което е насочено към подготовка на специалисти със съвременни бизнес и технически умения, ще благоприятства неговото възраждане, като създаде предпоставки за обучение и реализация на младите хора.

Мерки:

1. Обосноваване на потребността от вида на институцията за висше образование – самостоятелно висше училище или филиал на висше училище и подготовка на процедура за решение от Парламента;
2. Осигуряване на материална база за висшето училище/филиала;
3. Подготовка за акредитацията на висшето училище/филиала.

Предвижда се откриване на филиал на Русенския университет „Ангел Кънчев” в гр. Монтана, област Монтана, където ще се извършва обучение в образователно-квалификационни степени „професионален бакалавър”, „бакалавър” и „магистър” в следните професионални направления:

- 1.3 Педагогика на обучението по двойка специалности, в област на висшето образование: Педагогически науки;

- 4.6 Информатика и компютърни науки, в област на висшето образование: Природни науки, математика и информатика;
- 5.1 Машинно инженерство; 5.2 Електротехника, електроника и автоматика; 5.3 Комуникационна и компютърна техника; 5.5 Транспорт, корабоплаване и авиация; 5.13 Общо инженерство, в област на висшето образование Технически науки.

Няма друго висше учебно заведение в Северодападна България с предлаганите от Университета специалности.

Специфична цел 2.2.5. Модернизация на съществуваща образователна инфраструктура

Мерки:

1. Оптимизиране на училищната мрежа съобразно броя на учениците и изискванията за прилагане на делегираните бюджети за издръжка;
2. Реализация на проекти за подобряване физическите качества на образователната инфраструктура;
3. Подобряване на обзавеждането на училищата и детските заведения, вкл. и въвеждане на нови технологии и технически средства за провеждане на учебния процес.

ПРИОРИТЕТ 2.3. ПОДОБРЯВАНЕ ДОСТЪПА ДО КАЧЕСТВЕНИ ЗДРАВНИ УСЛУГИ И ДО ЛЕЧЕБНИ ЗДРАВНИ ЗАВЕДЕНИЯ

Специфична цел 2.3.1. Осигуряване на достъп на населението до извънболничната и болнична здравна помощ

Мерки:

1. Създаване на условия за широко прилагане на нормативно утвърдените, съвременни медицински стандарти в извънболничните и болнични медицински дейности;
2. Намаляване дела на здравно неосигурените лица;
3. Създаване на условия за прилагане на утвърдените в Националната здравна стратегия норми за среден брой на пациентските листи на общопрактикуващите лекари;
4. Осигуряване на условия за оказване на неотложна медицинска помощ в рамките на утвърдения норматив;
5. Повишаване обхвата на лицата, подлежащи на имунизационни процедури.

Специфична цел 2.3.2. Подобряване качествата на инфраструктурата на здравеопазването

Мерки:

1. Създаване на условия за реализация на проекти за подобряване физическите качества на публичните здравни обекти;
2. Реализация на проекти за подобряване на медицинското оборудване на болничните лечебни заведения.

ПРИОРИТЕТ 2.4. ПОДОБРЯВАНЕ УСЛОВИЯТА ЗА ПРЕДЛАГАНЕ НА КАЧЕСТВЕНИ СОЦИАЛНИ УСЛУГИ

Специфична цел 2.4.1. Развитие на форми на социални услуги, предоставяни в обичайна среда, в общността

Мерки:

1. Реализация на социалния модел за поетапна деинституализация на социалните дейности;
2. Разкриване на нови форми за предоставяне на социални услуги на нуждаещи се в обичайна среда – дневни центрове, защитени жилища, ресурсни центрове и др.;
3. Участие на персонала на институциите н процеса на деинституализация и насочването му в развитието на алтернативни социални услуги;
4. Приоритетно обхващане на децата във форми за социално включване;
5. Разширяване на кръга на доставчиците на социални услуги – НПО, религиозни организации и др.

ПРИОРИТЕТ 2.5. ПОДОБРЯВАНЕ НА КАЧЕСТВАТА И ДОСТЪПА ДО КУЛТУРНА И СПОРТНА ИНФРАСТРУКТУРА

Специфична цел 2.5.1. Подкрепа за културни институции и дейности, достъп до културното наследство

Мерки:

1. Подкрепа на културни обекти за комплексни културни дейности – читалища, културни общински центрове и др.;
2. Културни кампании за промотиране на традиционни културни прояви;
3. Подготовка и реализация на проекти за подобряване физическите качества на публичните културни и спортни обекти;
4. Осигуряване на достъп до култура и спорт.

Специфична цел 2.5.2. Институционална и финансова подкрепа на дейности (проекти) за културни и творчески “ индустрии”

Мерки:

1. Подкрепа на съвременни форми на културни и творчески "индустрии" - предлагане на форми на визуалните изкуства и популяризиране на съвременни форми на художествено изразяване;
2. Финансова подкрепа на териториални прояви (извън утвърдени културни центрове) на професионални културни прояви (пътуващи театри, пътуващи изложби и др.).

Специфична цел 2.5.3. Обновяване на спортната инфраструктура и стимулиране на форми на масов спорт

Мерки:

1. Създаване на условия за ползване на представителни спортни обекти за масови спортни прояви;
2. Разширяване на мрежата от малки спортни обекти – спортни площадки, игрища и др. с достъп за свободно ползване.

ПРИОРИТЕТ 2.6. ПОДКРЕПА НА МЕРКИ ЗА СОЦИАЛНО ВКЛЮЧВАНЕ И ПРЕДОТВРАТЯВАНЕ РИСКОВЕТЕ ЗА СОЦИАЛНО ИЗКЛЮЧВАНЕ

Специфична цел 2.6.1. Преодоляване на дискриминационни условия за наемане на работа на лица с увреждания

Мерки:

1. Подкрепа на политика за превенция на условията, създаващи риск за уязвими групи;
2. Създаване на равни възможности за трудова реализация на лица с увреждания;
3. Създаване на условия за по-дълъг престой на трудовия пазар на по-възрастните;
4. Ограничаване (чрез заетост) на лицата с доходи под линията на бедност.

Специфична цел 2.6.2. Развитие на услуги в общността с цел преодоляване на социалното изключване и изолация

Мерки:

1. Подкрепа на политика за превенция на социалното изключване и изолация на лица и групи от лица в риск;
2. Разширяване кръга на доставчиците на социални услуги в общността;
3. Разширяване на градската среда с условия на улеснен достъп (достъпна градска среда) на лица с увреждания;
4. Осигуряване на материална подкрепа за лица и семейства в неравностойно положение;
5. Осигуряване на ред и сигурност на жителите в населените места на областта.

Специфична цел 2.6.3. Провеждане на интегрирани политики от институциите на регионално и местно ниво за социално включване

Мерки:

1. Създаване на социални услуги за подкрепа на социалната интеграция и реализация на младежи, маргинализирани лица, групи, безработни и хора със зависимости и/или, живеещи под прага на бедността;
2. Повишаване на капацитета на общините, неправителствените организации, социалните партньори и доставчиците на услуги за участие във формулирането и провеждането на интегрирани политики за социално включване;
3. Подобряване на сътрудничеството и координацията между отделните системи, свързани със социалното включване;
4. Развитие на услуги в общността за превенция на социалното изключване и изолация.

Нови Центрове за обществена подкрепа (ЦОП) на деца и семейства в риск ще бъдат разкрити в осем от единадесетте общини в област Монтана. В областния град ще продължи да работи съществуващият ЦОП в Комплекса за социални услуги за деца и семейства (КСУДС). ЦОП ще бъдат с териториален обхват населените места от съответната община, с изключение на ЦОП в гр. Чипровци, който ще обслужва общините Георги Дамяново и Чипровци. Дейностите в ЦОП ще бъдат насочени към превенция на изоставянето, превенция на насилието и отпадане от училище, деинституционализация и реинтеграция на деца, развиване на умения на самостоятелен живот, приемна грижа и осиновяване, превенция на отклоняващото се поведение.

Специфична цел 2.6.4. Интегриране на ромите в областта

Мерки:

1. Гарантиране правото на равен достъп до качествено образование, включително чрез интеграция на ромски деца и ученици в етнически смесени детски градини и училища на територията на област Монтана;
2. Превенция на отпадане от училище и ограмотяване на неграмотни и малограмотни възрастни роми;
3. Прилагане на разнообразни форми и програми за работа с деца с трудности и дефицити в обучението и отпаднали от училище с цел тяхната реинтеграция;
4. Осигуряване на равенство в достъпа до качествени здравни услуги и превантивни програми;
5. Подобряване на жилищните условия, включително и на прилежащата техническа инфраструктура;
6. Подобряване на достъпа на ромите до пазара на труда и повишаване на дела на заетите сред тях.

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 3:
ТЕРИТОРИАЛНА СВЪРЗАНОСТ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ

Тази стратегическа цел акцентира върху постигане на балансираност и свързаност в областен, регионален, национален и трансграничен план чрез изграждане на необходимата транспортна, техническа и екологична инфраструктура, развитие и благоустрояване на населените места, развитие на транснационално и трансгранично сътрудничество.

ПРИОРИТЕТ 3.1: РАЗВИТИЕ НА ИНФРАСТРУКТУРА ЗА СВЪРЗАНОСТ И ДОСТЪПНОСТ

Специфична цел 3.1.1. Доизграждане и развитие на транспортната инфраструктура

Незадоволителното състояние на част от републиканската пътна мрежа на територията на област Монтана и почти цялата общинска пътна мрежа, е една от характерните черти на областта. Подобрената транспортна инфраструктура ще благоприятства развитието на селското стопанство, туризма, промишленото производство, търговията и бързия и лесен достъп на хората до административния център на областта и общините.

Основните мерки, които трябва да бъдат предприети, за да се изпълни тази цел по отношение на подобряването на състоянието на транспортната мрежа на територията на област Монтана, са както следва:

Мярка 1: Развитие на транспортната инфраструктура по направленията на Трансевропейските транспортни коридори

- Изграждане на скоростен път Видин – Монтана – Ботевград (Е 79) като част от *Приоритетна ос № 7 от TEN-T* по направлението на ЕТК № 4;
- Модернизация на ж.п. линиията Видин – София като част от *Приоритетна ос № 22 от TEN-T* по направлението на ЕТК № 4;
- Модернизиране инфраструктурата на пристанище Лом като мултимодален възел от *Приоритетна ос № 18 от TEN-T* по направлението на ЕТК №7.

Мярка.2. Развитие и модернизация на пътища, осигуряващи достъп до европейските транспортни коридори и вътрешнорегионалните връзки

- Реконструкция и модернизация на второкласен път II - 81 (Лом-Монтана-Берковица-София), вкл. изграждане на тунел през прохода Петрохан, който свързва пристанище Лом с международния път Е-79 и София;
- Изграждане на фериботен комплекс Лом – Раст и подобряване на транспортно-комуникационните връзки към пристанището;
- Изграждане на „Дунавски панорамен път”- реконструкция и модернизация на път II-11 (Видин-Димово-Лом-Оряхово), обслужващ крайдунавската територия;
- Подобряване състоянието на третокласната пътна мрежа;
- Изграждане на нови контролно-пропускателни пунктове с Република Сърбия.

Мярка 3. Модернизация на транспортната мрежа, създаваща благоприятна среда за живот

- Ремонт и поддържане на общинската пътна мрежа;
- Изграждане на велоалеи по крайбрежната ивица – Дунавска велопътека (част от трансевропейската велосипедна алея по река Дунав;
- Реконструкция и модернизация на ж.п. гари в изявените регионални и местни центрове;
- Подобряване на транспротния достъп за развитие на зимен спорт в областта, в т.ч. за подкрепа за изграждане на ски комплекс в община Берковица;
- Подобряване достъпа до интересни туристически обекти.

ПРИОРИТЕТ 3.2. РАЗВИТИЕ И МОДЕРНИЗАЦИЯ НА ТЕХНИЧЕСКАТА ИНФРАСТРУКТУРА

Специфична цел 3.2.1 Оптимизиране на енергийната инфраструктура като предпоставка за преминаване към нисковъглеродна икономика

Този приоритет следва да допринесе за диверсификация на енергийните доставки за област Монтана – битова газификация на населените места, усвояване на възобновяеми енергийни източници – усвояване на ВЕИ, инсталиране на генератори за вятърна и соларна енергия, извличане енергията на биомасата, мерки за енергийна ефективност.

Мерки:

- Разумно усвояване на ВЕИ;
- Енергийна ефективност (улично осветление, саниране на обществени сгради);
- Ускорено изграждане на газопреносни и разпределителни мрежи за битова газификация;
- Извличане енергията на биомасата.

Специфична цел 3.2.2 Подобряване на достъпа до услугите на информационното общество

Мерки:

- Развитие на съобщителната инфраструктура, вкл. осигуряване достъп до глобалната мрежа за всички потребители, свързани с икономиката, образованието и административните услуги;
- Изграждане на инфраструктура за осигуряване на безжичен достъп на обществени места;
- Широколентов достъп и в слабо населени места и селски райони;
- Съдържание, съобразено с интересите на населението в тези райони (съвети за агробизнеса и др.).

ПРИОРИТЕТ 3.3. ЗАПАЗВАНЕ И ПОДОБРЯВАНЕ КАЧЕСТВАТА НА ОКОЛНАТА СРЕДА ЧРЕЗ ИНТЕГРИРАНЕ НА ГЛОБАЛНИТЕ ЕКОЛОГИЧНИ ЦЕЛИ И РАЗВИТИЕ НА ЕКОЛОГИЧНАТА ИНФРАСТРУКТУРА

Бъдещото икономическо развитие на област Монтана задължително трябва да се осъществява в синхрон с приоритета за намаляване негативните въздействия върху околната среда и по-ефективно използване на ресурсите, залегнал в Стратегия „Европа 2020" на ЕС и в редица други европейски стратегически документи. Новите акценти в планирането до 2020 г. изискват отчитане на глобалните екологични цели в процеса на стратегическо планиране, включване на мерки, насочени към адаптирането на районите към климатичните промени и ориентация към нисковъглеродна икономика във всички сектори на развитие.

Резултатите от социално-икономическия анализ на ОСР показват наличие на проблеми в тази сфера. Според индекса на климатична уязвимост област Монтана попада в групата на най-уязвимите региони към климатичните промени в ЕС. Канализационната мрежа е недостатъчно добре изградена. Делът на населението, обслужвано от ПСОВ, е нисък. Изградената водоснабдителна инфраструктура е амортизирана и води до големи загуби на вода. Биологичното разнообразие е високо и това поставя изисквания към неговото съхраняване.

Настоящият приоритет е насочен към доизграждането и модернизацията на инфраструктурата за опазване на околната среда, включително ВиК мрежи, пречистването на отпадъчните води и подобряването на системата за управление на битовите отпадъци, опазването на компонентите на околната среда, биологичното разнообразие, както и предприемането на мерки за подобряване на енергийната ефективност и за превенция от рискове, породени от неблагоприятни природни процеси и явления.

Приоритетът включва следните специфични цели:

Специфична цел 3.3.1: Превенция на климатичните промени и борба с техните последствия

Неутрализирането на негативните последици от климатичните промени, които въздействат на икономиката и застрашават здравето и живота на хората е важна приоритетна област. Най-засегнатите от тези промени вероятно ще бъдат земеделието, горското стопанство, рибарството, енергетиката и туризмът. Неутрализирането на тези въздействия може да се води по две линии – чрез превенция, с която се цели ограничаване на по-нататъшното развитие на климатичните промени, и чрез борба с техните последици. Това са и ключови приоритети в ЕС. Климатичните промени предизвикват покачване на температурите на въздуха, увеличаване на засушаванията, влошаване на условията на вегетация на повечето традиционни култури в областта, увеличаване честотата и разрушителната сила на наводненията и градушките, активизация на свлачищата, влошаване на туристическият климат. За ограничаване на размера на климатичните промени най-важното действие е намаляване на емисиите на парникови газове чрез преминаване към нисковъглеродна икономика. Другата линия на противодействие изисква планирането и прилагането на мерки за ограничаване на

вредното влияние на негативните процеси и явления предизвикани от климатичните промени.

Мерки:

1. **Превенция на климатичните промени чрез подкрепа за преминаване към нисковъглеродна икономика и интелигентна мобилност**

За преминаване към нисковъглеродна икономика развитието на областта трябва да е насочено към намаляване на емисиите на въглероден диоксид, постигане на структурна промяна към по-малко ресурсоемки продукти и услуги, за спестяване на енергия в сградите и електрическите мрежи, както и за нискоенергийни и по-ефективни транспортни системи.

Потенциалът на региона по отношение на възобновяемите източници на енергия е голям – най-вече за използване енергията на слънцето и вятъра. В това отношение налице е значителен резерв за усвояване.

Енергийната ефективност може да намали емисиите на парникови газови с повече от една четвърт. Част от дейностите са насочени към повишаване на енергийната ефективност в обществения сектор и жилищния сектор и включват подобряване на енергийната ефективност, включително използване на възобновяема енергия и компоненти и системи (напр. интелигентно измерване, интелигентно осветление, силова електроника, микрогенериране на енергия и др.), което може да допринесе директно за намаляването на загубите и използването на енергия в обществени (училища, болници, административни офиси) и жилищни сгради.

Сред приоритетите на ЕФРР за периода 2014-2020 г. е и разработване на екологосъобразни и нисковъглеродни транспортни системи и насърчаване на устойчиво развита градска мобилност и използване на метанови превозни средства, електромобили. Подкрепата за електрификацията на градската мобилност и градския транспорт, чрез въвеждане на местни преференции и изграждане на зарядна инфраструктура за електромобили би допринесло за изпълнение на специфичната цел. В селскостопанското производство трябва да се вземат мерки за производство на енергия от земеделска биомаса, за устойчиво управление на горите и залесяване на неземеделски територии. При управлението на отпадъци важна задача е намаляване на метановите емисии от депата и оползотворяване на енергията от биогаз.

2. **Адаптация към последиците от климатичните промени**

Адаптацията включва всички дейности, насочени към подготовка за справяне с неизбежните въздействия от климатичните промени. За да се осигури икономическа и социална стабилност и развитие на област Монтана в дългосрочен план е необходимо да се планират дейности, осигуряващи адаптирането на района към климатичните промени и редуциране на природните рискове до допустими нива, както и да се стимулират научните изследвания за прогнозиране на регионалното и местното въздействие на климатичните промени.

Защитата на бреговете и почвите по поречието на р. Дунав от ерозия и укрепването на свлачища са от особено значение за предотвратяване възникването на бедствия в област Монтана.

Дейностите, които се предвижда да бъдат реализирани, са насочени към:

- Създаване и непрекъсната актуализация на база данни за рискови зони и замърсени участъци, изграждане на системи за ранно предупреждение за възникващи опасности от наводнения, пожари, активиране на свлачищни райони;
- Почистване на корита на реки и изграждане на защитни съоръжения;
- Изграждане на съоръжения за борба с ерозията, залесяване на обезлесени участъци, устойчиво използване на земите;
- Провеждане на противоерозионни мероприятия, в т.ч. създаване на горските масиви чрез залесяване и повишаване качествата на горските култури като фактори за противодействие на наводненията и вредното въздействие на климатичните промени;
- Модернизация, укрепване и доизграждане на защитни съоръжения срещу високите води на р. Дунав.

Специфична цел 3.3.2: Запазване и подобряване на качествата на околната среда

Област Монтана се характеризира със сравнително добре запазена околна среда, но и с наличие на определени средно интензивни проблеми. Запазване на качествата на околната среда и най-вече на високото биологично разнообразие е важна задача, целяща опазване и за следващите поколения на природните ценности и възможност за тяхното екологосъобразно използване. Решаването на по-значимите проблеми, свързани със замърсяването на околната среда, ще доведе и да повишаване качеството на живот в областта – изискване, включено във формулираната визия за развитие.

Мерки:

1. **Ограничаване на последиците от индустриални и битови замърсявания**

Въпреки че по-голяма част от територията на областта е с добри и много добри качества на атмосферния въздух, в общината с най-голям брой население – Монтана, е формирана зона, в която ГОП са превишени. Тя се числи към големия Дунавски РОУКАВ. Определени проблеми съществуват и при качеството на природните води, замърсени от индустриални и битови замърсители, както и при почвената покривка, подложена на ерозивни процеси и замърсяване.

В тази насока дейностите по тази специфична цел ще са насочени към намаляване на общите годишни емисии на серен диоксид, към разработване и изпълнение на програми за управление на качеството на въздуха в районите с нарушено качество на въздуха (община Монтана), към повишаване употребата и насърчаване на производството на екологично чисти горива, ликвидиране на замърсяването на земите и тяхната рекултивация и др.

2. **Опазване и поддържане на биологичното разнообразие**

Дейностите по тази цел ще включват разработване и актуализиране на плановете за управление на защитени територии и на защитени зони по Натура 2000. Важен елемент от цялостната дейност е картирането на природни местообитания и видове, предмет на опазване в зоните по Натура 2000, поддържане на благоприятно природозащитно състояние на природните местообитания, осъществяване на мониторинг за установяване на промени, с оглед иницииране на природозащитни мерки.

Друга дейност, която ще получи подкрепа, е разработването на планове за действие за застрашени животински и растителни видове, както и опазването, поддържането и възстановяването на местообитания и видове в района.

Биоразнообразието е не само природно богатство, но и потенциал за бъдещото развитие на област Монтана. Защитените видове на флората и фауната ще се популяризират като символи на района, които да засилват интереса към него. Създаването на подходящи условия за наблюдение на редки и застрашени видове и привличането на лимитиран брой туристи, ще създаде поминък за местното население и ще изгради позитивно отношение към опазването и доброто управление на защитената зона.

Специфична цел 3.3.3: Подобряване на инфраструктурата за опазване на околната среда

От извършения анализ е видно, че е недостатъчно развита инфраструктурата, целяща опазване на околната среда. В това отношение с най-сериозни дефицити се очертават изградеността на водопроводната и канализационната мрежа, амортизираното състояние на съоръженията, недостатъчната изграденост на пречиствателни станции за отпадни води и необходимостта от съвременна система за управление на отпадащите и рекултивация на нарушените от тази дейност терени.

<u>Мерки:</u>

1. **Реконструкция и доизграждане на ВиК мрежата и на пречиствателните станции за отпадни води чрез:**

- Доизграждане и обновяване на водоснабдителните системи за осигуряване на питейна вода в достатъчно количество и качество за всички населени места;
- Въвеждане на модерни системи за пестеливо използване на водата;
- Изграждане на канализационни системи в населените места с над 2000 екв. жители;
- Изграждане пречиствателни станции за отпадни води в градовете Лом и Берковица.

Водоснабдителната мрежа в голям брой от по-малките населени места е силно амортизирана и има належаща нужда от цялостна модернизация. През топлото полугодие в отделни селища е налице и режим на водоподаването. Като добавим към това и необходимостта от подобряване на качеството на подаваната вода в редица населени места, проблемът става още по-остър. Дейностите по тази специфична цел са

насочени към изпълнение на мерките, залегнали в Стратегията за ВиК инфраструктурата за изграждане на нови и реконструкция на съществуващи водоснабдителни мрежи, като в резултат от осъществяването им ще се подобри качеството на средата за живот в района. Мерките включват изграждане на водоснабдяване в неводоснабдените селища, в районите с туристически потенциал, в зоните за развитие на бизнес, рехабилитация на съществуващите мрежи, изграждане на пречиствателни станции за питейна вода и изграждане на нови водохващания. Важна задача е завършването на ГПСОВ – гр. Вършец и строителството на ПС на гр. Лом и на гр. Берковица.

Канализационната мрежа е недостатъчно изградена в областта. Подобна е изградеността на ПСОВ. Насочването към проблемите, свързани с канализационната мрежа, е пряко следствие от необходимостта за областта и от целите на Стратегията „Европа 2020" за подобряване управлението на водния цикъл и е в съответствие със Стратегията за изграждане на канализационни системи и пречиствателни станции за отпадъчни води в населените места над 2000 е.ж. Дейностите ще включат и изграждане на биологично стъпало на пречиствателни станции за отпадъчни води за всички агломерации с над 2000 еквивалентни жители и на стъпало за отстраняване на биогенни елементи (азот и фосфор), на пречиствателни станции за отпадъчни води за агломерации над 10 000 е.ж., които заустват пречистените отпадъчни води в чувствителни зони. Предвижда се изграждане на регионални центрове за третиране/компостиране на утайки, генерирани от ПСОВ. Посочените дейности са свързани с изпълнение на националните ангажименти по осигуряване на прилагането на европейското законодателство в областта на околната среда. Работата в насока изграждане на ПСОВ е свързано с намаляване на емисиите и количеството на непречистени води, заустване във водни обекти и, като следствие от това за бъдещи периоди, подобряване състоянието на водите във водните обекти.

2. Оптимизация на системата за управление на отпадъците

Дейностите са насочени към комплексното решаване на проблемите, свързани с отпадъците в областта. Целта е да се ограничи вредното им въздействие върху здравето на хората и околната среда и същевременно да се премине към повторната им употреба, с което ще се намали ползването на първични природни ресурси. Предвижда се разработване на програми, чрез които да се намали драстично количеството на отпадъците и въвеждане на модерни схеми на управлението им, което от своя страна ще допринесе за намаляване на емисиите на парникови газове в района. Битовите и строителните отпадъци ще бъдат сепарирани, рециклирани и използвани отново.

Системата за сметосъбиране работи относително добре в градовете в района, но в голяма част от селските райони тя не функционира ефективно и това води до поява на нерегламентирани сметища и увреждане на околната среда.

В областта функционира едно регионално депо (Монтана), което е в съответствие с изискванията на Директива 1999/31/ЕС и обслужва всички общини на областта.

Подобряването на системата за сметосъбиране и въвеждане на по-ефективна система за управление на отпадъците е важна задача в областта. Подобряването на управлението

на отпадъците ще се отрази изключително благоприятно на развитието на туризма и ще допринесе за подобряване качеството на средата в малките населени места.

ПРИОРИТЕТ 3.4. РАЗВИТИЕ НА ГРАДСКИТЕ И СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ

Специфична цел 3.4.1. Благоустрояване на населените места

Мярка 1. Създаване на териториалноустройствени, градоустройствени и кадастрални планове на градските територии

Много от плановете на населените места в областта са с остарели концепции, в голямата си част неактуални след реституционни и приватизационни процеси. Не е добро състоянието на обществените сгради в градовете и селата. Кварталите, в които преобладаващо живее ромско население, в голямата си част са застроени с незаконни постройки, засягащи уличната регулация и неотговарящи на градоустройствените норми и изисквания. Това създава редица трудности при изграждането на инфраструктурата в тези квартали.

Прилагането на специфични мерки за възстановяване и обновяване на градските територии е свързано както с лошото състояние на съществуващото благоустрояване и хроничния недостиг на инвестиции за обществените сгради, така и с изключително сериозния проблем със занемарения сграден фонд в големите жилищни комплекси.

Широкият фокус от натрупани проблеми в градските територии определят разнообразието от мерки за решаването им.

Устройственото планиране е базата за комплексно развитие и решаване на проблемите на всяка една територия. Възможните неотложни действия в тази област са:

- Изработване на общи устройствени планове на общините в област Монтана;
- Изработване на подробни устройствени планове (ПУП);
- Изработване на специализирани кадастрални карти.

Мярка 2. Възстановяване и обновяване на градската територия

Създаването на привлекателна среда в градовете е предпоставка за повишаване на тяхната конкурентоспособност, а също така и възможност за нови инвестиции в производство и услуги.

Дейности:

- Подобряване на средата в жилищните квартали чрез реализиране на благоустройствени мероприятия;
- Рехабилитация на обществените сгради;
- Обогатяване и развитие на зелените системи на градовете;
- Разработване на интегрирани планове за градско развитие и възстановяване. През следващия програмен период се предвижда да започне изпълнението по интегрираните планове за градско възстановяване и развитие. Освен градовете

Монтана и Лом, чиито интегрирани планове трябва да се разработят през 2013 г., предстои разработването на такъв план и за град Берковица.

Специфична цел 3.4.2. Разнообразяване на селската икономика и подобряване на качеството на живот в малките градове и селските райони

Малките градове в селските райони имат ключова роля за тяхното развитие и за развитието и използването на потенциала им. Същевременно те се явяват център за предоставяне на публични услуги от среден и висок ранг. Ето защо е необходимо да се подобрява връзката на населените места със съответния градски център, като в същото време се разширява спектърът и се подобряват предоставяните услуги.

Населението в селските райони се характеризира със значително по-ниски от средните доходи, застаряване, висока безработица, силна зависимост от основния сектор в тези райони - земеделието. Ниската гъстота на населението и обезлюдяването също увеличат риска от проблеми като липса на основни услуги и социална изолация.

За преодоляване на негативните процеси, протичащи в малките градове и селата е необходимо определяне на ключови приоритети на местно ниво, отнасящи се до подобряване на транспортния достъп, достъпа до комунални и административни услуги, образование и здравеопазване.

Активната политика за стимулиране на икономическите дейности в изостаналите селски райони на област Монтана ще допринесе за запазване на местната култура, бит, околна среда и повишаване стандарта на живот на хората, живеещи в тези населени места. Създаването на условия за развитие на приоритетните сектори от икономическото развитие на област Монтана, може да се постигне, чрез реализацията на няколко практически мерки.

Мерки:

- Насърчаване изграждането на местната инфраструктура, обновяването на селата, предлагането на местни основни услуги;
- Насърчаване на предприемачеството и мобилността на работната сила чрез подобряване на транспортните връзки, комуникациите, обществените услуги;
- Създаване на местна заетост за намаляване на демографския дисбаланс и миграцията на младите хора;
- Подобряване и създаване на нови връзки град-село, достъп до нови пакети услуги за селските райони;
- Подпомагане на неземеделски дейности - туризъм, занаяти и др.;
- Създаване на микропредприятия за повишаване на заетостта;
- Обновяване и развитие на селата и съхраняване на селското наследство;
- Професионално обучение за икономическите субекти в селата;
- Прилагане на инициативата „Лидер”, изграждане на местни инициативни групи и разработване и изпълнение на стратегии за местно развитие.

ПРИОРИТЕТ 3.5. РАЗВИТИЕ НА ТРАНСНАЦИОНАЛНО И ТРАНСГРАНИЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО

Излазът към р. Дунав и обща граница с Р. Румъния и Р. Сърбия е условие за осъществяване на трансгранични връзки са наличните и бъдещите трансгранични преходи – гранични "вход" – "изходи".

Трансграничното, транснационално и междурегионално сътрудничество, освен чрез дейности на отделните страни и региони, ще се насърчава и чрез програмите за териториално сътрудничество, вкл. Програмата „Дунав", в която област Монтана ще бъде избираема.

Осъществяването на съвместни проекти и инициативи между граничните региони подобряват качеството на живот и работната среда, достъпа до основните услуги и създават нови възможности за повишена регионална конкурентоспособност и устойчиво развитие.

В периода 2014-2020 г. важно изискване при разработване на програмите и проектите за трансгранично сътрудничество между България и Сърбия, и между България и Румъния, е те да допринесат за насърчаване на интегрирано регионално развитие и да бъдат и съобразени с и насочени към постигане целите на Дунавската стратегия на ЕС.

Мерки:

- Подобряване на икономическите връзки с граничните райони на Румъния и Сърбия за интегрирано териториално развитие;
- Изграждане на ферибот при гр. Лом и съпътстващата го инфраструктура;
- Развитие на сътрудничество за съвместно използване на социалната инфраструктура - здравеопазване, култура, образование;
- Подготовка за създаване на нов ГКПП със Сърбия в община Чипровци и подобряване на пътните връзки;
- Подпомагане развитието на туризма и търговията със съседните райони;
- Съвместни дейности за опазване и управление на околната среда.

ХОРИЗОНТАЛЕН ПРИОРИТЕТ:

УКРЕПВАНЕ НА АДМИНИСТРАТИВНИЯ И УПРАВЛЕНСКИ КАПАЦИТЕТ НА ОБЛАСТНО И МЕСТНО НИВО

Специфична цел 1: Повишаване на административния капацитет при предлагането на административни услуги, чрез прилагане на новите форми на информационно и административно обслужване

Това изисква подобряване на материално-техническите условия и повишаване квалификацията на заетите в администрацията.

Мерки:

- Създаване и усъвършенстване на нови форми на административно обслужване – "едно гише", е-правителство и др.;

- Периодично обучение на служителите, предоставящи услуги на граждани и фирми;
- Обновяване на хардуера и софтуера в институциите;
- Увеличаване на броя на издадените универсални електронни подписи в администрацията;
- Подобряване на информационната и комуникационна инфраструктура, свързваща администрациите;
- Подобряване на знанията на служителите в областта на информационните технологии;
- Привличане на добре подготвени ИТ специалистите в институциите;
- Подобряване на координацията между администрациите, научните институции и ИТ бизнеса.

Специфична цел 2: Изграждане на регионални и местни партньорства за развитие

Мерки:

- Подобряване на уменията на областните и местните партньори за разработване, финансиране и управление на съвместни проекти;
- Развитие на публично-частни партньорства – въвличане на представители на гражданското общество и бизнеса в процеса по прилагане и наблюдение на плановите документи на регионално и местно ниво;
- Изграждане на Областна информационна система в помощ на инвеститорите;
- Осигуряване представителство на бизнеса като равноправен участник в управление на пазара на труда;
- По-доброто обслужване на гражданите и бизнеса изисква както интегриране на административните услуги (т.н. предоставяне на услуги на „едно гише”) , така и развитие на формите на тяхното предоставяне, напр. въвеждане на електронни услуги.

Специфична цел 3: Повишаване на квалификацията на работещите в областните и общинските администрации в сферата на социалния капитал

Мерки:

- Повишаване на капацитета на публичните институции и на неправителствените организации, осъществяващи функции в сферата на човешкия капитал;
- Участие на експерти от областните и общинските администрации в обучителни и други форми за повишаване на квалификацията.

Специфична цел 4: Усилване на капацитета и подобряване на координацията за управление на средствата от фондовете на ЕС на областно и местно ниво

В условията на финансова и икономическа криза привличането на средства от европейските фондове в областта е първостепенна задача за Областната администрация, общинските администрации, териториалните звена на централната държавна администрация, бизнес, земеделски производители, образователни институции, местни медии и НПО.

Голяма част от произтичащите за общините от област Монтана задължения от членството на България в Европейския съюз, като управление на състоянието и качеството на пътната мрежа, социалната политика, трудовата заетост и трансграничното сътрудничество, управлението на отпадъчните води и твърдите битови отпадъци, са свързани пряко с финансирането, чрез успешно кандидатстване за оползотворяване на средствата от Европейските структурни и инвестиционни фондове на ЕС. В тази връзка успешното усвояване и управление на заделените за България средства от тези финансови инструменти, ще гарантира развитието в посока повишаване на регионалната конкурентоспособност на област Монтана. Тези задачи са изпълними само при наличието на добре подготвени специалисти за работа с Европейските фондове и програми в общинските администрации, НПО и фирмите.

Мерки:

- Подобряване на координацията и взаимодействието за прилагане на регионалната политика;
- Техническа помощ за подготовка на проекти;
- Подобряване на уменията за управление на проекти;
- Информационно осигуряване на процеса на управление;
- Системи за наблюдение и финансов контрол;
- Подобряване на уменията за стратегическо планиране и програмиране на регионалното развитие, чрез прилагане на партньорския подход;
- Подобряване на уменията за управление на проекти;
- Чуждоезиково обучение в държавната и общински администрации и НПО.

4. ОБЩА ОЦЕНКА НА НЕОБХОДИМИТЕ РЕСУРСИ ЗА ПОСТИГАНЕ ЦЕЛИТЕ НА СТРАТЕГИЯТА

Общата оценка на необходимите ресурси за реализация на Областната стратегия за развитие на област Монтана (2014-2020 г.) представлява експертна оценка за общата финансова рамка, която се предвижда да бъде изпълнена като предпоставка за постигане на поставените цели и приоритети за развитие към края на периода. Финансовата рамка е и условие за мобилизиране на допълнителни ресурси от други източници – публични и частни, които не са включени в експертната оценка, както и за насочване на външните и вътрешните инвеститори към избраните приоритетни области, които ще получават публично финансиране и по този начин ще се създаде по-благоприятна бизнес среда в съответните сектори.

Финансовите средства са оценени в следните направления:

- Национално публично финансиране (републикански/централен бюджет, бюджети на общините, публични фондове);
- Европейски фонд за регионално развитие (ЕФРР);
- Други Европейски структурни и инвестиционни фондове, включвайки:
  - Европейски социален фонд (ЕСФ),
  - Кохезионен фонд (КФ),
  - Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР),
  - Европейски фонд за морско дело и рибарство.

Сумата на средствата на физически и юридически лица (инвеститори) са индикативно определени само като необходимо съфинансиране на получената подкрепа от ЕСИФ.

Средства на финансови институции и други допълнителни източници не са посочени.

Индикативният общ размер на необходимия ресурс, който според Националната стратегия за регионално развитие 2012-2022 г., който следва да бъде усвоен в Северозападен район от ниво 2 за постигане на целите на Стратегията, възлиза на 2 334,3 милиона лева. В таблицата по-долу тази сума е взета като отправна точка за извършването на отделните изчисления за област Монтана, която е една от 5-те области в този район.

Таблица 60: **Обща оценка на необходимите ресурси за постигане целите на ОСР Монтана, 2014-2020 г. (млн.лв.)**

Приоритет	**Обща оценка**	**Обществен сектор**								Частен сектор
		Общо	**Участие на Европейския съюз**			**Национално обществено участие**				
			Общо	ЕФРР	Принос на други фондове на ЕС (ЕСИФ)	Общо	Центр. бюджет	Местни бюджети	Други обществени фондове	
общо	**430.07**	**394.97**	**264.27**	**124.62**	**139.65**	**130.70**	**111.34**	**9.20**	**10.16**	**35.10**
2014	20.17	17.92	13.79	7.13	6.66	4.13	3.18	0.56	0.39	2.25
2015	33.21	29.46	22.57	11.01	11.56	6.89	5.20	1.00	0.69	3.75
2016	48.41	43.36	30.25	13.05	17.20	13.11	10.81	1.18	1.12	5.05
2017	75.47	68.92	37.53	17.78	19.75	31.39	28.53	1.36	1.50	6.55
2018	85.99	78.54	43.58	19.95	23.63	34.96	31.68	1.48	1.80	7.45
2019	84.60	74.98	49.65	23.20	26.45	25.33	21.55	1.67	2.11	9.63
2020	94.53	85.43	66.90	32.50	34.40	18.53	13.85	2.07	2.60	9.10

В Приложение 1 е представена детайлната оценка на необходимите ресурси за постигане целите на ОСР Монтана за периода 2014-2020 г.

Таблица 61: **Разпределение на ресурсите на ОСР Монтана по цели и приоритети, 2014-2020 г., млн.лв.**

Приоритет	Обща оценка	Обществен сектор									Частен сектор
		Общо	Участие на Европейския съюз			Национално обществено участие					
			Общо	ЕФРР	Принос на други фондове на ЕС (ЕСИФ)	Общо	Центр. бюджет	Местни бюджети	Други обществен и фондове		
общо	**398.17**	**394.97**	**264.27**	**124.62**	**139.65**	**130.70**	**111.34**	**9.20**	**10.16**	**30.40**	
Стратегическа цел 1: **Подобряване на конкурентоспособността на областната икономика и повишаване на икономическата активност**											
общо	**150.86**	**114.68**	**94.55**	**44.00**	**50.55**	**20.13**	**18.91**	**0.89**	**0.33**		
Приоритет 1.1. Насърчаване на предприемачеството											
общо	**66.20**	**49.80**	**41.00**	**23.00**	**18.00**	**8.80**	**8.20**	**0.41**	**0.19**	**16.4**	
Приоритет 1.2. Насърчаване на инвестиции в бизнес иновации и повишаване на ресурсната ефективност											
общо	**31.74**	**22.46**	**18.55**	**16.00**	**2.55**	**3.91**	**3.71**	**0.13**	**0.07**	**9.275**	
Приоритет 1.3. Активизиране на специфичния потенциал на регионалната икономика											
общо	**52.92**	**42.42**	**35.00**	**5.00**	**30.00**	**7.42**	**7.00**	**0.35**	**0.07**	**10.5**	
Стратегическа цел 2: **Съхранение и подобряване качествата на човешкия капитал чрез социално развитие**											
общо	**99.19**	**95.99**	**75.65**	**31.40**	**44.25**	**20.34**	**15.13**	**0.76**	**4.45**	**7.90**	
Приоритет 2.1. Подобряване на условията за по-пълно използване на трудовия потенциал											
общо	**28.51**	**28.51**	**23.50**	**0.00**	**23.50**	**5.01**	**4.70**	**0.24**	**0.07**	**4.7**	
Приоритет 2.2. Подобряване достъпа до образование											
общо	**15.32**	**15.32**	**12.60**	**5.00**	**7.60**	**2.72**	**2.52**	**0.13**	**0.07**	**0**	
Приоритет 2.3. Подобряване достъпа до качествени здравни услуги											
общо	**8.90**	**8.90**	**7.30**	**5.30**	**2.00**	**1.60**	**1.46**	**0.07**	**0.07**	**0**	
Приоритет 2.4. Подобряване условията за предлагане на качествени социални услуги											
общо	**8.72**	**8.72**	**7.15**	**4.50**	**2.65**	**1.57**	**1.43**	**0.07**	**0.07**		
Приоритет 2.5. Подобряване на качествата и достъпа до културна и спортна инфраструктура											
общо	**11.62**	**8.42**	**6.90**	**3.30**	**3.60**	**1.52**	**1.38**	**0.07**	**0.07**	**3.20**	
Приоритет 2.6. Подкрепа на мерки за социално включване											
общо	**26.12**	**26.12**	**18.20**	**13.30**	**4.90**	**7.92**	**3.64**	**0.18**	**4.10**	**0.00**	
Стратегическа цел 3: **Подобряване на териториалната устойчивост и свързаност**											
общо	**118.61**	**118.61**	**41.69**	**12.92**	**28.77**	**76.92**	**67.05**	**6.97**	**2.90**	**0.00**	
Приоритет 3.1. Развитие на инфраструктура за свързаност и достъпност											
общо	**83.87**	**83.87**	**16.89**	**4.98**	**11.91**	**66.98**	**61.91**	**5.07**	**0.00**	**0.00**	
Приоритет 3.2. Развитие и модернизация на техническата инфраструктура											
общо	**12.37**	**12.37**	**8.71**	**3.50**	**5.21**	**3.66**	**1.92**	**1.74**			
Приоритет 3.3. Запазване и подобряване качествата на околната среда											
общо	**22.37**	**22.37**	**16.09**	**4.44**	**11.65**	**6.28**	**3.22**	**0.16**	**2.90**		
Приоритет 3.4. Развитие на градските и селските райони											
общо	**78.77**	**78.77**	**65.10**	**46.50**	**18.60**	**13.67**	**13.02**	**0.65**	**0.00**	**0.00**	
Приоритет 3.5. Развитие на транснационално и трансгранично сътрудничество											
общо	**8.90**	**8.90**	**5.48**	**3.10**	**2.38**	**3.42**	**0.82**	**0.05**	**2.54**	**0.00**	
Хоризонтален Приоритет 4. Подобряване на административния капацитет											
общо	**7.15**	**7.15**	**5.85**	**2.30**	**3.55**	**1.30**	**1.17**	**0.06**	**0.07**	**0.00**	

Общата оценка на необходимите ресурси за постигане целите на ОСР Монтана за периода 2014-2020 г. се оценява на **430** млн.лв.

Разпределението по източници участието на ЕСИФ е 62%, като тук са включени и финансовите инструменти JESSICA, JEREMIE и JASPERS. Участието на националното публично финансиране е 30%, а частното – 8.2% (основно като съфинансиране по европейски проекти).

Таблица 62: **Разпределение на ресурсите на ОСР Монтана по цели и приоритети, 2014-2020 г., %.**

Общо	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Стратегическа цел 1: **Подобряване на конкурентоспособността на областната икономика и повишаване на икономическата активност**										
общо	37,9%	29,0%	35,8%	35,3%	36,2%	15,4%	17,0%	9,7%	3,2%	
Приоритет 1.1. Насърчаване на предприемачеството										
общо	16,6%	12,6%	15,5%	18,5%	12,9%	6,7%	7,4%	4,5%	1,9%	
Приоритет 1.2. Насърчаване на инвестиции в бизнес иновации и повишаване на ресурсната ефективност										
общо	8,0%	5,7%	7,0%	12,8%	1,8%	3,0%	3,3%	1,4%	0,7%	
Приоритет 1.3. Активизиране на специфичния потенциал на регионалната икономика										
общо	13,3%	10,7%	13,2%	4,0%	21,5%	5,7%	6,3%	3,8%	0,7%	0
Стратегическа цел 2: **Съхранение и подобряване качествата на човешкия капитал чрез социално**										
общо	24,9%	24,3%	28,6%	25,2%	31,7%	15,6%	13,6%	8,2%	43,8%	
Приоритет 2.1. Подобряване на условията за по-пълно използване на трудовия потенциал										
общо	7,2%	7,2%	8,9%	0,0%	16,8%	3,8%	4,2%	2,6%	0,7%	15,5%
Приоритет 2.2. Подобряване достъпа до образование										
общо	3,8%	3,9%	4,8%	4,0%	5,4%	2,1%	2,3%	1,4%	0,7%	0,0%
Приоритет 2.3. Подобряване достъпа до качествени здравни услуги										
общо	2,2%	2,3%	2,8%	4,3%	1,4%	1,2%	1,3%	0,8%	0,7%	0,0%
Приоритет 2.4. Подобряване условията за предлагане на качествени социални услуги										
общо	2,2%	2,2%	2,7%	3,6%	1,9%	1,2%	1,3%	0,8%	0,7%	0,0%
Приоритет 2.5. Подобряване на качествата и достъпа до културна и спортна инфраструктура										
общо	2,9%	2,1%	2,6%	2,6%	2,6%	1,2%	1,2%	0,7%	0,7%	10,5%
Приоритет 2.6. Подкрепа на мерки за социално включване										
общо	6,6%	6,6%	6,9%	10,7%	3,5%	6,1%	3,3%	2,0%	40,4%	0,0%
Стратегическа цел 3: **Подобряване на териториалната устойчивост и свързаност**										
общо	29,8%	30,0%	15,8%	10,4%	20,6%	58,8%	60,2%	75,7%	28,5%	
Приоритет 3.1. Развитие на инфраструктура за свързаност и достъпност										
общо	21,1%	21,2%	6,4%	4,0%	8,5%	51,2%	55,6%	55,1%	0,0%	0,0%
Приоритет 3.2. Развитие и модернизация на техническата инфраструктура										
общо	3,1%	3,1%	3,3%	2,8%	3,7%	2,8%	1,7%	18,9%	0,0%	0,0%
Приоритет 3.3. Запазване и подобряване качествата на околната среда										
общо	5,6%	5,7%	6,1%	3,6%	8,3%	4,8%	2,9%	1,7%	28,5%	0,0%
Приоритет 3.4. Развитие на градските и селските райони										
общо	19,8%	19,9%	24,6%	37,3%	13,3%	10,5%	11,7%	7,1%	0,0%	0,0%
Приоритет 3.5. Развитие на транснационално и трансгранично сътрудничество										
общо	2,2%	2,3%	2,1%	2,5%	1,7%	2,6%	0,7%	0,6%	25,0%	0,0%
Хоризонтален Приоритет . Подобряване на административния капацитет										
общо	1,8%	1,8%	2,2%	1,8%	2,5%	1,0%	1,1%	0,6%	0,7%	0,0%

При разпределението на необходимите ресурси за целите на ОСР Монтана по години, е използван вече постигнатият темп на усвояване по сегашните оперативни програми –

значително по-бавен старт и нарастване на усвояването на средства по ЕСИФ към края на периода 2014-2020 г.

Вътрешното разпределение по стратегически цели и приоритети следва новата стратегически насоки за засилване на преките мерки и стимули за иновации, бизнес инфраструктура и работни места. Това мотивира насочването на най-големия дял (38%) към стратегическата цел за развитие на областната икономика (Стратегическа цел 1: Подобряване на конкурентоспособността на областната икономика и повишаване на икономическата активност). Следващият по големина дял (30%) е насочен към Стратегическа цел 3 „Подобряване на териториалната устойчивост и свързаност". Социалното развитие получава дял от 25% за постигане на качествени подобрения в повишаване на заетостта, социалните услуги и инфраструктура, борбата с бедността. За повишаване на административния капацитет индикативната оценка определя дял от близо 2% от общо планираните средства за периода 2014-2020 г.

5. ТЕРИТОРИАЛЕН ОБХВАТ НА РАЙОНИТЕ ЗА ЦЕЛЕНАСОЧЕНА ПОДКРЕПА

Съгласно Закона за регионалното развитие е определен териториалният обхват на районите за целенасочена подкрепа по следните показатели (Съгласно чл. 6, т. 3 от Закона за регионалното развитие):

1. Нетни приходи от продажби на един жител под 70 на сто от средната стойност за страната за последните три години;
2. Равнище на средната работна заплата, по-ниско от средната стойност за страната за последните три години;
3. Средно равнище на безработица над 105 на сто от средната стойност за страната за последните три години;
4. Коефициент на възрастова зависимост над 120 на сто от средната стойност за страната за последните три години;
5. Гъстота на населението под 70 души на един квадратен километър;
6. Над 30 на сто от населените места нямат изградена пътна връзка с асфалтово покритие помежду си или с общинския център;
7. Над 30 на сто от населените места са без изградена канализационна мрежа;
8. Над 30 на сто от населените места ползват питейна вода с отклонение от качеството, прието като стандарт за страната, или имат режим във водоснабдяването за последните три години.

Според направените оценки районите за целенасочена подкрепа включват девет от общо единадесет от общините на територията на област Монтана. Единствено община Монтана и община Лом не са включени. В таблица 63 са представени показателите, които покриват общините от областта, с оглед тяхното определяне като райони за целенасочена подкрепа.

Таблица 63. **Покрити критерии за категоризация на общините в област Монтана като райони за целенасочена подкрепа**

Община	Брой покрити критерии	Покрити критерии за категоризация – проблеми - НСИ							
		1	2	3	4	5	6	7	8
Берковица	6								
Бойчиновци	6								
Брусарци	6								
Вълчедръм	6								
Вършец	6								
Георги Дамяново	6								
Лом	4								
Медковец	6								
Монтана	3								
Чипровци	6								
Якимово	6								
Общо	6								

Източник: НСИ

На карта 1 е показан териториалният обхват на общините за целенасочена подкрепа в област Монтана, а на карта 2 са показани общините за целенасочена подкрепа в Северозападен район.

Карта 1. **Област Монтана – Общини за целенасочена подкрепа**

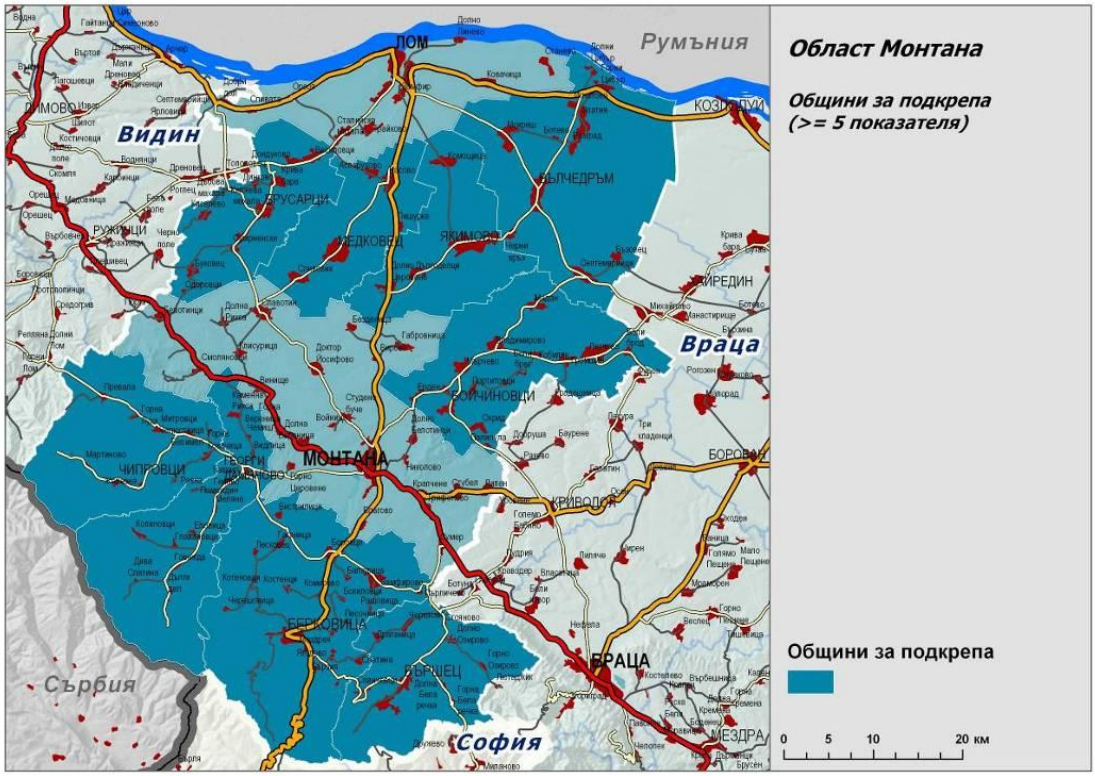

Карта 2. **Общини, отговарящи на 5 и повече критерия за целенасочена подкрепа в Северозападен район**

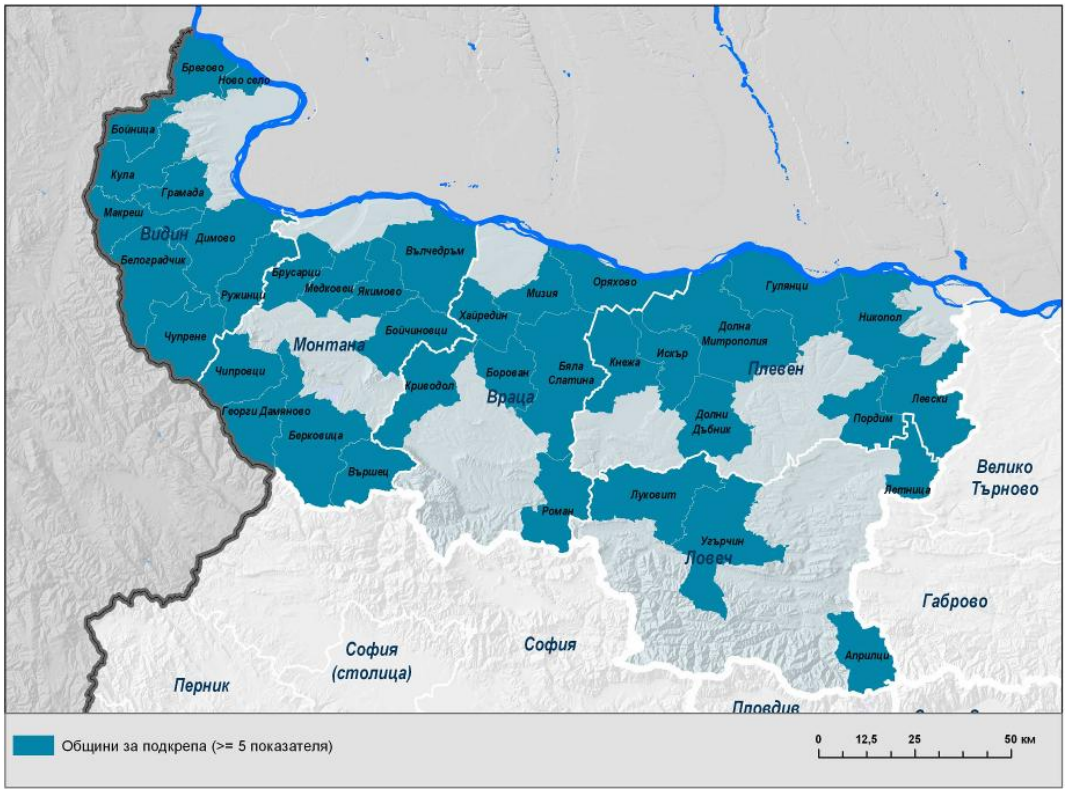

Оценките показват, че област Монтана като цяло може да се определи като район, който се нуждае от специална подкрепа от страна на държавата. Необходимо е да се разработи целенасочена програма, която да съдържа ясна стратегическа рамка и практически приложим механизъм за разработване, финансиране и изпълнение на конкретни проекти за устойчиво интегрирано местно развитие на общините, попадащи в тези райони за периода до 2020 г. По този начин ще бъдат създадени и предпоставки за намаляване на вътрешно-регионалните различия, диспропорциите и структурните дефицити в районите.

6. КРИТЕРИИ ЗА МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА

Съгласно Закона за регионално развитие се предвижда наблюдение и оценка на изпълнението на всички документи за регионално планиране и развитие. Изпълнението на Областната стратегия за развитие е сложен и многопосочен процес, свързан с влиянието на различни политически, икономически и социални фактори в динамична и променяща се макро и микросреда. Ето защо е необходимо реализацията на ОСР да се възприема като непрекъснат процес на наблюдение, оценка и актуализация, анализ и адаптиране на съществуващите насоки за развитие и дейности към новите обстоятелства.

Наблюдението/мониторингът е систематично събиране, анализ и използване на информация, необходима за управлението и вземането на решения в процеса на работата по изпълнение на стратегията. Неговата основна функция е обратна връзка по отношение на процеса на реализация и предотвратяване на рисковете пред изпълнението на предвидените дейности и, в резултат на това, на стратегическите цели и приоритети. Този процес се управлява на базата на годишни доклади.

Изпълнението на областната стратегия в оперативен план ще се подпомага в рамките на предвиденото в Закона за регионално развиите и Правилника за прилагането му от експертите на дирекция "Административен контрол, Регионално развитие и държавна собственост".

При разработване на системата от критерии за оценка на изпълнението на ОСР се препоръчва да бъдат спазени следните изисквания: адекватност на нуждите от развитие и съответствие с политиката за регионално развитие на национално и европейско ниво; реалистичност и приложимост по отношение състоянието и очакваните промени в социално-икономическото развитие на областта; ефективност и ефикасност; устойчивост на ефекта от изпълнението на целите и приоритетите и др.

Наблюдението и оценката на изпълнението на ОСР се осъществява на база на информацията в **Годишните доклади за наблюдение на изпълнението на Общинските планове за развитие.**

Наблюдение по изпълнението се осъществява от Областния съвет за развитие и Областния управител, който отговаря пряко за изпълнението на стратегията и организира изготвянето на междинен и окончателен доклад за изпълнение на ОСР.

Областният съвет за развитие е отговорен пряко за извършването на междинна и последваща оценка на изпълнението на ОСР. Оценката за изпълнението на дейностите, заложени в ОСР, и за тяхното по-широко въздействие ще бъде възлагана на независими оценители – консултантски организации или отделни експерти по Закона за обществените поръчки.

За периода на действие на Стратегията ще бъдат разработени две оценки:

Междинната оценка включва: Оценка на първоначалните резултати от изпълнението на стратегията; Оценка на степента на постигане на съответните цели; Оценка на използването на финансовите ресурси и процедурите за управление и наблюдение.

Въз основа на междинната оценка, ако се прецени, се извършва актуализацията на Областната стратегия в съответствие със Закона за регионално развитие. Процесът се организира от Областния управител, като се използват създадените работни групи по тематични направления. При необходимост се ангажират и външни експерти.

Актуализираната областна стратегия се обсъжда и съгласува с Регионалния съвет за развитие на Северозападен район и се приема от Областния съвет за развитие на Област Монтана.

Последващата оценка, която ще отчита целия период до 2020 г., включва: Оценка на ефективността и ефикасността на използваните ресурси за изпълнение на Стратегията; Оценка на общото въздействие; Анализ на положителните и отрицателните фактори при изпълнението на Стратегията; Оценка на степента на постигане на целите и на

устойчивостта на резултатите; Изводи и препоръки, относно прилагането на политиката за регионално развитие.

Последващата оценка ще бъде направена до 12 месеца след приключване срока на действие на ОСР.

Индикаторите за мониторинг и оценка на резултатите от изпълнението на стратегията включват:

- обща информация за промените в социално-икономическото състояние на областта,
- информация за промените в развитието на областта по основни приоритети и мерки, в т.ч. за реализираните проекти.

В допълнение към системата от качествени показатели за оценка изпълнението на ОСР, следва да се дефинират и **количествени индикатори.** Необходимо е да се изготви експертна оценка за базова, междинна и целева стойност по всеки от индикаторите, както и да се прецени адекватността, целесъобразността и информационната осигуреност на броя на индикаторите и съдържанието им. За предложените индикатори следва да има налични статистически и информационни данни, съотносими към съответното териториално ниво, които да могат да бъдат предоставяни с необходимата за целите на наблюдението периодичност.

Избраните количествено измерими индикатори следва да отчитат въздействието върху развитието на областта и да дават информация за напредъка по изпълнението на целите и приоритетите на Областната стратегия за развитие.

Основните показатели за мониторинг и оценка, отразяващи изпълнението на областната стратегия за развитие, са представени по-долу.

Таблица 64. **Ключови индикатори за мониторинг и оценка на изпълнението на ОСР Монтана 2014-2020 г.**

Наименование на индикатора	Мярка	Изходна стойност 2011 г.	Целева стойност 2020 г.
Брой активни предприятия на 1000 чов.	бр.	30	40
Увеличение на нетните приходи от продажби	%	-	Увеличение с 10%
Инвестиции в НИРД - % от БВП	%	0.01%	1%
Напоявана площ, дка	дка	2140	9200
Увеличен брой на реализирани нощувки	бр.	-	Увеличение с 50%
Увеличени приходи от нощувки в районите	бр.		Увеличение с 50%
Коеф. на заетост на населението на възраст 20-64 г.	%	47%	65%
Равнище на безработица	%	20.8	10.1%

Подкрепени туристически обекти и атракции	Бр.	-	10
Лица, включени в образование и обучение за придобиване на компетентности в съответствие с пазара на труда	%	-	Увеличение с 25%
Процент от населението между 25-64 години, участващо в образование и обучение	%	-	25%
Брой подпомогнати обекти на образователната инфраструктура	Бр.	-	7
% деца/ученици в подкрепените обекти на образованието	%	-	90%
Брой посещения на подпомогнатите спортни обекти	бр.	-	2000
Брой новоизградени/обновени сгради на културни институции	бр.	-	7
Деца и възрастни, ползващи се от услугите по деинституционализация	бр.	-	90%
Дължина на реконструирани пътища от Трансевропейската транспортна мрежа ТЕМ-Т	км	0	52
Отн. дял на РПМ в добро или средно състояние	%	48	100
Дължина на реконструирани жп линии от Трансевропейската транспортна мрежа ТЕМ-Т	км	0	57
Дължина на рехабилитирана водопроводна мрежа	км	?	50
Отн. дял на загубите при транспорта на водата	%	60	30
Дължина на новоизградена канализационна мрежа	км	?	?
Отн. дял на население, обхванато с обществена канализация	%	62	80
Отн. дял на население, обслужено с ПСОВ	%	35	60
Мощност на ВЕИ	мвт	50	60
Газифицирани домакинства	брой	1600	5000
Отн. дял на домакинствата с достъп до интернет	%	35	100
Брой сгради, преминали в по-горен клас на енергопотребление	бр.		60
Население, ползващо се от подобрената среда в селските райони	бр.	-	50000
Население, ползващо се от подобрената градска среда	бр.	-	80000
Служители, преминали обучение за развитие на уменията за управление на проекти, финансов контрол и прилагане на интегрирани системи за развитие	бр.		200
Брой на сключените договори за участие в програми и проекти по ЕСИФ	бр.	-	50
Брой новосъздадени ПЧП	бр.	-	15

Индикаторите, фокусирани и да отразяват приоритетите, залегнали в Стратегията „Европа 2020" и националните цели в това направление за постигане на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж са представени в Таблица 65.

***Таблица 65.* Общи количествени показатели - принос към стратегия Европа 2020**

ПРИНОС ЗА СТРАТЕГИЯ ЕВРОПА 2020	ЕС 2020	БГ 2020	СЗР 2020	Област Монтана 2013	Област Монтана 2017	Област Монтана 2020
Цели „20/20/20" по отношение на климата/енергията:						
– съкращаване на емисиите на CO2	20%/ 30%	-	16%	-	7%	12%
– дял на ВЕИ в крайното енергийно потребление	20.0%	16.0%	25%	3.0%	12.0%	21.0%
– повишаване на енергийната ефективност	20.0%	25.0%	43%	3.0%	12.5%	23.0%

Индикатори за наблюдение и оценка на изпълнението на екологичните цели на ОСР – Монтана са представени по-долу. Тези индикатори служат за наблюдение и оценка на приноса на стратегическите и плановите документи за регионално и местно развитие към изпълнението на глобалните екологични цели и по-специално на целите, заложени в конвенциите на ООН за биоразнообразието, изменението на климата и борбата с опустиняването.

***Таблица 66.* Глобални екологични показатели за област Монтана**

Индикатор	Изходна стойност 2011 г.	2020
1. Относителен дял на антропогенно натоварените територии (инфраструктура, селища, промишлени обекти)	5,4%	5,43%
2. Съотношение между горските, земеделските и урбанизираните територии	71.7/24.3/4.0%	71.65/24.33/4.02%
3. Емисии на парникови газове (приравнени към CO_2 еквивалент) на жител от населението	Индекс(1988г.=100%) 2011 г.= 37%	2020 г.= 35%
4. Разходи за ДМА с екологично предназначение	11700 хил.лв. С натрупване 2007-2011 – 42392 х.лв	11800 хил.лв.; с натрупване- 2014-20 -8478.4х.лв.
5. Разходи за ДМА с екологично предназначение на човек от населението	80 лв.	85.5 лв.; с натрупване – 600 лв
6. Дял от територията с висок риск от ерозия	0,024%	0,023%
7. Степен на постигане на националните цели за използване на ВЕИ и енергийна ефективност	,3 MW	60 MW

7. СТРАТЕГИЧЕСКИ НАСОКИ ЗА РАЗРАБОТВАНЕ НА ЦЕЛИТЕ И ПРИОРИТЕТИТЕ НА ОБЩИНСКИТЕ ПЛАНОВЕ ЗА РАЗВИТИЕ

Съгласно Методическите указания в стратегическата част на Областната стратегия за развитие се очертават и стратегическите насоки (рамката), с които общинските планове за развитие трябва да се съобразят и да адресират своите цели и приоритети към Стратегията за развитие на областта. Приоритетите на общинските планове за развитие не обхващат задължително всички приоритети на областната стратегия за развитие, а само тези, които имат пряко отношение към развитието на общината, съгласно нейната специфика. Възможно е няколко цели от общинския план за развитие да са адресирани към един приоритет от Областната стратегия за развитие.

Стратегическата рамка за формулиране на целите и приоритетите на ОПР на общините от област Монтана за периода 2014-2020 г. отчита в определена степен стратегическите цели и приоритети, заложени в стратегическите, програмните и плановите документи от по-високите йерархични нива, а именно:

- Стратегията на ЕС „Европа 2020”;
- Целите и приоритетите на Общата Стратегическа Рамка на ЕС 2014-2020;
- Дунавската стратегия на ЕС;
- Национална стратегия за регионално развитие на Р. България;
- Национална програма за развитие на Р. България 2020;
- Регионален план за развитие на Северозападния район в периода 2014-2020.

Стратегическите цели и приоритети, заложени в документите от по-високите йерархични нива, са базата при обосноваване на стратегическата рамка на ОПР за общините от област Монтана за следващия програмен период, като се отчитат:

- проверените и широко прилагани в досегашната практика принципи за формулиране на стратегическите цели и приоритети, заложени в действащите стратегически, програмни и планови документи на различни йерархични нива – национално, регионално, областно и общинско;
- наличните ресурси и потенциали на общините и възможностите за създаване на условия за тяхното използване за целите на демографското, социалното, икономическото и инфраструктурното развитие и опазване на околната среда в общината;
- специфичните силни и слаби страни на общините в област Монтана, които могат да имат стимулиращо или задържащо въздействие върху комплексното, интегрирано развитие и др.

Друг основен момент при определяне на стратегическата рамка, в която ще се ситуират стратегическите цели и приоритети на ОПР на общините в област Монтана за следващия програмен период, са оценките за реализацията на стратегическите цели и приоритети, заложени в действащите ОПР на общините. Междинната оценка на ОПР в

частта за целите и приоритетите, които са определени в действащите ОПР, определя кои от тях са приложими (вкл. и чрез определена модификация) и за следващия планов период.

Трети съществен момент при формулиране на приоритетите и стратегическите цели е да се отчитат някои принципни изисквания с цел предлаганите стратегически цели и приоритети да бъдат "работещи" и да изпълняват своето предназначение. Практиката показва, че такива принципи са:

- Реалистичност, свързана с отчитане на ресурсите, потенциалите и спецификите на общината;
- Постижимост, свързана с наличието на воля и интерес на всички заинтересовани страни, които имат отношение към развитието на общината;
- Измеримост, свързана с изискването да се прилагат обективни индикатори за измерване на напредъка.

В посочения контекст на стратегическата рамка могат да бъдат определени няколко основни приоритетни области на политиката за устойчиво интегрирано местно развитие, които да бъдат отразени при формулирането на стратегически рамки за определяне целите и приоритетите при изработването на ОПР на съставните общини за следващия планов период:

- Подпомагане развитието и потенциала на местната икономика. Преодоляване на последиците от икономическата рецесия чрез развитие на услугите, предоставяни на местния бизнес, изграждане на ефективна бизнес инфраструктура за насърчаване на местните инвестиции и привличане на нови инвеститори. Развитие на конкретни и ефективни форми на обучението през целия живот, развитие и насърчаване на предприемаческите умения и бизнес инициативи при създаването на нови гъвкави високопродуктивни и технологични предприятия, адаптивни схеми за квалификация и преквалификация на работната сила и особено за младите хора, подпомагане въвеждането и поддържането на системи за управление на качеството в публичния и частния сектор. Изграждане на нови и повишаване на конкурентоспособността на малките и средните предприятия, на селскостопанския сектор и туризма и повишаване на диверсификацията на икономиката;
- Създаване на условия за развитие на местни общества на знанието и прилагане на иновации в различни сектори и дейности;
- Развитие на човешкия потенциал чрез целия обхват на дейности, свързани с подобряване на образованието, достъпа до качествено здравеопазване, интеграция на ромското население, развитие на местния пазар на труда;
- Подкрепа на устойчивото развитие и свързаността на местната общност и територията, в т.ч. свързаността в регионален и национален план;
- Борба с бедността и предлагане на условия за социално включване на лица и общности в неравностойно положение;

- Използване на потенциала на р. Дунав като фактор за развитие на водния транспорт, пристанищните дейности, икономиката, туризма, трансграничното и транснационално сътрудничество.

Развитието на информационното общество и електронното управление е приоритет на страната, който е заложен във всички политически и програмни документи. Приоритетът е насочен към по-широко и активно използване на информационните и комуникационните технологии и изграждането на информационното общество в различни обществени сфери и на различни териториални нива, включително на местно ниво. Процесът на децентрализация на управлението поставя нови предизвикателства, свързани с използването на информационните технологии за повишаване на конкурентоспособността на общините.

Като традиционен проблем за голяма част от българските общини, инфраструктурното развитие ще продължава да бъде водещ приоритет в стратегическите рамки на ОПР за следващия програмен период. Усилията отново ще бъдат насочени към подобряване на инфраструктурното обслужване, но осъвременени в контекста на Европейската политика за Дунавското пространство.

Предвид едно от изискванията за новия програмен период - концентрация на усилията и ресурсите - всички дейности, свързани с инфраструктурното развитие ще бъдат обособени в един приоритет със специфични цели, насочени към различните видове инфраструктура. Спецификата на инфраструктурните услуги има своето място във всички сфери на развитието, но „разпиляни" дейностите трудно се обхващат и наблюдават, а още по-трудно се оценява тяхното изпълнение и ефективност. Предполага се, че по-голямата целенасоченост и концентриране на мерките в един приоритет ще улесни процеса на наблюдение и оценката на изпълнението.

Подходяща е ориентацията към стимулиране развитието на нисковъглеродна икономика и намаляване енергийната и ресурсна интензивност на функциониращите на територията на областта индустриални производства на основа на технологично обновяване и иновации.

Развитието на разнообразни форми на туризъм, основани на местните природни ценности и предлагането на специфичен регионален туристически продукт могат да имат мобилизираща роля за цялостното икономическо развитие на района;

Специфични насоки за интегриране на екологични цели при разработване на ОПР

Екологичната проблематика следва да бъде неразделна част от формулираните цели и приоритети и да намери конкретен израз във формулираните мерки за развитие на ОПР.

Особено внимание следва да се отдели на интегрирането на глобалните екологични проблеми и цели в политиките за местно планиране и управление. Развитието на нисковъглеродни местни икономики, енергийната диверсификация и ефективност, както и намаляването на климатичната уязвимост могат да бъдат включени сред приоритетите за устойчиво местно развитие.

Важна цел пред разработваните ОПР е от една страна опазване на околната среда, а от друга – установяване на адекватен и щадящ модел на използване и управление на

природните ресурси, който да гарантира необходимата устойчивост на развитието на отделната община и областта като единна природно-социална система.

При разработване на стратегическата част на общинските планове за развитие трябва да бъдат включени като цели и мерки, според спецификата на отделните общини, част от формулираните в Националната стратегия по околна среда (2009-2018) шест стратегически цели, съгласувани с тези на обновената Стратегия за устойчиво развитие на ЕС:

- *Намаляване и предотвратяване на последиците от изменението на климата, чиста енергия* (изменение на климата и енергетика),
- *Осигуряване на достатъчно количество и с добро качество вода* (вътрешни водни басейни, морска и крайбрежна околна среда),
- *По-здравословна околна среда за по-добро качество на живот* (околна среда - здраве, качество на въздуха, химични вещества и препарати, шум, почви),
- *Насърчаване на устойчивото потребление и производство* (устойчиво потребление и производство, транспорт, регионално развитие, селско стопанство, горско и ловно стопанство, туризъм и културно наследство),
- *Ограничаване и спиране на загубата на биологично разнообразие,*
- *Формиране на нови модели на поведение на обществото, щадящи околната среда и съдействащи за устойчивото развитие, както и осигуряване на по-качествена информация и мониторинг за околната среда* (вкл. регистри и информационни системи за околна среда).

Усилията следва да бъдат насочени към следните приоритетни дейности:

- подобряване на качествата на питейната вода, осигуряване на необходимото количество и пречистване на отпадните води;
- подобряване на екологичните стандарти по отношение на управлението на отпадъците;
- подобряване на транспортната инфраструктура, включително за обществен транспорт и изграждане на велоалеи; въвеждане на мерки за енергийна ефективност и използване на алтернативни горива, като се отчитат регионалните специфики и възможности;
- запазване на местната идентичност и съхраняване на местното ландшафтно, природно и културно наследство;
- опазване и възстановяване на биологичното разнообразие, предпазване от природни рискове и възстановяване на щети от бедствия.

Извеждане на екологичната проблематика на по-високо ниво в Стратегическата рамка е наложително както заради новите европейски постановки и изисквания, така и поради обстоятелството, че понастоящем 39,5% от областната територия е под активна природозащита – включена в Националната екологична мрежа. В отделни общини този дял надхвърля дори 90%. Ще споменем, че, преди влизането в действие на настоящата

стратегия и ОПР в област Монтана, териториите под активна природозащита са били под 2%.

Поради специфичното географско разположение на област Монтана, крайграничните общини могат да реализират съвместни екологични трансгранични проекти с териториални общности от съседните държави. Благоприятни възможности в областта на екологията съществуват за трансгранично сътрудничество в опазване и поддържане на качеството на дунавските води и при реализацията на съвместни проекти за поддържане на биологичното разнообразие (по линия на НАТУРА 2000) - с Р Румъния и по линия на реализирането на инициативата „Европейския зелен пояс" с Р Сърбия.

Териториалната екологична интеграция е необходимо да се засили в граничните региони с Р Сърбия и Р Румъния. Задълбочаване на сътрудничеството в сферата на защитените природни територии и защитените зони с тези страни и особено с Р Румъния е в съответствие с принципите, целите и задачите както на Европейската екологична мрежа НАТУРА 2000 и на Дунавската стратегия, така и на програмите за ТГС Румъния – България. Признание за уникалността на тези гранични територии (Западна Стара планина) е съвместната инициатива на Световния съюз за защита на природата (IUCN) и НПО „Европейски зелен пояс". Тя ще стимулира опазването на съхранената природа по границите (в частност – с Р Сърбия) и свързването на тези територии в екологична мрежа.

Важно е при разработването на ОПР на тези общини, които имат външна граница, да се предвиди приоритет, който да касае трансграничното екологично сътрудничество, най-вече в областта на защитените територии и защитените зони. Това са общините Лом, Вълчедръм, Чипровци, Георги Дамяново, Берковица и Вършец. Последната община се включва в тази група общини поради обстоятелството, че голяма част от нейната територия попада в защитената територия Западен Балкан, която има своето естествено продължение и на сръбска територия.

Необходимо е да се засилят темповете за изграждане на екологичната инфраструктура. Приоритет трябва да бъде изграждането и подновяването на ВиК мрежата и изграждане на пречиствателни станции в по-големите населени места. Трябва да се търси съвременно решение на проблема с депонирането и използването на строителните отпадъци в областта.

Важно място сред приоритетите на областта заема решаването на проблема със замърсяването на атмосферния въздух и особено с ФПЧ на територията на гр. Монтана.

Сред най-важните приоритети на областта трябва да бъде превенцията и борбата с климатичните промени, като област, попадаща в регион с най-висок риск. Необходимо е създаване на съвременна система за мониторинг и предпазване от наводнения и катастрофални свличания, пестеливо изразходване на водните запаси и подобряване качеството на повърхностните и подземните води.

Следва да се имат предвид ограниченията, които естествено се проявяват в настоящата икономическа ситуация, реалистично да се оценят възможностите за получаване на външно финансиране, като се извърши необходимата приоритизация на проектите, които общината предвижда да се изпълняват към хоризонта на действие на плана. С оглед на постигането на по-голяма ефективност в осигуряването на средства, ОПР

трябва да се съобрази в максимална степен с проектите на отделните Оперативни програми 2014-2020 г., като се търси максимална интеграция на проектите и постигането на синергичен ефект при тяхното планиране, осъществяване и планиране на резултатите.

Очаква се необходимите финансови средства за изпълнение на екологичните цели на ОПР да бъдат осигурени по линия на бюджета, структурните и Кохезионния фонд на ЕС, Предприятието за управление на дейности по опазване на околната среда и други.

8. ОПИСАНИЕ НА НЕОБХОДИМИТЕ ДЕЙСТВИЯ ЗА ПРИЛАГАНЕ ПРИНЦИПА НА ПАРТНЬОРСТВО И ОСИГУРЯВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ПУБЛИЧНОСТ.

Стратегията за развитие на област Монтана 2014-2020 г. е разработена на основата на прилагането на принципите на партньорство, публичност и прозрачност, като изграждането и прилагането на адекватен механизъм за това е от съществено значение за постигането на целите и приоритетите на регионалното развитие.

Основните принципи, върху които се основава стратегическата рамка на регионалното развитие на област Монтана, са:

- Партньорство между всички институции, заинтересовани лица и структури на гражданското общество в процеса на реализиране на стратегическите намерения;
- Координация вътре и между управленските звена на всички равнища, носещи отговорността за постигане на очакваното състояние на областта към хоризонта на планирането;
- Концентрация на усилията, човешките и финансовите ресурси за осъществяване на набелязаните в стратегията цели;
- Интегриране на действията, заложени в различните програми, за постигане на комплексен социално-икономически ефект;
- Отвореност за допълнения и адаптивност на стратегическите намерения към променящите се условия на средата, в която се реализира Стратегията.

Трябва да се отбележи активното участие на общините и заинтересованите страни в процеса на разработване на ОСР. На всяка община беше предоставена за попълване форма, която съдържа възможния минимум показатели, даващи обща картина за социално-икономическата ситуация и предложения за бъдещи интервенции, въз основа на която да се определят най-важните приоритети за развитие.

Проектът на Областната стратегия за развитие 2014-2020 беше обсъден в рамките на проведени фокус групи със заинтересованите страни и предоставен за обсъждане и съгласуване на общините от областта.

С цел осигуряване на информация и публичност и информиране на гражданското общество, Проектът на актуализирания документ на Стратегията е публикуван на сайта на Областна администрация Монтана.

Получените в процеса на консултации аргументирани предложения, бележки и становища са отразени в окончателния документ преди неговото приемане.

Съгласно националната законодателна рамка за регионално развитие, действията на компетентните органи, свързани с разработването и изпълнението на областната стратегия за развитие, са публична информация. В тази връзка е предвидено да се осигури публичен достъп до областната стратегия за развитие.

Изпълнението на стратегията не е задължение само на областната администрация, като координатор на процеса на планиране. Необходимо да се спазва принципът на екипност и партньорство за идентифициране и включване на всички възможни партньори, които могат да допринесат за развитието на областта.

На областно ниво институционалната организация за изпълнение на ОСР включва организацията и дейността на основните органи – Областния управител, Областната администрация и Областния съвет за развитие.

Областният управител провежда държавната политика в областта; организира разработването, общественото обсъждане, изпълнението и актуализирането на стратегията, осигурява публичност и прозрачност на планирането и програмирането на регионалното развитие, подпомага разработването на общинските планове за развитие, участва във формирането на регионални и местни партньорства при подготовката, финансирането и изпълнението на проекти, реализиращи плановите документи на регионално и местно ниво.

Областният съвет за развитие има следните функции при провеждането на политиката на регионално развитие в областта и за разработването, приемането и изпълнението на областната стратегия за развитие:

- обсъжда и приема ОСР;
- оценява инициативите на общините и юридическите лица, свързани с ОСР и предложенията за включване на мерки в ОПР;
- прави предложения за сключване на споразумения за сътрудничество с други съседни области за осъществяване на съвместни дейности по регионалното развитие;
- изразява становища по предоставените му за разглеждане проекти на нормативни актове, стратегически, планови и програмни документи, свързани с планирането и програмирането на регионалното развитие;
- осъществява взаимодействие с областните съвети за развитие, с регионалните съвети за развитие, с органите на изпълнителната власт и техните териториални структури;
- наблюдава изпълнението на ОСР въз основа на изпълнението на мерките по програмните документи, разработени в съответствие с ОСР (общинските и регионалните планове за развитие).

Координация и взаимодействие на органите и звената, ангажирани с изпълнението на ОСР, ще се извършва, както по вертикала – между Министъра на регионалното развитие и благоустройството, Регионалния съвет за развитие на Северозападен район,

Областния съвет за развитие и общините, така и по хоризонтала - между различните звена, ведомства и заинтересовани страни на областно ниво.

Местните власти участват в изпълнението на ОСР чрез приемането на общински планове за развитие и програми за реализация, като мобилизират местните финансови, човешки и организационни ресурси, включително на частния и неправителствен сектор за развитие и прилагане на инициативи с местно и надобщинско значение.

Очакванията са съвместната работа в партньорство със заинтересованите страни да продължи и при реализацията на Стратегията. Голяма част от тези партньори пряко ще участват в изпълнението на проекти и дейности за регионално развитие, финансирани от европейски и национални фондове.

Осигуряването на необходимата и своевременна информация и публичност на процеса на разработване, актуализиране, съгласуване и изпълнение на Стратегията за развитие се осъществява от председателя на областния съвет за развитие и представителите на общините в съответствие с техните компетенции. В процеса на наблюдение на изпълнението на Областната стратегия за развитие, Областният съвет за развитие осигурява участието на органите на централната и местната власт, организации, физически и юридически лица, като се спазва принципът за партньорство, публичност и прозрачност.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ:

- Национална програма за развитие: България 2020
- Национална програма за реформи 2012-2015 г.
- Национална стратегия за регионално развитие на Република България 2012-2022 г.
- Национална концепция за пространствено развитие на Република България 2013-2025 г.
- Регионален план за развитие на Северозападен район за периода 2007–2013 г.
- Актуализиран документ за изпълнение на Областната стратегия за развитие на Област Монтана до 2013 г.
- Областна стратегия за развитие на област Монтана 2005 - 2015 г.
- Областна стратегия за развитие на социалните услуги в област Монтана 2011-2015 г.
- Междинна оценка на Областна стратегия за развитие на област Монтана 2005-2015 г.
- Областна стратегия на област Монтана за интегриране на ромите 2012-2020 г.
- Областна стратегия за подобряване безопасността на движението по пътищата на територията на област Монтана за периода 2012 – 2020 г.
- Проекти на Оперативни програми, които ще бъдат финансирани от ЕСИФ за 2014-2020 г. към април 2013 г.
- Стратегия на ЕС за развитие на Дунавския район
- Брюксел, 3.3.2010 г.
- COM(2010) 2020 окончателен ЕВРОПА 2020 Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж
- COM(2011) 615 окончателен 2011/0276 (COD) Предложение за РЕГЛАМЕНТ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА за определяне на общоприложими разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд, Кохезионния фонд, Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони и Европейския фонд за морско дело и рибарство, обхванати от общата стратегическа рамка, и за определяне на общи разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд и Кохезионния фонд и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1083/2006
- Проект „Проект “DONAUREGIONEN+ - Концепция за пространствено развитие на интеррегионално сътрудничество в Дунавското пространство”, Програмата за транснационално сътрудничество „Югоизточна Европа”.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1 ОБЩА ОЦЕНКА НА НЕОБХОДИМИТЕ РЕСУРСИ ЗА ПОСТИГАНЕ ЦЕЛИТЕ И ПРИОРИТЕТИТЕ НА ОСР МОНТАНА, 2014-2020 Г., МЛН.ЛВ.

Приоритет	**Обща оценка**	**Обществен сектор**								Частен сектор
		Общо	**Участие на Европейския съюз**			**Национално обществено участие**				
			Общо	ЕФРР	Принос на други фондове на ЕС (ЕСИФ)	Общо	Центр. бюджет	Местни бюджети	Други обществени фондове	
общо	**430.07**	**394.97**	**264.27**	**124.62**	**139.65**	**130.70**	**111.34**	**9.20**	**10.16**	**35.10**
2014	20.17	17.92	13.79	7.13	6.66	4.13	3.18	0.56	0.39	2.25
2015	33.21	29.46	22.57	11.01	11.56	6.89	5.20	1.00	0.69	3.75
2016	48.41	43.36	30.25	13.05	17.20	13.11	10.81	1.18	1.12	5.05
2017	75.47	68.92	37.53	17.78	19.75	31.39	28.53	1.36	1.50	6.55
2018	85.99	78.54	43.58	19.95	23.63	34.96	31.68	1.48	1.80	7.45
2019	84.60	74.98	49.65	23.20	26.45	25.33	21.55	1.67	2.11	9.63
2020	94.53	85.43	66.90	32.50	34.40	18.53	13.85	2.07	2.60	9.10
Приоритет 1.1. Насърчаване на предприемачеството										
общо	**66.20**	**49.80**	**41.00**	**23.00**	**18.00**	**8.80**	**8.20**	**0.41**	**0.19**	**16.40**
2014	3.23	2.43	2.00	1.00	1.00	0.43	0.40	0.02	0.01	0.8
2015	4.85	3.65	3.00	2.00	1.00	0.65	0.60	0.03	0.02	1.2
2016	6.46	4.86	4.00	2.00	2.00	0.86	0.80	0.04	0.02	1.6
2017	9.69	7.29	6.00	3.00	3.00	1.29	1.20	0.06	0.03	2.4
2018	9.69	7.29	6.00	3.00	3.00	1.29	1.20	0.06	0.03	2.4
2019	12.92	9.72	8.00	5.00	3.00	1.72	1.60	0.08	0.04	3.2
2020	19.36	14.56	12.00	7.00	5.00	2.56	2.40	0.12	0.04	4.8
Приоритет 1.2. Насърчаване на инвестиции в бизнес иновации и повишаване на ресурсната ефективност										
общо	**31.74**	**22.46**	**18.55**	**16.00**	**2.55**	**3.91**	**3.71**	**0.13**	**0.07**	**9.28**
2014	1.04	0.74	0.60	0.50	0.10	0.14	0.12	0.01	0.01	0.3
2015	2.07	1.47	1.20	1.00	0.20	0.27	0.24	0.02	0.01	0.6
2016	3.09	2.19	1.80	1.50	0.30	0.39	0.36	0.02	0.01	0.9
2017	4.11	2.91	2.40	2.00	0.40	0.51	0.48	0.02	0.01	1.2
2018	5.81	4.11	3.40	3.00	0.40	0.71	0.68	0.02	0.01	1.7
2019	5.98	4.23	3.50	3.00	0.50	0.73	0.70	0.02	0.01	1.75
2020	9.64	6.81	5.65	5.00	0.65	1.16	1.13	0.02	0.01	2.83
Приоритет 1.3. Активизиране на специфичния потенциал на регионалната икономика										
общо	**52.92**	**42.42**	**35.00**	**5.00**	**30.00**	**7.42**	**7.00**	**0.35**	**0.07**	**10.5**
2014	2.28	1.83	1.50	0.50	1.00	0.33	0.30	0.02	0.01	0.45
2015	5.30	4.25	3.50	0.50	3.00	0.75	0.70	0.04	0.01	1.05
2016	6.81	5.46	4.50	0.50	4.00	0.96	0.90	0.05	0.01	1.35
2017	6.81	5.46	4.50	0.50	4.00	0.96	0.90	0.05	0.01	1.35
2018	9.07	7.27	6.00	1.00	5.00	1.27	1.20	0.06	0.01	1.8
2019	10.58	8.48	7.00	1.00	6.00	1.48	1.40	0.07	0.01	2.1
2020	12.09	9.69	8.00	1.00	7.00	1.69	1.60	0.08	0.01	2.4

Приоритет	Обща оценка	Обществен сектор								Частен сектор
		Общо	Участие на Европейския съюз			Национално обществено участие				
			Общо	ЕФРР	Принос на други фондове на ЕС (ЕСИФ)	Общо	Центр. бюджет	Местни бюджети	Други обществени фондове	
Приоритет 2.1. Подобряване на условията за по-пълно използване на трудовия потенциал										
общо	**33.21**	**28.51**	**23.50**	**0.00**	**23.50**	**5.01**	**4.70**	**0.24**	**0.07**	**4.7**
2014	0.72	0.62	0.50		0.50	0.12	0.10	0.01	0.01	0.1
2015	1.42	1.22	1.00		1.00	0.22	0.20	0.01	0.01	0.2
2016	2.83	2.43	2.00		2.00	0.43	0.40	0.02	0.01	0.4
2017	4.24	3.64	3.00		3.00	0.64	0.60	0.03	0.01	0.6
2018	7.06	6.06	5.00		5.00	1.06	1.00	0.05	0.01	1
2019	7.06	6.06	5.00		5.00	1.06	1.00	0.05	0.01	1
2020	9.88	8.48	7.00		7.00	1.48	1.40	0.07	0.01	1.4
Приоритет 2.2. Подобряване достъпа до образование										
общо	**15.32**	**15.32**	**12.60**	**5.00**	**7.60**	**2.72**	**2.52**	**0.13**	**0.07**	**0**
2014	1.10	1.10	0.90	0.40	0.50	0.20	0.18	0.01	0.01	
2015	1.22	1.22	1.00	0.50	0.50	0.22	0.20	0.01	0.01	
2016	1.70	1.70	1.40	0.60	0.80	0.30	0.28	0.01	0.01	
2017	1.83	1.83	1.50	0.70	0.80	0.33	0.30	0.02	0.01	
2018	2.07	2.07	1.70	0.80	0.90	0.37	0.34	0.02	0.01	
2019	2.43	2.43	2.00	0.90	1.10	0.43	0.40	0.02	0.01	
2020	4.97	4.97	4.10	1.10	3.00	0.87	0.82	0.04	0.01	
Приоритет 2.3. Подобряване достъпа до качествени здравни услуги										
общо	**8.90**	**8.90**	**7.30**	**5.30**	**2.00**	**1.60**	**1.46**	**0.07**	**0.07**	**0**
2014	0.86	0.86	0.70	0.50	0.20	0.16	0.14	0.01	0.01	
2015	0.98	0.98	0.80	0.60	0.20	0.18	0.16	0.01	0.01	
2016	1.10	1.10	0.90	0.60	0.30	0.20	0.18	0.01	0.01	
2017	1.34	1.34	1.10	0.80	0.30	0.24	0.22	0.01	0.01	
2018	1.46	1.46	1.20	0.80	0.40	0.26	0.24	0.01	0.01	
2019	1.58	1.58	1.30	0.90	0.40	0.28	0.26	0.01	0.01	
2020	1.58	1.58	1.30	1.10	0.20	0.28	0.26	0.01	0.01	
Приоритет 2.4. Подобряване условията за предлагане на качествени социални услуги										
общо	**8.72**	**8.72**	**7.15**	**4.50**	**2.65**	**1.57**	**1.43**	**0.07**	**0.07**	
2014	0.62	0.62	0.50	0.20	0.30	0.12	0.10	0.01	0.01	
2015	0.86	0.86	0.70	0.40	0.30	0.16	0.14	0.01	0.01	
2016	1.10	1.10	0.90	0.50	0.40	0.20	0.18	0.01	0.01	
2017	1.40	1.40	1.15	0.70	0.45	0.25	0.23	0.01	0.01	
2018	1.58	1.58	1.30	0.80	0.50	0.28	0.26	0.01	0.01	
2019	1.58	1.58	1.30	0.80	0.50	0.28	0.26	0.01	0.01	
2020	1.58	1.58	1.30	1.10	0.20	0.28	0.26	0.01	0.01	
Приоритет 2.5. Подобряване на качествата и достъпа до културна и спортна инфраструктура										
общо	**11.62**	**8.42**	**6.90**	**3.30**	**3.60**	**1.52**	**1.38**	**0.07**	**0.07**	**3.20**
2014	0.79	0.49	0.40	0.10	0.30	0.09	0.08	0.00	0.01	0.30
2015	1.14	0.74	0.60	0.20	0.40	0.14	0.12	0.01	0.01	0.40
2016	1.60	1.10	0.90	0.30	0.60	0.20	0.18	0.01	0.01	0.50
2017	1.72	1.22	1.00	0.40	0.60	0.22	0.20	0.01	0.01	0.50
2018	1.96	1.46	1.20	0.50	0.70	0.26	0.24	0.01	0.01	0.50
2019	1.96	1.46	1.20	0.70	0.50	0.26	0.24	0.01	0.01	0.50
2020	2.45	1.95	1.60	1.10	0.50	0.35	0.32	0.02	0.01	0.50
Приоритет 2.6. Подкрепа на мерки за социално включване										
общо	**26.12**	**26.12**	**18.20**	**13.30**	**4.90**	**7.92**	**3.64**	**0.18**	**4.10**	**0.00**
2014	1.07	1.07	0.80	0.50	0.30	0.27	0.16	0.01	0.10	
2015	1.77	1.77	1.30	0.80	0.50	0.47	0.26	0.01	0.20	
2016	2.22	2.22	1.50	1.00	0.50	0.72	0.30	0.02	0.40	
2017	3.28	3.28	2.30	1.50	0.80	0.98	0.46	0.02	0.50	

Хоризонтален Приоритет 4. Подобряване на административния капацитет										
общо	**7.15**	**7.15**	**5.85**	**2.30**	**3.55**	**1.30**	**1.17**	**0.06**	**0.07**	**0.00**
2014	0.49	0.49	0.40	0.10	0.30	0.09	0.08	0.00	0.01	
2015	0.68	0.68	0.55	0.10	0.45	0.13	0.11	0.01	0.01	
2016	0.98	0.98	0.80	0.30	0.50	0.18	0.16	0.01	0.01	
2017	1.16	1.16	0.95	0.40	0.55	0.21	0.19	0.01	0.01	
2018	1.16	1.16	0.95	0.40	0.55	0.21	0.19	0.01	0.01	
2019	1.22	1.22	1.00	0.50	0.50	0.22	0.20	0.01	0.01	
2020	1.46	1.46	1.20	0.50	0.70	0.26	0.24	0.01	0.01	

ПРИЛОЖЕНИЕ 2 СПИСЪК НА КЛЮЧОВИ ПРОЕКТИ В ОБЛАСТ МОНТАНА С ОБЩИНСКО, НАДОБЩИНСКО И РЕГИОНАЛНО ЗНАЧЕНИЕ ЗА ПЕРИОДА 2014-2020 Г.

№	Име на проекта	Местоположение (общини, населени места)	Фаза на проекта (етап на подготовка)	Бюджет на проекта (в хил. лв.)
1	Изграждане на ГКПП Монтана – Пирот	област Монтана	проектни проучвания и изграждане	прогнозна стойност - 8 млн. лв.
2	Изграждане и рехабилитация на III и IV клас пътна мрежа в област Монтана	област Монтана		прогнозна стойност - 30 млн. лв.
3	Изграждане на водопроводни и пречиствателни съоръжения в общини от област Монтана	общини от област Монтана		прогнозна стойност – 70 млн. лв.
4	Развитие и стимулиране на възможностите за развитие на различните видове туризъм, както и на туристически атракции в област Монтана	област Монтана		прогнозна стойност - 10 млн. лв.